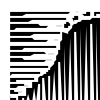

Breed, interdisciplinair en doelgericht

Onderdeel van
De boom der kennis draagt vele vruchten!

Arend Jan van Bodegom
M.m.v. Arend Jan Nell en Menno Salverda

landbouw, natuur en
voedselkwaliteit

© 2003 Expertisecentrum LNV, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Rapport EC-LNV nr. 2003/220c
Ede, 2003

Teksten mogen alleen worden overgenomen met bronvermelding.

Deze uitgave kan schriftelijk of per e-mail worden besteld bij het Expertisecentrum LNV onder vermelding van code 2003/220c en het aantal exemplaren.

Oplage 150 exemplaren

Samenstelling Arend Jan van Bodegom
M.m.v. Arend Jan Nell en Menno Salverda

Druk Ministerie van LNV, directie IFA/Bedrijfsuitgeverij

Productie Expertisecentrum LNV
Bedrijfsvoering/Vormgeving en Presentatie
Bezoekadres : Horapark, Bennekomseweg 41
Postadres : Postbus 482, 6710 BL Ede
Telefoon : 0318 822500
Fax : 0318 822550
E-mail : Balie@eclnv.agro.nl

Voorwoord

De nota 'Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur' (NvM) stelt dat 'natuur steviger verankerd moet worden in de harten van mensen en beslissingen van burgers, ondernemers, maatschappelijke organisaties en overheden'. Het gaat om het 'vergroten van het 'natuurbewustzijn' in de samenleving', om het 'aanspreken van de samenleving op de eigen verantwoordelijkheid voor natuur en landschap'. Vergroten van (natuur-)bewustzijn begint vaak door het verkrijgen van kennis en om verantwoordelijkheden te kunnen nemen dienen alle partijen wel over de nodige kennis en vaardigheden te beschikken. De ontwikkeling en verspreiding van die kennis en vaardigheden zijn niet alleen de verantwoordelijkheid van LNV, maar ook van de andere betrokken partijen.

Deze intentie van het natuurbeleid "dat de samenleving meer verantwoordelijkheid daar voor neemt", is er de aanleiding voor dat de werkwijze en werkorganisatie van dit project volgens het principe "van buiten naar binnen" is ingericht.

Het projectteam bestaande uit de Vakgroep Communicatie- en Innovatiestudies van de WUR, Stichting Recreatie, SBNL namens organisaties van particuliere bos- en landeigenaren, het IAC, de opdrachtgever vanuit DN, SBB, Steeghs Advies en het EC-LNV hebben gezamenlijk invulling gegeven aan deze werkwijze.

Dit heeft geresulteerd in een 5-tal deelprojecten en een workshop welke zijn opgenomen in een 4-tal rapporten:

- 220a: - Actieve kennisnetwerken in het middenveld
 - Randvoorwaarden voor succesvolle kennisinitiatieven
 - De huidige rol van LNV in het kennissysteem
- 220b: - Het sociaal instrumentarium in relatie tot het juridisch en financieel instrumentarium
- 220c: - Breed, interdisciplinair en doelgericht
- 220d: - De realisatie van natuur: versterking van de rol van kennis

Op basis van de resultaten uit de deelprojecten en een afsluitende discussie met het projectteam is het advies geformuleerd over hoe vorm kan worden gegeven aan de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor kennisaanbod en -verspreiding en aan de rollen van LNV en andere partijen op dit terrein:

220 De boom der kennis draagt vele vruchten!

De projectgroep heeft met het nu voorliggende resultaat laten zien dat een werkwijze "van buiten naar binnen" een waardevolle bijdrage kan leveren aan het realiseren van de doelstellingen van LNV. Een ieder die hieraan heeft meegewerkt of een bijdrage heeft geleverd aan dit project dank ik hiervoor.

Ir. H. de Wilde
Waarnemend Directeur Expertisecentrum LNV

Inhoudsopgave

Samenvatting	7
1 Inleiding	11
1.1 Algemene achtergrond	11
1.2 Deelproject internationalisering	11
1.3 Onderzoeksvragen	11
1.4 Aanpak van de studie en opzet rapport	13
2 Beleidskader	15
2.1 NvMMvN: een natuurlijker Nederland	15
2.2 Beleidsprogramma Biodiversiteit Internationaal	15
3 De rol van kennis	19
3.1 Essentiële kennisdomeinen	19
3.1.1 Inleiding	19
3.1.2 Concreet genoemde kennisdomeinen	20
3.2 Rol van buitenlandse actoren bij vaststelling prioriteiten voor kennisbeleid	22
3.2.1 Hindernissen voor participatie	23
3.2.2 Mogelijkheden voor betrekken van buitenlandse actoren in prioriteitstelling van het kennisbeleid	23
4 Relevante kennisnetwerken en instrumenten	25
4.1 Omgevingsanalyse	25
4.2 Actorenanalyse	29
4.2.1 Internationaal	30
4.2.2 Nationaal	30
4.2.3 Lokaal	31
4.3 Innovatieve kennisinstrumenten	32
4.4 Institutionele aspecten van de opbouw van netwerken	34
4.5 Benutting van internationale kennis door Nederland	36
5 Mogelijke rollen van LNV in de kennisnetwerken	39

5.1	Mogelijke prioriteiten voor een kennisstrategie	39
5.1.1	Thema/kennisdomein	39
5.1.2	Kennisinstrumenten	40
5.1.3	Doelgroepen	41
5.2	Stimuleren van capaciteitsopbouw elders	42
5.3	LNV als facilitator of regisseur van kennis-ontwikkeling en -exploitatie	43
5.4	Relatie kennisbeleid LNV en DGIS	44
5.5	Zin en onzin van een gezamenlijk EU kennisbeleid voor biodiversiteit	45
6	Discussie en aanbevelingen	49
6.1	Aanpak van de studie	49
6.2	Omgevingsanalyse	50
6.3	Actorenanalyse en doelgroepen van kennisbeleid	50
6.4	Breed spectrum aan kennisdomeinen voor natuurbeleid	52
6.5	Kennisinstrumenten	53
6.6	Rol buitenlandse actoren in het LNV Kennisbeleid	54
6.7	Opbouw van kennisnetwerken	55
6.8	Benutting van internationale kennis door Nederland	55
6.9	Rol LNV	56
6.10	Coherentie van het kennisbeleid en relaties van LNV met andere ministeries	57
6.11	Gemeenschappelijk kennisbeleid binnen de EU	58
	Literatuur	59
Bijlage 1	Resource persons	61
Bijlage 2	Communicatie, educatie en bewustwording volgens IUCN	63
Bijlage 3	Concreet genoemde kennis-domeinen	67
Bijlage 4	Mogelijkheden voor verbetering rol buitenlandse actoren bij vaststelling prioriteiten	73
Bijlage 5	Innovatieve kennisinstrumenten	77
Bijlage 6	Institutionele aspecten van de opbouw van netwerken	81

Samenvatting

Achtergrond en doel van het rapport

LNV wil op planmatige en efficiënte wijze de beleidsdoelstellingen zoals verwoord in *Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur* realiseren. Hiervoor zal een strategisch plan van aanpak worden opgesteld, dat tevens sturend is voor de inzet van het beleidsinstrumentarium van LNV op het gebied van kennis. In dit kader heeft het EC-LNV in opdracht van de Directie Natuur van LNV een project in uitvoering genomen met de titel “De rol van het kennisbeleid voor de implementatie van NvMMvN”. Het project dient de elementen aan te dragen voor het kennisbeleid binnen het op te stellen strategisch plan van aanpak. LNV heeft met het project de volgende doelstellingen:

- LNV heeft de rol van kennis voor het NvM-beleid geëxpliciteerd.
- LNV heeft inzicht in de kennisnetwerken die een rol spelen voor de NvM doelen.
- LNV heeft zich een rol bepaald in die kennisnetwerken.

Het project is onderverdeeld in een aantal sub-projecten. Het subproject dat handelt over internationale aspecten is uitgevoerd door het IAC. Dit rapport is het eindverslag van dat subproject.

Methode van werken

De methode van werken die bij dit rapport gebruikt is, is het uitvoeren van een beperkt aantal interviews met vertegenwoordigers uit de in Nederland aanwezige sector biodiversiteit internationaal, aangevuld met enige literatuurstudie en het eenmalig bijeenbrengen van een aantal geïnterviewden en andere actoren. Die methode van werken heeft tot gevolg gehad dat er weinig aandacht was voor gender, GMO's, TRIPS, en biotechnologie in relatie tot biodiversiteit. Ook de inbreng van doelgroepen in ontwikkelingslanden en Midden en Oost Europa was minder dan wenselijk. Tevens was het belangrijk geweest te weten wat LNV op dit moment aan kennisbeleid voor biodiversiteit internationaal doet (een nul-meting). Ondanks deze beperkingen heeft de gevolgde methode veel nuttige informatie opgeleverd.

Omgevingsanalyse

Kennis, onderzoek en communicatie voor biodiversiteit bevinden zich in een zeer dynamische en complexe omgeving. De vraagstukken van vandaag en de uitdagingen van morgen bieden zich tegelijkertijd in veelvoud aan. Een passende kennisstrategie voor een complexe situatie kan alleen maar betekenen dat er op vele borden tegelijk gespeeld zal moeten worden en dat we constant alert zullen moeten zijn wat er in het buitenland gebeurt. Dit houdt in dat LNV zich zowel qua thema's (kennisdomeinen) als doelgroepen breed dient op te stellen. Het begrip 'biodiversiteit' dient breed te worden opgevat, inclusief raakvlakken andere economische sectoren en duurzaamheid. Heel belangrijk daarbij zijn geïntegreerde en interdisciplinaire aanpakken en de bereidheid zich constant aan te passen.

Doelgroepen van kennisbeleid

LNV richt zich thans vooral op gevestigde en niet zelden gerenommeerde instellingen voor onderzoek, onderwijs en communicatie. Naast bestaande doelgroepen (vaak wetenschappers, professionals, uitvoerders van projecten, makers van natuurbeleid) dient ook aandacht te zijn voor doelgroepen die thans nauwelijks aan de orde komen maar die bij uitstek belangrijk zijn voor het mainstreamen van natuurbeleid. Deze zijn: niet direct op de natuur gerichte netwerken (van kerk tot voetbalclub), het maatschappelijke middenveld, de lokale bevolking, het bedrijfsleven, scholen,

militairen, politici en ministeries die raakvlakken hebben met natuur. De projectenportefeuille dient zodanig ingericht te zijn dat alle prioritaire doelgroepen ondersteuning krijgen in kennisopbouw en uitwisseling. Daarbij zou ook aandacht moeten zijn voor feed-back van aanwezige kennis richting het kennisbeleid van LNV.

Kennisdomeinen

Het kennisveld voor natuur gaat over veel meer dan flora, fauna en natuurbescherming. Het veld is buitengewoon breed, want behelst in principe technologische, sociale, economische, culturele en juridische aspecten voor zover deze van invloed (kunnen) zijn op de biodiversiteit. Er is tegelijkertijd een brede oriëntatie nodig met aandacht voor al deze aspecten. Anderzijds kun je geen 'centre of excellence' zijn voor alle relevante kennisdomeinen. Daar zit een spanning en daar moeten keuzes gemaakt worden. Interdisciplinaire aanpakken dienen een belangrijke rol te spelen.

Kennisinstrumenten

Naast de traditionele kennisinstrumenten onderzoek, onderwijs en voorlichting, zijn inmiddels vele nieuwe instrumenten ontwikkeld. Vaak hebben die instrumenten buiten de eigen kring maar een beperkte bekendheid. De problemen voor natuur en biodiversiteit spelen op verschillende niveaus en tussen verschillende stakeholders (beleidsmakers, consumenten, producenten, NGO's, militairen, politici, etc.). Bij ontwikkeling en gebruik van kennis dienen, meer dan voorheen, methodieken gebruikt te worden om samen te leren. Met name participatieve monitoring en evaluatie dienen te worden ingezet als instrument voor het continu leren van ervaringen op alle niveaus, van beleid tot in het veld.

LNV dient een belangrijke rol te spelen bij het ontwikkelen en in stand houden van instrumenten voor kennisdelen en kennisuitwisseling. Het gaat dan om bijvoorbeeld ondersteuning van fora waar mensen uit verschillende geledingen regelmatig bij elkaar komen om kennis te delen, of het oprichten en instandhouden van netwerken (ook met behulp van ICT).

LNV dient te bevorderen dat aanwezige en te ontwikkelen kennis over biodiversiteit betaalbaar is en blijft voor de verschillende relevante doelgroepen. In vele landen kunnen NGO's niet aan de (veelal al bestaande maar niet op maat gesneden) kennis komen die ze nodig hebben. Hiervoor dienen nieuwe instrumenten ontwikkeld te worden of bestaande beter te worden benut of ingericht.

Rol buitenlandse actoren

De inbreng van buitenlandse actoren in het Nederlandse kennisbeleid voor natuur en biodiversiteit is zeer gering en dit probleem is niet op eenvoudige (en goedkope) wijze te verhelpen. Ook in deze studie is het niet gelukt de stem van relevante actoren in doellanden systematisch aan de orde te laten komen. Kennisbeleid voor natuur en biodiversiteit is echter een onderwerp dat belangrijk genoeg is om een internationale workshop of seminar aan te wijden. Als LNV daar vooral representanten van stakeholders uit de doellanden zou uitnodigen, dan kan zo'n gebeuren inzichten opleveren die voor velen binnen en buiten LNV en Nederland relevant zijn.

Opbouw van kennisnetwerken

Hindernissen en succesfactoren voor opbouw van kennisnetwerken zijn redelijk in kaart te brengen. Een netwerk dient een duidelijk thema of onderwerp te hebben, nut voor de gebruiker, er dient een focal point te zijn en zo af en toe dient er ruimte te zijn voor persoonlijke ontmoetingen. Hiermee rekening houdend dient LNV meer aandacht te geven aan de opbouw van kennisnetwerken in de doellanden en, indien mogelijk, het koppelen van deze netwerken aan bestaande Nederlandse netwerken.

Benutting internationale kennis door Nederland

Een kennisnetwerk kun je ook ondersteunen om zelf kennis te verwerven. Nederland dient duidelijk voor zichzelf te bepalen op welke gebieden het kennis van buiten wil en op die gebieden dient het te proberen netwerken te initiëren of aan te sluiten bij bestaande netwerken. Voorbeelden van kennis uit het buitenland die hier direct (meer) toegepast kunnen worden zijn participatieve planningsmethodes,

educatiemateriaal uit ontwikkelingsprojecten en kennis betreffende certificering van bossen.

Rol van LNV in het kennisbeleid

De kennis over de nota NvMMvN is bij de buitenwacht zeer gering. Bij het opstellen van beleid, ook internationale aspecten ervan, zou LNV maatschappelijke actoren in Nederland en in het buitenland systematisch dienen te betrekken, zodat het uiteindelijke beleid bekend is bij die actoren, zij het als relevant ervaren en er dus draagvlak voor is. Het is belangrijk dat in het kennisveld de rollen helder zijn gedefinieerd, zowel die van LNV als van andere actoren, bijvoorbeeld instituten voor onderwijs, onderzoek, voorlichting en NGO's.

LNV zou, gezien de beperkingen (capaciteit en budget) zich vooral moeten richten op processen welke belangrijk zijn voor het uitwisselen van kennis en kennissystemen; een makelaar van kennis. Goede monitoring van kennisprocessen is wenselijk. LNV moet ook procesbewaker zijn: waar vallen gaten en wie vult ze op?

LNV zou zich vooral moeten richten op multiple stakeholder processen, het bevorderen van netwerken, en capaciteitsopbouw zodat instituten in het Zuiden en MOE ook aan kennissystemen kunnen werken. Het stimuleren van communicatie is erg belangrijk. Vergelijk het Nederlandse internationale bossenoverleg dat velen nuttig vinden. De deelnemers, afkomstig uit wetenschap, onderwijs, onderzoek en NGO's, komen zowel kennis halen als inbrengen (dus kennis delen).

Daarnaast is het sturen van bewustwordingsprocessen bij de bevolking belangrijk, hier en in de doellanden (maatschappelijk draagvlak creëren).

Coherentie van beleid en relatie met andere ministeries

De roep om een betere afstemming van beleid en uitvoering tussen de ministeries is vrij algemeen. Buitenstaanders willen dat de overheid duidelijker één gezicht heeft. LNV dient zich maximaal in te spannen om zoveel mogelijk gezamenlijk met de andere relevante ministeries op te trekken en te zorgen dat het overheidsbeleid voor internationale biodiversiteit en het gerelateerde kennisbeleid één gezicht heeft.

Als de uitkomsten van deze studie vergeleken worden met het Beleidsprogramma Biodiversiteit Internationaal (BBI) dan valt op dat in het BBI de kennisstrategie nog onvoldoende uitgewerkt is bijvoorbeeld wat betreft doelgroepen, actoren, instrumenten, kennisdomeinen en kennisnetwerken. Aanbevolen wordt te komen tot een systematische benadering voor een kennisstrategie voor het BBI. Hopelijk is het onderhavige rapport een aanzet de bestaande lacune op te vullen.

Gemeenschappelijk kennisbeleid met EU

Een gemeenschappelijk EU kennisbeleid heeft zowel voor- als nadelen. Voor de lange termijn is het belangrijk een discussie op te starten over de voor- en nadelen van een gemeenschappelijk EU-kennisbeleid voor biodiversiteit. Kunnen we misschien komen tot een zodanig gemeenschappelijk beleid waarbij de nadelen geminimaliseerd worden terwijl de voordelen behouden blijven? Voor de korte en middellange termijn ligt het voor de hand gelegenheidscoalities te maken. Je kunt actief kijken waar je kunt samenwerken met de EU en andere EU lidstaten, per onderwerp bedenken of Europese samenwerking een toegevoegde waarde heeft, en meer kijken van welke ervaringen in Europa we kunnen leren, ook voor het beleid.

1 Inleiding

1.1 Algemene achtergrond

LNV wil op planmatige en efficiënte wijze de beleidsdoelstellingen zoals verwoord in *Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur* realiseren. Hiervoor zal een strategisch plan van aanpak worden opgesteld, dat tevens sturend is voor de inzet van het beleidsinstrumentarium van LNV op het gebied van kennis. In dit kader heeft het EC-LNV in opdracht van de Directie Natuur van LNV een project in uitvoering genomen met de titel “De rol van het kennisbeleid voor de implementatie van NvMMvN”. Het project dient de elementen aan te dragen voor het kennisbeleid binnen het op te stellen strategisch plan van aanpak.

LNV heeft met het project de volgende doelstellingen:

- LNV heeft de rol van kennis voor het NvM-beleid geëxpliciteerd.
- LNV heeft inzicht in de kennisnetwerken die een rol spelen voor de NvM doelen.
- LNV heeft zich een rol bepaald in die kennisnetwerken.

Het project is onderverdeeld in een aantal deelprojecten te weten:

1. Actieve kennisnetwerken in het middenveld.
2. Randvoorwaarden succesvolle kennisinitiatieven.
3. Kansen en barrières voor samenwerking.
4. De huidige rol van LNV in het kennissysteem.
5. Kennisbudgetten en -instrumenten.
6. Kennis voedt en steunt de beleidscyclus.
7. Sociaal, juridisch en financieel beleidsinstrumentarium.
8. Internationalisering.
9. Betekenis van de ICT-ontwikkeling.

1.2 Deelproject internationalisering

Dit rapport behandelt deelproject 8, *Internationalisering*, terwijl alle andere projecten zich richten op aspecten relevant voor het Nederlandse kennisveld voor NvM. Dat betekent dat in principe alle acht andere aspecten in dit deelproject weer aan de orde zouden kunnen komen, maar nu in hun internationale dimensie.

Deelproject 8 is uitgevoerd door het IAC in de periode mei tot december 2002.

1.3 Onderzoeksvragen

Voor de uitvoering van het onderhavige sub-project zijn de volgende hoofdvragen richtinggevend geweest:

1. *Het expliciet maken van de rol van kennis (onderwijs, onderzoek, voorlichting) voor de implementatie van het internationale natuurbeleid en het aangeven van mogelijke verschillen met het nationale natuurbeleid. Specifieke vragen zijn:*

- a) Welke kennisdomeinen moeten er langdurig in stand gehouden worden om de beleidsdoelstellingen te verwezenlijken? Naast biodiversiteit en natuur valt bijvoorbeeld te denken aan agrobiodiversiteit, armoedebestrijding in relatie tot biodiversiteit, functies van de natuur, financiële arrangementen voor instandhouding van natuur, culturele diversiteit en inheemse kennis. Stelt het in stand houden van deze kennisdomeinen specifieke eisen of randvoorwaarden aan het kennisbeleid?
 - b) Hoe kunnen we lokale actoren in OS-landen en MOE betrekken bij het vaststellen van thema's voor onderzoek, onderwijs en voorlichting? Meer in het algemeen: hoe te komen tot een bottom-up kennisbeleid? Welke rol speelt top-down beleid nog?
2. *Het geven van inzicht in de (nationale en internationale) kennisnetwerken voor onderwijs, onderzoek en voorlichting die een rol (kunnen) spelen voor de internationale implementatie van NvM. Specifieke vragen zijn:*
- a) Welke factoren zijn onderhevig aan verandering in het internationale kenniskrachtenveld en welke consequenties kan die verandering hebben voor een internationale kennisstrategie voor natuur en biodiversiteit? (*omgevingsanalyse*).
 - b) Welke actoren spelen in het internationale natuurbeleid een belangrijke rol (*actorenanalyse*) en welke actoren zouden *doelgroep* van de kennisstrategie moeten zijn?
 - c) Welke kennisinstrumenten kunnen thans worden onderscheiden en welke innovatieve kennisinstrumenten worden er thans ontwikkeld die relevant kunnen zijn voor het nationale en internationale natuurbeleid?
 - d) Welke institutionele aspecten spelen een rol bij het opbouwen van relevante kennisnetwerken?
 - e) Hoe kunnen we ervaringen met betrekking tot het kennisbeleid voor natuur uit andere landen in de Nederlandse kennisinfrastructuur inbrengen voor toepassing op de Nederlandse situatie (bijv. Zuid-Afrika)?
3. *Het benoemen van de mogelijke rollen van LNV in die kennisnetwerken. Specifieke vragen zijn:*
- a) Waar zouden prioriteiten voor een internationale kennisstrategie kunnen liggen (bijvoorbeeld een generieke vorming in combinatie met gebiedsgerichte uitwerking, of anderszins)?
 - b) Zijn de kennisinstrumenten die thans gebruikt worden de meest voor de hand liggende om de beleidsdoelstellingen te verwezenlijken? Is de balans tussen de inzet voor de diverse beleidsinstrumenten goed?
 - c) Hoe kan LNV op effectieve wijze bijdragen aan capaciteitsopbouw voor natuurbeleid en biodiversiteit in OS-landen en Midden en Oost Europa?
 - d) Welke rol heeft LNV: is LNV facilitator van processen die vanuit de maatschappij opborrelen of is zij initiator/regisseur van nieuwe processen, of moet zij zich richten op het vaststellen van randvoorwaarden? Wat is vraaggestuurd werken in dit verband?
 - e) Bij uitvoering van het internationale kennisbeleid heeft LNV te maken met belangrijke andere Nederlandse actoren, met name het Ministerie voor Ontwikkelingssamenwerking (DGIS) dat actief is op het natuurwerkterrein maar tevens andere doelstellingen heeft (in het geval van DGIS de armoedebestrijding). Welke consequenties kan dit hebben voor het LNV beleid?
 - f) Samenwerking binnen de EU neemt toe op allerlei gebied. Mondialisering is een ander kenmerk van onze tijd. Indien de EU een gemeenschappelijk kennisbeleid voor natuur zou hebben, wat zouden hiervan de consequenties zijn? Zou het voor LNV aantrekkelijk kunnen zijn te streven naar zo'n gemeenschappelijk kennisbeleid?
 - g) Passen de uitgangspunten voor beleid en uitvoering zoals geciteerd uit het concept BBI in een coherente kennisstrategie? Hoe kunnen alternatieven voor een internationale LNV kennisstrategie eruit zien?

1.4 Aanpak van de studie en opzet rapport

De hoofdmoot van de studie bestond uit het houden van interviews met een aantal deskundigen van relevante organisaties (zie bijlage 1 voor de lijst van geïnterviewde personen). De vragenlijst zoals die in 1.3 is opgenomen, diende als leidraad. In totaal zijn 13 personen geïnterviewd, waarbij het zwaartepunt – op verzoek van LNV – vooral lag op deskundigen van buiten LNV. Ook zijn er korte enquêtes per e-mail verstuurd aan deskundigen met name enkelen, die betrokken zijn bij het onderwerp agrobiodiversiteit. Er was speciale aandacht voor dit onderwerp omdat juist het idee bestaat dat dit nogal eens aan de aandacht ontsnapt en tegelijkertijd omdat we dachten dat we hier een aantal specifieke kenmerken voor minder voor de hand liggende kennisdomeinen op het spoor konden komen. In het hoofdrapport zijn de resultaten van de interviews en enquêtes samengevat en in een aantal gevallen aangevuld met gegevens uit beschikbare literatuur. Ook is gebruik gemaakt van de gegevens die zijn verkregen uit het bijwonen van een sessie op het Global Biodiversity Forum over communicatie in natuurbesluiting; deze vond plaats onmiddellijk voorafgaand aan de COP-6 van de CBD in Den Haag in april 2002. Voor de omgevingsanalyse en de actorenanalyse is tevens gebruik gemaakt van recente strategienota's van Wageningen UR en IAC.

Op basis van deze resultaten is een conceptversie van het rapport opgesteld, waarin de samenstellers van het rapport in een tweetal hoofdstukken ('Discussie' en 'Conclusies en aanbevelingen') geprobeerd hebben te concluderen wat dit alles betekent voor een kennisstrategie voor het internationale natuur- en biodiversiteitsbeleid van Nederland.

Deze conceptversie is voor commentaar aangeboden aan de geïnterviewden en andere belanghebbenden. Ook heeft op 17 september 2002 een discussiemiddag plaatsgevonden, (zie bijlage 1 voor de lijst van deelnemers. De opmerkingen die toen gemaakt zijn, zijn zoveel mogelijk in dit eindrapport verwerkt.

Opbouw van het rapport

Na hoofdstuk 1 (inleiding) wordt in hoofdstuk 2 de beleidsmatige achtergrond geschetst. In de hoofdstukken 3, 4 en 5 worden de resultaten van de interviews en enquêtes (aangevuld met enige gegevens uit de literatuur) kort samengevat, waarbij de gegevens zoveel mogelijk gerubriceerd zijn overeenkomstig de vragen zoals die in de interviews gesteld zijn. De uitgebreide observaties, opinies en aanbevelingen uit de individuele interviews zijn in de bijlagen 3 tot en met 6 geplaatst. In hoofdstuk 6 zijn de resultaten geïnterpreteerd en bediscussieerd en worden conclusies getrokken. Deze komen inhoudelijk gezien uiteraard voor rekening van de samenstellers van het rapport.

2 Beleidskader

2.1 NvMMvN: een natuurlijker Nederland

In de nota *Natuur voor Mensen, Mensen voor natuur* (NvMMvN) zijn vijf perspectieven uitgewerkt voor een natuurlijker Nederland:

1. Nederland Internationaal-Natuurlijk: het versterken van de inzet voor (en aansluiting bij) het internationale natuurbeleid.
2. Nederland Groot(s)-Natuurlijk: het versterken en verder tot stand brengen van de Ecologische Hoofdstructuur.
3. Nederland Nat-Natuurlijk: het benutten van kansen in Nederland voor karakteristieke natte natuur.
4. Nederland Landelijk-Natuurlijk: het versterken van de kwaliteit en identiteit van het landelijk gebied door inschakeling van boeren en het beter benutten van biologische diversiteit binnen de productiesystemen.
5. Nederland Stedelijk-Natuurlijk: het realiseren van voldoende natuur in en om de stad.

De verbreding van de aanpak vraagt om een verinnerlijking van het natuurbeleid (of nog beter het natuurbelang). Natuur moet naar het hart van de samenleving.

De basis voor een kennisstrategie staat verwoord in het hoofdstuk gewijd aan instrumenten om de gehele nota uit te voeren. Hier zijn de volgende vijf doelstellingen te vinden:

1. De natuur- en milieueducatie wordt onverminderd voortgezet en wordt verbreed van 'ecologische vorming' naar 'leren voor duurzaamheid'.
2. De vorming door middel van onderwijs wordt onverminderd voortgezet.
3. In de programmering van het onderzoek voor het terreinbeheer worden nieuwe outputgerichte accenten gelegd.
4. In de periode tot aan 2010 wordt het kennissysteem voor natuurbeheer aanzienlijk versterkt.
5. De voorlichting aan bestaande en potentiële beheerders verschuift van aanbodgericht naar vraaggestuurd.

In het Programma Internationaal Natuurlijk is geen specifieke paragraaf gewijd aan de internationale dimensie van kennisontwikkeling en -management.

2.2 Beleidsprogramma Biodiversiteit Internationaal

In het *Beleidsprogramma Biodiversiteit Internationaal 2002-2006* (BBI) dat de uitvoeringsnota is van NvMMvN en NMP-4, is er al een zekere uitwerking van een kennisstrategie voor de internationale componenten van het biodiversiteitbeleid.

Uitgangspunten voor het kennisbeleid binnen het BBI zijn:

1. Het inzetten van diverse ondersteunende instrumenten om de institutionele capaciteit in OS landen en landen in transitie te versterken is één van de pijlers van het Nederlandse samenwerkingsbeleid met die landen.
2. Nederland speelt internationaal van oudsher een actieve rol op het vlak van capaciteitsontwikkeling voor het beheer en versterking van biodiversiteit en heeft daarin vele relaties ontwikkeld en brede expertise opgebouwd. De ontwikkeling

van kennis en informatie is voor de landen waar Nederland mee samenwerkt van groot belang voor mensen uit de betreffende landen, maar ook voor Nederlanders.

3. Op het gebied van internationaal beheer van biodiversiteit is ons land bovendien een belangrijke donor met een grote portefeuille van projecten en programma's. In deze programma's en projecten worden vele ervaringen opgedaan en expertise opgebouwd. Door de specifieke expertise van Nederland is ook in de toekomst veel te bieden op dit vlak.
4. De kennisopbouw in de ontwikkelingslanden en Midden- en Oost-Europa staat voorop. Om daar aan te kunnen bijdragen is het van belang om de inzet en de kwaliteit van de inzet van de in Nederland aanwezige kennisinfrastructuur in de internationale samenwerking op het vlak van biodiversiteit te bevorderen. Een brede oriëntatie is van groot belang voor het behoud van biodiversiteitsexpertise in Nederland. Dat is waardevol voor de activiteiten, zoals die in Nederland zelf worden uitgevoerd. Bestaande kennis kan worden gebruikt in de onderwijs- en trainingsinstanties, die al in Nederland functioneren.
5. Nederland streeft ernaar dat het onderzoek, waar relevant, nauw aansluit bij de CBD beleidsagenda en naar een goede afstemming tussen onderzoek en praktijk. Het beleid om dat onderzoek aan te sturen vanuit de Nederlandse beleidsagenda, de maatschappij en de partnerlanden wordt daarom voortgezet en geïntensiveerd.

Concrete voorstellen in het BBI voor actie zijn:

- a) Er zal een totaaloverzicht van het biodiversiteitsonderzoek in Nederland worden opgesteld. Aan de hand van de vraag zal een ondersteunende beleidsnota worden opgesteld met prioriteitstelling voor het te entameren en te financieren onderzoek. De leidende principes zullen zijn: de coherentie tussen programma's, de samenwerking tussen buitenlandse en Nederlandse instituties, de participatie van lokale instituten in het onderzoek en de participatie van stakeholders in de formulering en uitvoering. Tevens zal worden bezien hoe er mechanismen kunnen worden ontwikkeld om te evalueren in hoeverre onderzoeksresultaten aanleiding geven tot verandering van beleid, dan wel tot versterking van bestaand beleid.
- b) In Europees verband is voorzien dat de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) een samenhangend programma gericht op biodiversiteit zal entameren. De onderzoekprogramma van LNV functioneren in enkele gevallen als tegenhanger voor financiering binnen het EU-Kaderprogramma. Biodiversiteitsonderzoek zal hierin prioriteit moeten genieten. De complementariteit en coherentie tussen programma's zal worden uitgebreid.
- c) In OS-landen en MOE wordt versterking nagestreefd op alle besluitvorming- en organisatieniveaus, zowel binnen de overheid (centraal, regionaal, lokale autoriteiten), intermediaire organisaties (onderzoek en onderwijs, voorlichting, NGO's) en ook het lokale niveau (mannen, vrouwen en hun organisaties).
- d) Op het lokale niveau gaat het hierbij om het vergroten van de toegang tot kennis en informatie en het versterken van de organisatorische, administratieve, technische en planningcapaciteiten, zoals een set van afspraken om de effecten van al deze inspanningen op de toestand van de biologische diversiteit zelf te meten. Dat kan niet zonder het vergroten van hun vermogen tot effectieve participatie in besluitvorming.
- e) Daarnaast zal bij overheids- en intermediaire organisaties aandacht worden gegeven aan het verhogen van hun faciliterende capaciteiten. Centraal hierbij staat het versterken van, en het voortbouwen op de aanwezige expertise, kennis en vaardigheden. Het gaat dan ook om de versterking van de gehele institutionele infrastructuur.
- f) Het Centre for International Forestry Research (CIFOR) en het World Agroforestry Centre (voorheen International Centre for Research on Agroforestry, ICRAF) zijn beide instituten binnen de CGIAR, de Consultative Group on International Agricultural Research. De financiering van deze instituten [door DGIS] zal worden voortgezet. Van hen zal worden gevraagd om nauw aan te sluiten bij de vraag uit partnerlanden en het werk van nationale onderzoeksinstituten en -projecten. Het onderzoek dient van een op korte termijn toepasbaar karakter te zijn binnen het

continuüm onderzoek – ontwikkeling. De instituten dienen zich zichtbaar in te zetten voor het opbouwen van capaciteit in de landen waarin zij werken.

- g) Nederland streeft ernaar dat de door onderzoek gegenereerde kennis goed toegankelijk gemaakt wordt voor beleid en praktijk. Het nationale informatieplatform wordt aangeduid als het Clearing House Mechanism (CHM) dat in het kader van de CBD onderhouden wordt. Voorts zal Nederland actief betrokken blijven bij de ontwikkeling van het Europees CHM en bij de Pan-Europese samenwerking op dit vlak. De onderlinge uitwisselbaarheid en toegankelijkheid van de verschillende nationale CHM's is daarbij een voornaam aandachtspunt. Verder zal Nederland andere landen ondersteunen bij het opzetten van hun eigen informatiesysteem.
- h) Kennisuitwisseling is belangrijk en daarom worden nationale en internationale workshops t.b.v. kennisverzameling en –verwerking ondersteund. Ook de deelname van Nederland aan internationale samenwerkingsverbanden zoals de Global Biodiversity Information Facility (GBIF) en het Europees Netwerk voor Biodiversiteit Informatie (ENBI) zal actief worden voortgezet. Voor het GBIF zal een nationaal kenniscentrum worden ingericht.

3 De rol van kennis

3.1 Essentiële kennisdomeinen

3.1.1 Inleiding

Welke kennisdomeinen zijn voor uitvoering van het natuurbeleid essentieel om langdurig in stand te worden gehouden? Gaat het om puur biologische kennis? Het gaat niet alleen om pure biologische of soorten kennis, sommigen zullen zeggen: het gaat juist niet om die biologische kennis, want de natuur kan zichzelf uitstekend in stand houden, het gaat veel meer om kennis hoe biodiversiteit duurzaam te benutten en te beschermen, en de functies van biodiversiteit adequaat te waarderen en ervoor te betalen. Het gaat erom zicht te krijgen op de directe en indirecte bedreigingen van de biodiversiteit.

Om bovenstaande vragen te beantwoorden werd zowel literatuur bestudeerd, als geïnterviewden gevraagd te vertellen welke kennisdomeinen zij het belangrijkste vonden voor het verwezenlijken van internationale natuurdoelstellingen. Dat leverde een enorm aantal onderwerpen (kennisdomeinen) op die op enige wijze voor de helderheid gerubriceerd moeten worden. Er zijn verschillende mogelijkheden om de noodzakelijke kennisdomeinen voor duurzaam beheer en behoud van biodiversiteit in beeld te brengen:

1. Een indeling is die van IUCN (2002). Men onderscheidt daarbij de volgende vier groepen van thema's:
 - a. Onderliggende oorzaken van verlies van biodiversiteit.
 - b. Directe oorzaken die van invloed zijn op de bescherming van biodiversiteit.
 - c. Ecosystemen en hun functies.
 - d. Welzijn en armoedebestrijding.
2. We kunnen een indeling maken analoog aan de dimensies voor duurzame ontwikkeling, want duurzame ontwikkeling en behoud van biodiversiteit hangen zeer nauw met elkaar samen. De indeling is dan onder te brengen in drie categorieën:
 - Technisch-ecologisch.
 - Sociaal-economisch.
 - Politiek-institutioneel.Op te merken valt dat alle drie dimensies in een duurzaamheidsmodel even belangrijk zijn. De zwakste schakel bepaalt de kracht van het geheel.
3. De kennisdomeinen kunnen we ook rangschikken naar het niveau waarop zij betrekking dienen te hebben:
 - Lokaal.
 - Nationaal.
 - Internationaal.

De indeling van relevante kennisdomeinen volgens IUCN is interessant omdat zij de oorzaken voor verlies aan biodiversiteit als uitgangspunt neemt en daarmee kennis en communicatie voor natuur een doel meegeeft: het *tegengaan van verlies aan*

biodiversiteit. In bijlage 2 is meer informatie te vinden over deze indeling van essentiële kennisdomeinen. In de volgende paragraaf worden de door de geïnterviewden genoemde onderwerpen behandeld onder een indeling die een combinatie is van mogelijkheden 2 en 3. De indeling in categorieën gaat maar tot op zekere hoogte op. Sommige (misschien wel vele) problemen zijn vanaf de vraagstelling interdisciplinair van karakter en betreffen meer dan één dimensie van duurzaamheid (sociaal, ecologisch, economisch) of meerdere interventieniveaus (lokaal, nationaal, internationaal).

Landbouw (en agrobiodiversiteit) wordt als aparte categorie ingevoerd omdat er relatief veel over gezegd is. Dat is niet verwonderlijk omdat de samenstellers van dit rapport een deel van de te interviewen personen specifiek in de landbouwhoek hebben gezocht. De reden voor die speciale aandacht is dat juist agrobiodiversiteit vaak vergeten wordt in biodiversiteitsdiscussies en dat het een interessant veld is om te kijken tot hoever voor het natuurbeleid relevante kennisdomeinen nu eigenlijk gaan.

De door de respondenten genoemde kennisdomeinen zijn aldus ondergebracht in de volgende categorieën:

- a) Communicatie en organisatie.
- b) Economie.
- c) Ecologie en duurzaamheid.
- d) Landbouw.
- e) Mondiale relaties.

3.1.2 Concreet genoemde kennisdomeinen

De door de respondenten genoemde kennisdomeinen worden in het onderstaande kort benoemd. In bijlage 3 is een uitgebreidere beschrijving te vinden.

Communicatie en organisatie

Volgens de respondenten is het sturen van allerlei voor het natuurbeheer relevante *maatschappelijke processen* een belangrijk thema. Genoemd werden:

- Interactieve besluitvormingsprocessen en het leren omgaan met stakeholders op vele niveaus.
- Sociaal-economische analyse van actoren bij het nemen van beslissingen over natuurlijke hulpbronnen.
- Hoe multidisciplinair te denken en te handelen:
- Kennis van netwerken en collega's in Europa en het Zuiden die zich bezighouden met voor NvM relevante thema's.
- Conceptueel denken over planning van natuurlijke hulpbronnen.

Een ander veelgenoemd thema is de *plaatsbepaling* van diverse aspecten van het kennisbeleid voor natuur:

- Relatie politiek/beleid en uitvoering van natuurbeleid.
- Hoe een coherent beleid op te bouwen voor de relatie onderzoek – voorlichting.
- Welke rol heeft de overheid in een situatie van privatisering en hoe pas je de overheidsorganisatie dienovereenkomstig aan?
- Plaats van biodiversiteit in een maatschappij die meer marktgericht wordt.
- Hoe om te gaan met privatisering van beheer van natuurlijke hulpbronnen.

Daarnaast zijn er enige onderwerpen die te maken hebben met voorlichting en *kennisoverdracht* genoemd, zoals:

- Duidelijke uitleg aan de maatschappij over het waarom en hoe van instandhouding van biodiversiteit (transparancy/awareness).
- Effectieve manieren van kennisoverdracht.
- Stadsbiodiversiteit in 'megasteden' in ontwikkelingslanden.

Een wat losstaand aspect dat naar voren gebracht werd, is de juridische kennisbehoefte. De Wereldbank heeft een *Inspection Panel* waar NGO's kunnen klagen. Er zijn NGO's geweest die met succes hebben aangetoond dat bepaalde acties

van de Wereldbank niet overeenkwamen met het Wereldbankbeleid. Daar heb je dan wel juridische kennis voor nodig. Welke juridische mogelijkheden zijn er om overheden en multilaterale organisaties aan te spreken op hun eigen beleid?

Economie

De meeste hier genoemde onderwerpen hebben betrekking op het zoeken naar manieren om de *lokale bevolking en gebruikers meer inkomsten* te geven indien zij de biodiversiteit beschermt en duurzaam gebruikt:

- *Waardering* en betaling van milieufuncties waarvoor thans geen markt bestaat.
- De ontwikkeling van *trustfunds* voor bescherming van biodiversiteit.
- *Ketenbeheer* en lokale verwerking en vermarkting van producten uit duurzaam beheerde hulpbronnen in een *open economie*: In veel projecten lukt het nog wel een bepaalde duurzame productie te realiseren. Maar vervolgens moet je je product nog wel vermarkten. Wat vaak ontbreekt in grote projecten maar ook bij initiatieven van kleine NGO's, is een goede marketing strategie en een visie op ketenbeheer in het algemeen.
- Het streven naar een *beter inkomensniveau* voor de bevolking en dit te koppelen aan bescherming van biodiversiteit.
- Wetgeving en instituties dienen zodanig te zijn ingericht dat de lokale bevolking toegang heeft tot de opbrengsten van biodiversiteit en dat achtergestelde groepen in staat stellen aan besluitvorming en beheer deel te nemen ("empowerment").

Daarnaast werden er onderwerpen genoemd die meer ingingen op economische oorzaken van verlies en biodiversiteit:

- Relatie *macro-economisch beleid* en duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen.
- *Onderliggende oorzaken van verlies aan biodiversiteit*. Welke rol speelt ongelijke verdeling van de opbrengsten van biodiversiteit? Welke zijn de economische processen die invloed hebben op land- en grondstoffengebruik? Welke rol spelen macro-processen zoals bevolkingsgroei?

Ecologie en duurzaamheid

De meest genoemde onderwerpen in deze categorie hebben betrekking op *geïntegreerde benaderingen voor bescherming en duurzaam gebruik*:

- Beleidstrategieën voor bescherming waarbij ecologie en economie kunnen samengaan.
- Landdegradatie: Hoe kun je in het bijzonder in droge tropische gebieden de synergie tussen bescherming (vraag van de rijken) en duurzaam gebruik (vraag van de armen) van biodiversiteit optimaliseren.
- Strategieën en methodes voor de integratie van biodiversiteitsbescherming en duurzame levensonderhoud (livelihood).
- Gebruik van water: hoe omgaan met water in de meest brede zin?
- Effect van toename van jacht en gebruik van soorten op het vóórkomen van belangrijke planten en diersoorten.
- Lokale kennis over gebruik en beheer van biologische hulpbronnen.

Daarnaast werden een aantal onderwerpen genoemd die in hoge mate *ecologisch* gericht zijn:

- Kennis over het vóórkomen en de bedreiging van soorten, variëteiten en ecosystemen, inclusief taxonomie.
- Ecologie en genetische biodiversiteit: hoeveel soorten moeten er minimaal in een ecosysteem blijven om een balans in stand te houden? Wat is het lange-termijn ecologisch effect van bijvoorbeeld duurzaam bosbeheer?
- Biodiversiteit van abstract concept naar praktische toepassing en inzicht in belangrijke ecologische processen.

Een genoemd onderwerp was meer concreet van karakter:

- *Uitwerkingen van het begrip duurzaamheid*. Wat zijn precies de ecologische, economische en sociale aspecten? Hoe hangen onderliggende trends, zoals bevolkingsgroei met duurzaamheid samen?

Landbouw

Veel hier genoemde onderwerpen hebben gemeen dat men zoekt naar mogelijkheden om behoud van genetische diversiteit *aan te passen aan de veranderende omstandigheden*:

- Integratie van natuur in landbouw en vice versa (mengvormen).
- Waardering van behoud van genetische diversiteit.
- Verlies traditionele kennis over agrobiodiversiteit en consequenties voor voorlichtingsbeleid.
- Relatie agro-biodiversiteit en te verwachten ontwikkelingen van de landbouw (intensivering).
- Europees landbouwbeleid en gevolgen voor de biodiversiteit internationaal.

Een tweetal onderwerpen is gericht op bescherming van agro-biodiversiteit:

- Versterken van de rol van Genenbanken en gebruik van passende technieken.
- Situatietanalyse: in welke gebieden in de wereld loopt de conservering van de agro-biodiversiteit gevaar en waar is ondersteuning noodzakelijk.

Drie onderwerpen zijn gericht op het versterken van de relatie tussen agro-biodiversiteit en economie:

- *Mainstreamen*. Er moet niet alleen aandacht zijn voor speciale (agro-)biodiversiteitprogramma's, maar juist voor inbreng van agro-biodiversiteit in andere commerciële landbouwprogramma's.
- *Gebruiksstrategieën*. We moeten ons niet alleen op 'prachtige' conserveringsstrategieën richten maar meer op 'utilisation' strategieën.
- *Vermarketing*. dit is een van de manieren om lokale producten te waarderen. Meer kennis is nodig om te inventariseren welke andere waarderingsmethoden er zijn zodat belangrijke gewassen blijven bestaan.

Mondiale relaties

De navolgende onderwerpen werden in dit verband naar voren gebracht. Zij hebben met elkaar gemeen dat zij uitgaan van het idee dat een aantal zaken (nog steeds) in een te eng nationaal of sectoraal kader worden beschouwd:

- Conflicterende belangen tussen handel en biodiversiteit in de WTO en CBD.
- Klimaatverandering, kooldioxide, bossen als sinks en de rol van andere natuurlijke ecosystemen in de koolstofbalans.
- Ecological footprint: invloed van Nederland op mondiale ecosystemen. Maar ook: mondiale invloed op Nederlandse ecosystemen.
- Het meenemen van de Internationale context bij besluitvorming in Nederland over zaken die biodiversiteit raken.
- Toekomstvisie en scenario's voor de wereld en biodiversiteit in het bijzonder.

3.2 Rol van buitenlandse actoren bij vaststelling prioriteiten voor kennisbeleid

In Nederland is het vanzelfsprekend voor de overheid om maatschappelijke actoren te betrekken bij de vorming van het natuurbeleid. Nederland ontwikkelt echter ook veel activiteiten voor duurzaam beheer en bescherming van biodiversiteit in ontwikkelingslanden en Midden en Oost Europa. Een vraag die voor deze studie relevant is, is of het mogelijk is om relevante maatschappelijke actoren aldaar mee te laten bepalen hoe het Nederlandse internationale beleid, dat hen door middel van projecten of programma's raakt, er uit ziet?

Door één van de respondenten werd een kritische noot geplaatst bij de maatschappelijke sturing van het natuurbeleid binnen Nederland. Is die wel zo perfect? De resultaten van inspraakworkshops klinken niet echt door in de uitvoering van bijvoorbeeld onderzoek. Er wordt een bijeenkomst gehouden met stake-holders en daar wordt een net verslag van gemaakt. Maar wordt de besluitvorming vervolgens geheel gevolgd tot het besluit van de werkelijke implementatie van onderzoek? Er is volgens de respondent meer consequent handelen nodig.

3.2.1 Hindernissen voor participatie

Gesteld werd dat als je in ontwikkelingslanden lokale actoren wilt betrekken bij het eigen nationale natuurbeleid, je dan al een enorme taak op je schouders hebt genomen. En dan hebben we het nog niet over hun betrokkenheid in ons Nederlandse internationale natuurbeleid. Door de geïnterviewden werd een aantal hindernissen genoemd om de stem van lokale stake-holders uit Midden en Oost Europa en ontwikkelingslanden bij beleidsbepaling te laten doorklinken:

- *Afspiegeling.* In ontwikkelingslanden kun je nog wel mensen bereiken met een academisch niveau, maar goed contact krijgen op lagere niveaus is heel moeilijk. Als er al NGO's meepraten over beleid, dan zijn dit vaak de 'groene' NGO's. Maar zijn zij een redelijke afspiegeling van de maatschappij?
- *Machtsverhoudingen.* In de OS-landen (en wellicht ook in MOE) zijn de machtsverhoudingen zeer ongelijk. In sectorbeleidsplannen komt de inbreng van de civil society niet (of niet altijd) voldoende uit de verf.
- *Donorbias:* velen praten de donoren (die in natuur en milieu investeren) naar de mond en zeggen wat de donoren graag willen horen. Doelstelling nummer één is vaak de eigen organisatie draaiende te houden en men past zich dus aan aan de donorwensen. Dus een echt kritische inbreng komt er niet en sommigen denken dat vele donoren dat eigenlijk wel best vinden, al is de officiële retoriek natuurlijk geheel anders.
- *Communicatieproblemen.* De hier in Nederland gehanteerde beleidstaal is moeilijk te begrijpen voor mensen in ontwikkelingslanden en MOE. Lokale actoren zijn heel vaak met hun korte termijn problemen bezig en kunnen zich wellicht moeilijk voorstelling maken van abstractere problemen die via kennis opgelost zouden moeten worden.

Maar als hier voor het eigen nationale beleid en het beleid van donoren in het land al zoveel problemen zijn, heeft het dan zin om te praten over beleidsbeïnvloeding van die groepen op het Nederlandse internationale natuurbeleid in het algemeen? Is het niet een brug te ver op dit moment?

3.2.2 Mogelijkheden voor betrekken van buitenlandse actoren in prioriteitstelling van het kennisbeleid

Ondanks bovengenoemde bedenkingen zijn er verschillende suggesties om de situatie te verbeteren. Benadrukt wordt dat voor al deze voorstellen niet alleen kennis, maar ook gewoon geld nodig is, al gaat het lang niet altijd om grote sommen.

In een eerste groep suggesties probeert men manieren te vinden om nationale prioriteiten van de doellanden beter tot hun recht te laten komen. Aanbevelingen voor verbeteringen van dat proces in de doellanden zijn:

- Organisatie van nationale of regionale workshops waarin problemen en kennisbehoeften worden geanalyseerd (vergelijk de workshops die Tropenbos deed en doet).
- Een combinatie van participatieve benaderingen op diverse niveaus in de doellanden zelf.
- Onderzoek en onderwijsactiviteiten meer aanpassen aan de nationale hoofdstroom. Interventies dienen een nationaal draagvlak te hebben.
- Voorlichting en communicatie. Participatie heeft alleen zin als mensen weten wat er van ze wordt verwacht en als ze weten dat ze serieus genomen worden. Tegelijkertijd dient ook in voorlichting en communicatie duidelijk gemaakt te worden welke concrete waarde de biodiversiteit onder specifiek lokale

- omstandigheden heeft (bijv. als je een wetland laat degenereren, dan kunnen de mensen in en rondom het wetland op een zeker moment geen vis meer eten).
- Andere kanalen. Als het gaat om bepaling van nationaal natuurbeleid in de OS-landen en MOE, dan moet je ook op zoek naar de Rotary Club, de kerken, de voetbalclubs etc. Dat is moeilijk, maar niet onmogelijk. Of deze kanalen nuttig zijn bij het bepalen van het algemene Nederlandse internationale natuurbeleid is echter twijfelachtig.

Een andere groep suggesties werkt op een wat indirectere manier, via uitwisselingen, coördinatie en allerlei vormen van communicatie tussen kennisnetwerken:

- Betere aansluiting van nationaal en internationaal onderzoek.
- Uitwisseling van onderzoekers, voorlichters, stagiaires, etc. tussen Nederland en de doellanden.
- Nederlandse samenwerking met (inter)nationale NGO's en onderzoeksinstituten.
- Uitwisseling van kennis en ervaring tussen het meer top-down gerichte internationale beleid en bottom-up, vaak meer specifieke kennis.
- Directe inzet van kenniswerkers voor NGO's. Je zou bijvoorbeeld 5% van de capaciteit van kennisinstellingen kunnen bestemmen voor het direct werken voor NGO's.
- Monitoring en evaluatie van onderzoek, voorlichting en onderwijs, maar ook van projecten in ontwikkelingslanden. Gebruik van de resultaten in het beleid.

Tot slot werden enige manieren genoemd waarbij de nadruk ligt op het direct verkrijgen van opinies over prioriteitstelling voor kennis voor biodiversiteit:

- Consultaties georganiseerd door Nederland van zuidelijke NGO's over onderdelen van natuur(kennis)beleid.
- Analyse op kennisaspecten van nationale biodiversiteit strategieën in de landen, eventueel aangevuld met workshops.
- Een website waar mensen uit de hele wereld hun probleem kunnen neerleggen en waar o.a. geprobeerd wordt probleemaandragers en mogelijke oplossers met elkaar te verbinden.

Zie voor een uitgebreidere beschrijving van al deze suggesties bijlage 4.

4 Relevante kennisnetwerken en instrumenten

4.1 Omgevingsanalyse

De navolgende analyse van omgevingsfactoren van het kennisbeleid is enerzijds een synthese van de antwoorden die de respondenten gaven en anderzijds gebaseerd op de recente strategienota's van Wageningen UR en IAC. In deze nota's wordt een uitgebreide analyse gemaakt van de internationale kennisomgeving.

ICT

Mede door de ontwikkeling van de informatie- en communicatietechnologie verliezen de traditionele kennisinstellingen hun vanzelfsprekende gezag als dominante kennisleverancier, zo stellen verschillende respondenten. Voor menig nieuw beleidsissue dat betrekking heeft op biodiversiteit, kun je beter op het Internet gaan zoeken dan in een universiteitsbibliotheek. De ICT levert tijdsbesparing, want je kunt snel aan informatie komen en alerter reageren op mogelijke bedreigingen voor natuur. Er ontstaan nieuwe formele en informele netwerken met een mondiaal bereik. Zo hebben IUFRO, WWF en IUCN heel actieve netwerken.

De vraag is hoever die toegang tot Internet en e-mail inmiddels reikt. Is toegang tot internet slechts weggelegd voor de bovenlaag in ontwikkelingslanden? Met name Afrika lijkt behoorlijk achter te blijven in de ICT revolutie. In vele ontwikkelingslanden mist men de middelen, technische kennis, organisatie, maar ook de hardware om Westerse computer programma's in gebruik voor onderzoek, te kunnen benutten. De toplaag in ontwikkelingslanden wisselt nieuwe ideeën uit met het Westen. Veel mensen in ontwikkelingslanden hebben toegang tot internet via internetcafés en zijn slechts gedurende korte periodes 'on line'. In die korte periode moeten ze relevante informatie kunnen selecteren uit een rijstebrijberg aan informatie. Zelfs binnen officiële instituten in ontwikkelingslanden is de toegang tot internet uiterst beperkt en kostbaar.

Hier staat tegenover dat de voortgang op het gebied van internet nog steeds heel snel verloopt. Zo had vijf jaar geleden vrijwel geen enkele NGO die van het NC-IUCN een subsidie kreeg in het kader van hun regenwoudprogramma, een eigen e-mailadres. Nu zijn ze vrijwel allemaal per e-mail bereikbaar en kan binnen een etmaal een vraag om informatie beantwoord zijn. ICCO meldt dat door het gebruik van e-mail actoren op de diverse eilanden in de South Pacific veel beter en heel snel op de hoogte zijn van misstanden bij bosbeheer. Dit kan dan leiden tot snelle en gecoördineerde actie tegen zulke uitwassen. Ook zijn er – in dit geval door ICCO ondersteunde - actieve koepelorganisaties die kennisuitwisseling faciliteren via onder andere e-mail en een webstek (website).

Markt, concurrentie en een liberaal-economisch beleid

Traditioneel is de rol van de overheid bij het beheer van biodiversiteit altijd groot geweest. Maar de marktsector speelt volgens de geïnterviewden een steeds grotere rol in de kennisontwikkeling in het algemeen, al is deze rol in de biodiversiteitsector nog relatief beperkt. Grote internationaal opererende bedrijven betrekken kennisinstellingen bij specifiek probleemgerichte vraagstellingen.

De concurrentie om kennis en opdrachten is toegenomen, stellen de respondenten. Willen we als Nederland in de markt blijven (willen we dat, en waarom?) dan zullen

we een kennisvoorsprong moeten houden, anders blijven we steken in uitwisselingsinitiatieven (hoe nuttig die op zich ook kunnen zijn). Er is een zekere spanning tussen ontwikkelingssamenwerking (gericht op het zoveel mogelijk delen van kennis) en ons eigenbelang, dat zegt dat we een kennisvoorsprong moeten houden. In de biotechnologie kan een ethische opstelling leiden tot achterstand in concurrentiepositie. De vraag is wat we met die ethische vragen doen. Kennis wordt beschermd via patenten, kennis wordt geëxploiteerd. In ontwikkelingslanden en ook daarbuiten, is kennis macht. Er bestaan dus vele juridische, economische en culturele hindernissen om kennis te delen.

Het internationaal liberaal-economisch beleid zoals uitgedragen door IMF en Wereldbank zou moeten leiden tot een 'level playing field'. In de praktijk van bijvoorbeeld Zuidelijk Afrika leidt het tot oneerlijke concurrentie van lokale verwerkingscapaciteit. Lokale verwerkingsprocessen krijgen echter tot nu toe nauwelijks een kans. Zuid-Afrika domineert de hele regio. Landen worden gedwongen producten en voornamelijk grondstoffen te leveren zonder ze te verwerken. Dit leidt tot weinig toegevoegde waarde voor de producentenlanden. Producten die resulteren uit duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen leveren zo dus weinig op.

Internationalisering en internationale milieuverdragen

Grote onderzoeksthema's worden meer en meer bepaald op Europees niveau, waarbij nationale overheden streven naar onderlinge afstemming en tegelijkertijd prioriteiten zullen stellen ten behoeve van de eigen regio. Volgens de geïnterviewden neemt de rol van internationale milieuverdragen toe. Het bewustzijn neemt toe dat de invloed van economische globalisering en de toenemende kracht van de markt een tegenwicht behoeft in de vorm van internationale regulering. Het meest opvallende initiatief is het klimaatverdrag, met daaraan gekoppeld het Kyoto-protocol dat de koolstofdioxide uitstoot poogt te reguleren. Maar de Conventie voor Biologische Diversiteit krijgt ook steeds meer impact. De snelheid mag kleiner lijken en het proces is minder opvallend, en toch vinden ook concepten zoals de Ecosysteembenadering een steeds bredere acceptatie, ook in de praktijk. Daar staat tegenover dat in ontwikkelingslanden slechts een dunne laag van de ambtenaren bij internationale verdragen betrokken is. Hun deelname kost veel geld. Met de op internationale vergaderingen verworven kennis wordt vaak weinig gedaan. De overgang van het abstracte internationale niveau naar de alledaagse praktijk van de auto die het niet doet is te groot. Deelname aan een internationale vergadering wordt vaak gezien als een conditie om OS-gelden te kunnen ontvangen of als een teken dat men wel degelijk bij de internationale gemeenschap hoort. Daarmee staat het behandelde onderwerp nog niet vanzelfsprekend hoog op de nationale prioriteitenlijst. Economische ontwikkeling en armoedebestrijding scoren vaak hoger.

Nieuwe geïntegreerde benaderingen

Volgens de respondenten groeit de erkenning dat vele problemen complexe oorzaken en gevolgen hebben. Het merendeel van de factoren die verantwoordelijk zijn voor verlies aan biodiversiteit is te vinden buiten de eigen sector. Het pure beheer van een natuurgebied met zijn biodiversiteit is niet het hoofdprobleem. Er zijn vele maatschappelijke economische en sociale krachten die van buitenaf een bedreiging vormen ('*underlying causes*'). Biodiversiteit wordt daarnaast steeds meer gekoppeld aan bijvoorbeeld gezondheid of gezond water maar ook aan allerlei economische processen. Gamma-wetenschappen worden belangrijker ten koste van pure ecologie. Samenwerking tussen diverse economische sectoren en departementen dient meer te worden bevorderd door gebruik van participatieve benaderingen. Donoren dringen aan op bredere benaderingen van problemen. In de praktijk is dit echter een moeizaam proces. Binnen overheden in ontwikkelingslanden is de weerstand hiertegen niet zelden groot. Cultuurverschillen en historie maken het proces vaak moeizaam.

Geconstateerd wordt dat donoren in ontwikkelingslanden niet meer puur projectmatig willen werken, maar liever een hele *sector* tegelijk willen aanpakken. In de praktijk betekent dit dat ambassades van donorlanden minder contact hebben met de civil societies (NGO's) en zich meer op de overheid richten. Ook betekent dit volgens de respondenten dat de uitvoering van korte missies door Nederlandse

deskundigen minder in getal worden. Er is nog wel gemeenschappelijk onderzoek. Voor het kennisbeleid betekent dit dat deskundigen in Nederland het gevaar lopen minder contact met het veld te hebben, wat een verschraving van de kennisbasis kan inhouden. Als reactie hierop vindt aan Nederlandse zijde (ook in onderzoek) een toenemende specialisatie plaats, terwijl er meer nadruk komt te liggen op de exploitatie van traditionele kennis bij mensen uit ontwikkelingslanden.

Als het om training gaat, dan is er steeds meer erkenning voor het feit dat je moet werken aan *capacity building* van hele instituten of groepen in plaats van het zich louter richten op individuen. Natuurlijk, het opleiden van individuen heeft waarde, maar als die persoon terugkeert in zijn/haar organisatie, dan is er een bepaalde kritische massa nodig om nieuwe inzichten werkelijk te kunnen implementeren. Je moet dus kijken naar individu en de organisatie tegelijk. In de praktijk van het beleid en implementatie zijn de resultaten van deze verandering van inzicht nog niet altijd goed zichtbaar vinden de geïnterviewden.

Bij projecten en programma's is er steeds meer bereidheid voor het instellen van een pilot-fase waarin een degelijke analyse van problemen kan worden gemaakt. De erkenning groeit dat we moeten werken met procesbenaderingen, waarbij continue monitoring dient aan te geven of men op de goede weg is (*adaptive management*). Organisaties afficheren zich als 'lerende organisatie' omdat men bezig is met een continu aanpassingsproces, waarvoor de impulsen o.a. komen uit een eigen monitoringsysteem, eventueel aangevuld met interne of externe evaluaties. In de natuurbescherming zie je een tendens van bescherming van bij het groot publiek bekende soorten zoals neushoorn, via bescherming van het leefgebied van de neushoorn, naar de *eco-regionale benadering*. Het gaat dan om bescherming van regio's die soms groter zijn dan een land, maar die ecologisch gezien een grote samenhang vertonen. Het is buitengewoon moeilijk om voor zulke regio's de benodigde sociaal-economische, ecologische en bestuurlijk-institutionele kennis op een rijtje te krijgen.

Ethiek en toename maatschappelijke belangstelling voor biodiversiteit

De Europese samenleving is op zoek naar nieuwe waardepatronen, naar een ander wereldbeeld. Individualisering leidt ertoe dat er scherpere eisen worden gesteld aan product- en kennisontwikkeling. Kernbegrippen hierbij zijn verantwoordelijkheid en duurzaamheid. Bedrijven spelen hierop in door zich niet alleen financieel te verantwoorden, maar ook een bredere maatschappelijke verantwoording af te leggen. Biodiversiteit speelt daar een steeds belangrijker rol. Certificering is een marktinstrument geworden voor onder andere duurzaam geproduceerd hout, vis en van biologisch geproduceerd voedsel.

Bij de overheid is de belangstelling voor biodiversiteit ook toegenomen, ook internationaal. In ontwikkelingslanden beperkt de belangstelling zich misschien hoofdzakelijk tot de elite, maar daar zijn door bijvoorbeeld introductie van National Forest Action Programmes (NFAPs) toch maatschappelijke discussies ontstaan over natuurbeleid.

In ontwikkelingslanden spelen de bevordering van *good governance* en de bestrijding van corruptie onder invloed van donoren en maatschappelijke actoren, een steeds grotere rol. Juist bij het duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen en bescherming van biodiversiteit spelen deze twee thema's een centrale rol, denken verschillende respondenten. Transparantie wordt belangrijker, ook bij natuurbeschermingsorganisaties die proberen hun donateurs meer inzicht te geven in de manier waarop hun geld besteed wordt.

In ontwikkelde landen is er een toenemende zorg over de kwaliteit van het voedsel en de ecologische en sociale condities waaronder producten gemaakt zijn ('consumer concerns'). Dit leidt niet altijd tot direct veranderend koopgedrag. Maar toch is er een groei in certificering van producten en een toename van de vraag naar biologisch geproduceerd voedsel. Toerisme neemt geweldig toe en ook daar komt meer aandacht voor de gevolgen van het toerisme voor de biodiversiteit. In het algemeen gaan we steeds meer de samenhang zien tussen ons eigen handelen en de sociale, economische en ecologische gevolgen elders. In Nederland is bijvoorbeeld de discussie gaande tussen banken en NGO's in hoeverre banken bij het geven van

leningen (in het buitenland) rekening moeten houden met de gevolgen van die investeringen voor de biodiversiteit.

Van pure bescherming naar duurzame ontwikkeling

Er is een trend van 'zuivere bescherming' naar 'duurzaam gebruik' en 'duurzame ontwikkeling', mede onder invloed van processen in de Conventie voor Biologische Diversiteit (CBD). Natuurbeschermers hebben integrale concepten ontwikkeld zoals "Integrated Conservation and Development" en "bufferzones". Biodiversiteit ligt als concept vaak te ver van de belevingswereld van niet-deskundigen af, het is te indirect. Donoren willen natuurbescherming combineren met armoedebestrijding. Het concept van natuur is verbreed tot biodiversiteit (genetisch, soorten, ecosystemen en processen), maar het verschil hiertussen is niet altijd even eenvoudig begrepen door het algemene publiek.

Het concept van duurzame ontwikkeling vindt steeds bredere acceptatie – ook in het bedrijfsleven ziet men de noodzaak maatschappelijke verantwoording af te leggen over dit thema - maar het blijft een enorme taak om de maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen die nodig zijn om duurzame ontwikkeling te realiseren. Het beleid wordt meer geëcologiseerd. Biodiversiteit wordt erkend als een belangrijke factor in het overleven van de mensheid. Het besef groeit dat de draagkracht ("carrying capacity") van ecosystemen niet langdurig kan worden overschreden.

Problemen die de agenda van duurzame ontwikkeling in ontwikkelingslanden hebben bepaald, zoals ernstige armoede, gebrek aan economische mogelijkheden, milieudegradatie en ongelijke verdeling van inkomsten, zullen in de komende decades alleen nog maar erger worden, met een toenemende vraag voor oplossingen.

Privatisering, decentralisatie, democratisering en participatie

In veel landen trekt de staat zich terug en nemen private ondernemingen taken van de overheid over. In Midden en Oost Europa in de bos- en natuursector nemen NGO's het beheer van natuurgebieden steeds meer over. In ontwikkelingslanden vindt decentralisatie van bevoegdheden ten aanzien van bos- en natuurbeheer plaats en concentreert de overheid zich gedwongen(?) op kernfuncties. De kosten van het beheer staan onvoldoende in relatie tot het nationaal inkomen. In beide gevallen bestaat het gevaar dat beheer wordt overgenomen door instellingen die daarvoor niet voldoende geëquipeerd zijn qua personeel, materiaal en kennis. Er bestaat dus grote behoefte aan capacity building.

Tegelijkertijd worden internationale, nationale en lokale NGO's serieuzer genomen dan 10 jaar geleden. In vele landen heeft inmiddels ook een eerste schifting plaatsgevonden tussen NGO's die serieus een taak kunnen uitvoeren en eigen capaciteit en kennis hebben, en ééndagsvliegers die in een beginstadium in staat waren een subsidie te bemachtigen zonder daar veel tegenover te stellen. Koepels zijn een belangrijk kennisinstrument om te komen tot uitwisseling van ervaringen tussen NGO's en synthese ervan. Zo'n koepel heeft wel een zekere financiering nodig.

Toch, zo merken critici op, is de aanpak van lokale en nationale NGO's vaak tamelijk klassiek en weinig vernieuwend. Het zijn vaak internationale NGO's samen met multilaterale organisaties die met nieuwe concepten en ideeën komen en de beleidsagenda bepalen voor biodiversiteit. In de ontwikkelingslanden worden zij vaak gezien als buitenlandse organisaties. Een klacht is dat zij weinig van hun kennis overdragen op het lokale personeel en lokale NGO's.

Samenwerking met bedrijfsleven om ontwikkelingsdoelstellingen te verwezenlijken is een belangrijke trend bij bijvoorbeeld de medefinancieringsorganisatie ICCO die hiervoor zelf ook initiatieven heeft genomen. In het bedrijfsleven is veel economische en management kennis aanwezig die in NGO's (en daarbuiten) vaak node gemist wordt. In eerste instantie is geprobeerd bedrijfsleven uit het Westen te betrekken bij ontwikkelingsinitiatieven (bijvoorbeeld verwerking van duurzaam geproduceerde bosproducten). Nu probeert men veel meer lokaal bedrijfsleven in te zetten, soms in een samenwerkingsverband met westerse bedrijven. De rol van het bedrijfsleven in ontwikkelingssamenwerking zou groter moeten zijn.

Democratisering en participatie door stakeholder groepen in besluitvorming nemen toe. Zonder participatie van relevante stakeholders is vorming en uitvoering van

beleid niet mogelijk, zo wordt allerwegen erkend. Stakeholders moeten delen in kosten en baten van beheer van biodiversiteit. De verantwoordelijkheid en macht moeten ook grotendeels bij hen gelegd worden. Participatie is bij donoren een “buzzword” geworden: zonder de kreet participatie geen geaccepteerd projectvoorstel. In de praktijk valt de participatieve aanpak nogal eens tegen, en het project of programma dus minder succesvol dan gehoopt. Men wil toch minder verantwoordelijkheden overdragen dan aanvankelijk het geval leek, of de belangentegenstellingen bleken toch groter dan aanvankelijk gedacht.

Urbanisatie en toename van toerisme

Urbanisatie in West Europa heeft geleid tot een ruraal gebied dat er zeer veel anders uitziet dan 50 jaar geleden. Veel minder mensen werken in de landbouw. Recreatie is veel belangrijker geworden in rurale gebieden, terwijl ook de natuurfunctie in belang toeneemt. In Midden en Oost Europa is deze trend zich ook aan het ontwikkelen. In veel ontwikkelingslanden zien we ook een enorme migratie richting de grote steden. Ook in ontwikkelingslanden neemt het belang van recreatie toe. Toerisme is een geweldig belangrijke economische sector en zal naar verwachting nog in belang toenemen. De mogelijkheden die dit biedt voor kennisoverdracht (bijvoorbeeld richting westerse consument), worden nog niet altijd benut. Een bevolking die welvarend is vraagt een grotere diversiteit aan producten. Hierop kan onder andere worden ingespeeld met duurzaam gebruik van agrobiodiversiteit.

Agrobiodiversiteit

In Europa (vooral West Europa) hebben we in grote lijnen de volgende ontwikkelingen gezien bij de bescherming van agrobiodiversiteit: (a) 1950-1980: verzamelen en conserveren PGR (plant genetic resources), (b) 1970-1995, opzetten van databases zowel nationaal als internationaal, (c) heden, stimulering gebruik o.a. door evaluatie van genetische bronnen en kennis verbreding. Tevens gebruik van moleculaire technieken om de genetische variatie van de bronnen te bepalen. Het is niet eenvoudig om voor de OS-landen de trends aan te geven aangezien de ontwikkelingen van land tot land verschillen. In Bhutan is men nu in de eerste fase aan het werk terwijl in Zuidelijk Afrika men ergens in de tweede fase zit. In Nederland is agrobiodiversiteit lange tijd gezien als een romantisch en cultureel onderwerp, maar nu ook als een afspiegeling van de effecten van onze productiemethoden op de omgeving. In OS-landen is agrobiodiversiteit vaak van direct belang voor de lokale productieomstandigheden. In Nederland komt er bijv. door de aandacht voor meer biologische systemen, hiervoor zijn misschien andere dieren en planten nodig, dus is het ook van direct belang voor die productieomstandigheden. De toenemende standaardisering voor landbouwproducten voor de internationale markt bevorderen de agrobiodiversiteit niet en ondersteunen arme landen niet bij het overwinnen van moeilijkheden om een integrale strategie voor bescherming van agrobiodiversiteit op te zetten.

Multifunctionaliteit en waardering van biodiversiteit

Biodiversiteit heeft een aantal functies die op lange termijn werkzaam zijn (bijvoorbeeld koolstofbinding) of niet zo voor de hand liggend zijn. Er bestaat een toenemend bewustzijn dat er voor een aantal functies van natuur onvoldoende waardering bestaat. Voor het instandhouden van die functies bestaan geen markten waarop in die functies gehandeld kan worden en er zijn niet voldoende fondsen beschikbaar. Het is steeds belangrijker de functies en het belang van biodiversiteit helder te maken in concrete situaties.

4.2 Actorenanalyse

Het gaat hier om de vraag wie een actor of stakeholder is als het om beleid voor natuur en biodiversiteit gaat. Een stakeholder is een persoon of groep die de uitkomst van een project of activiteit kan beïnvloeden. Ook kan het iemand of een groep zijn die door de betreffende activiteit wordt beïnvloed. Niet alle stakeholders hebben

gelijke macht en kennis. Als we het over 'alle stakeholders' hebben dan onttrekt dat maar al te vaak de macht aan de arme rurale bevolking. De vraag is volgens een aantal geïnterviewden dan ook hoe je tussen de diverse groepen stakeholders een prioriteit aanbrengt. En wie is eigenlijk stakeholder?

Aan de geïnterviewden werd gevraagd welke actoren een belangrijke rol spelen in het internationale natuurbeleid en welke actoren doelgroep van een kennisstrategie zouden moeten zijn. Gesteld werd dat je per land een analyse moet maken wie er de meeste invloed heeft. Je moet ook een indeling in niveaus maken: internationaal, nationaal, lokaal. Voor elk niveau moet je doelgroepen identificeren. Over de volgende actoren/doelgroepen werden opmerkingen gemaakt.

4.2.1 Internationaal

- *Multilaterale organisaties* (Wereldbank, FAO, UNDP, UNEP) en mondiale overlegprocessen (zoals UNFF, UNFCCC, CBD, CCD) zijn trendsetters. De onderlinge interactie en de interactie van hen met andere niveaus leveren veel nieuwe inzichten op.
- *Internationale NGO's* zijn vaak ook trendsetters. Ze worden in ontwikkelingslanden gezien als nuttig, maar soms ook als losgeslagen projectielen. Zij hebben vaak een goed eigen communicatienetwerk. Er zijn aanzienlijke cultuurverschillen met overheden. Hoewel nationale overheden met hen samenwerken, doen ze dat lang niet altijd van harte.
- *Internationale onderzoeksorganisaties* (NARS, CGIAR instituten zoals CIFOR, ICRAF, IGPRI) hebben een belangrijke functie bij het systematiseren van ervaringen. Ze zouden een belangrijker functie moeten spelen in communicatie met lagere niveaus (nationale en lokale onderzoeksinstituten en universiteiten). Als het gaat om agro-biodiversiteit dan zou een internationaal congres een goed instrument zijn om de relevante stakeholders rond de tafel te krijgen. Het wordt volgens sommigen tijd om een internationale professionele associatie op te richten voor bescherming van agro-biodiversiteit en plantgenetische hulpbronnen.
- *Bedrijven die internationaal werken* (en soms hun basis in Nederland hebben) hebben soms een aanzienlijke invloed op de lokale economie en ecologie. De bloementelt in Kenia bijvoorbeeld heeft veel water nodig wat ten koste gaat van de lokale bevolking en de ecologie. Meer algemeen missen bedrijven vaak de kennis om een overzicht te krijgen over de duurzaamheidsvraagstukken die binnen hun bedrijf een rol spelen. Wat ze doen aan natuur en milieu is vaak erg ad-hoc. Bedrijven zouden met hulp van natuur- en/of milieudeskundigen samen een visie moeten ontwikkelen, consequenties van veranderingen doorlichten etc.

4.2.2 Nationaal

Voor het kennisbeleid op langere termijn zijn volgens de geïnterviewden de volgende doelgroepen van belang:

- *Nationale en lokale overheden* blijven belangrijke doelgroepen. Overheden willen grip houden op de situatie, zien zichzelf als het centrale gezag. Internationaal gezien is decentralisatie een belangrijke tendens. Belangrijke vraag hier is: hoe betreft de overheid zijn burgers bij besluitvorming? Bos- en milieudiensten blijven een rol houden en het is belangrijk dat zij gemotiveerd personeel hebben.
- Vanuit de voorlichtingskunde kun je stellen dat je eerst *formele en informele leiders* moet bereiken, bijvoorbeeld de CEO's van bedrijven. Maar er is juist een vertaalslag nodig naar de leiders onder de grote chef.
- Expertise moet je niet alleen binnen de overheid opbouwen, maar juist ook in de instituten voor onderwijs en onderzoek die steeds verder op afstand komen van de overheid (*semi-overheidsinstellingen*). Bos- en milieudiensten blijven belangrijke doelgroepen voor een kennisstrategie.
- *NGO's* zijn in het algemeen een belangrijke doelgroep voor verspreiding van ideeën over biodiversiteit. Zeker in landen waar de overheid zeer corrupt is dient de rol van NGO's meer ondersteund te worden. Je kunt NGO's ook te sterk maken, ze willen hun macht dan niet meer afstaan. Dit is een onduurzame situatie. Een

ander probleem is dat van de zogenaamde asfalt-NGO's: zij beperken hun activiteiten tot de hoofdstad en hebben lokaal weinig netwerk of draagvlak.

- Met de opkomst van NGO's vindt er versterking plaats van het *maatschappelijk middenveld*. In het algemeen dient de rol van het maatschappelijk middenveld versterkt te worden. Het gaat dan om kerken, moslimorganisaties, vrouwenorganisaties, NGO's, vakbonden. Hoe kunnen zij meer de *agenda* bepalen van de nationale en lokale overheid, die uiteindelijk dienstverlener aan de burger is of moet zijn? Ook in ontwikkelingslanden en ook als het natuur en kennis van natuur betreft. De overheid hoeft natuurlijk niet alles te doen. Belangrijke kennisvraag is hier hoe je consultatieprocessen gestalte geeft. Hoe kunnen NGO's meer invloed uitoefenen? Een digitale fotocamera en internetaansluiting zijn al voldoende om in contact te komen met het mondiale kennisnetwerk.
- Van belang is het niet alleen samen te werken met gerenommeerde onderzoeksinstituten of *universiteiten*, maar juist met lokale instellingen. Ook hier vindt elitevorming plaats, die dient te worden doorbroken. Bij universiteiten is het belangrijk te werken aan veranderingen in het curriculum, zodat sociale participatieve, ecologische en economische elementen meer in balans met elkaar zijn. Er is ook behoefte aan een pakket duidelijke, praktische trainingen voor natuurbescherming: hoe allerlei groepen planten en dieren te inventariseren etc.

Veel ervaring is opgedaan met communicatie met diverse maatschappelijke actoren bij het opstellen van *biodiversiteitstrategieën*. Gedurende een workshop van het Global Biodiversity Forum in Den Haag in april 2002 werden de volgende doelgroepen genoemd door deelnemers die zelf bij het opstellen van een biodiversiteitstrategie betrokken waren:

- Als het over biodiversiteit gaat dan zijn *politici* vaak een belangrijke doelgroep. Zij moeten overtuigd zijn of worden van het belang van biodiversiteit. Het is vaak heel moeilijk om goede instrumenten te vinden om hen werkelijk te bereiken. Biodiversiteit wordt vaak gezien als een sectoraal onderwerp.
- Een andere moeilijk te bereiken groep is de *urbane middenklasse en bovenklasse* in ontwikkelingslanden (maar in bepaalde opzichten ook in de economisch ontwikkelde wereld). Door hun levensstijl, consumptiepatroon en hun maatschappelijke invloed kunnen zij het biodiversiteitbeleid in hoge mate bepalen.
- Bij *rurale gemeenschappen* is het documenteren van de reeds beschikbare kennis van belang.
- Bij de *industrie* is het van belang de gevoeligheid te vergroten voor de impact van hun activiteiten op de biodiversiteit.
- Het is vaak moeilijk andere relevante ministeries te bereiken die op één of andere manier met biodiversiteit te maken hebben. Nog moeilijker is het werkelijk mainstreamen van biodiversiteit in alle activiteiten van die ministeries.
- De *militairen* beheren zowel in ontwikkelingslanden als in de economisch ontwikkelde maatschappijen aanzienlijke terreinen. In ontwikkelingslanden bezitten zij soms houtkapmaatschappijen die grote concessies beheren.
- De rol van *vrouwen* is vaak moeilijk te versterken. Speciale aandacht is daarom nodig, zeker in ontwikkelingslanden.

Een probleem is de betreffende groepen werkelijk te interesseren voor biodiversiteit. Van belang hierbij is het aantonen van de *afhankelijkheid* van de betreffende groepen van de bossen, wetlands of andere biodiversiteit.

4.2.3 Lokaal

Naar de mening van de respondenten komen steeds meer bevoegdheden bij *gemeentes en/ of provincies* te liggen. De capaciteit bij gemeentes om biodiversiteit te beheren is echter nog bedroevend laag. Daar moet nog heel veel gebeuren. Het allerlaagste niveau kan ook te laag zijn, soms is het beter te werken met provincies en gemeentes dan nog lager te gaan.

Belangrijk is de opbouw van kennis in *NGO's die niet specifiek op milieu gericht zijn*. In een aantal landen spelen kerken, vrouwenbewegingen en soms ook politieke partijen een cruciale rol. Hun organisaties hebben vertakkingen tot op het laagste, lokale

niveau. Dit is het niveau waar de computer nog afwezig is en de communicatie met de buitenwereld gering. Kortom het lokale, niet-elite netwerk. Het lokale niveau wordt ondergewaardeerd en krijgt te weinig aandacht, zo menen sommige geïnterviewden. Om het lokale niveau goed te bereiken zijn *lagere scholen* heel strategisch. Veel community forestry projecten bijvoorbeeld, hadden en hebben componenten die zich succesvol richten op lagere scholen. Het is een goed middel om ook de ouders van de leerlingen te bereiken. De leerlingen zijn de nieuwe generatie, de toekomst. Ouders willen vaak het beste voor hun kinderen, dus als de kinderen de natuur willen behouden dan is dat zeker voor de ouders belangrijk. Om de leerlingen te bereiken moeten in eerste instantie de leraren getraind worden en hen moet voldoende lesmateriaal ter beschikking worden gesteld. Ook *coöperaties* van bijvoorbeeld boeren zijn belangrijk, of groepen, dorpen die aan communaal beheer doen.

4.3 Innovatieve kennisinstrumenten

Deze paragraaf is gebaseerd op de resultaten van de interviews en de informatie verkregen gedurende de workshop over Communication, Education and Public Awareness gedurende het Global Biodiversity Forum in Den Haag in april 2002.

De traditionele kennisinstrumenten om natuurbeleid te verwezenlijken zijn formele educatie, onderzoek en voorlichting. Als het om voorlichting gaat zijn er de laatste jaren in het buitenland vele nieuwe instrumenten ontwikkeld, die men zou kunnen samenvatten onder de naam 'sociale instrumenten'. Bij deze instrumenten is ook planning een belangrijk aspect. De nieuwe sociale instrumenten zijn onder andere ontwikkeld bij het opstellen en implementeren van nationale strategieën voor biodiversiteit. Maar ze zijn soms ook ontwikkeld door particulieren, of soms zelf commerciële instellingen.

Instrumenten gebruikt bij opzet en implementatie van biodiversiteitstrategieën

Er worden vele instrumenten gebruikt bij bewustwording voor en opzetten en implementeren van nationale biodiversiteitstrategieën in ontwikkelingslanden. Er werden er zo'n 14 genoemd: workshops met stakeholders, biodiversiteitsfestivals, boot-of fietswedstrijden, nieuwsbrieven, websteaks, radio en TV spotjes, voorlichting voor kinderen, vergaderingen met donoren, CD-ROMs, persoonlijke communicatie, drama- en theatergroepen, documentatie van het gehele proces, en seed-money. Zie bijlage 5 voor een uitgebreidere beschrijving.

Instrumenten om politici te beïnvloeden

Het gaat hier om beleidsbeïnvloeding (Engels 'advocacy'), waarvoor een duurzame inspanning nodig geacht wordt. Instrumenten die door de geïnterviewden en tijdens het Global Biodiversity Forum in Den Haag (2002) genoemd werden zijn o.a.:

- a. Formele forums zoals workshops, seminars, vergaderingen.
- b. Speciale gebeurtenissen. Een voorbeeld is het uitnodigen van een minister om een jaarlijkse prijs uit te reiken voor mensen of groepen met verdiensten voor bescherming van biodiversiteit. Op deze wijze kan de problematiek waarom het gaat extra onder de aandacht komen. De organisatie KEHATI doet dit o.a. in Indonesië.
- c. Persoonlijke communicatie met politici.
- d. WWF noemt de digitale camera in combinatie met een digitale fotobibliotheek een instrument om politici of hoogwaardigheidsbekleders te beïnvloeden. Wanneer zij een ander land (bijv. Nederland) bezoeken, dan kun je in die bibliotheek foto's vinden van milieuproblemen, bosdegradatie etc. in het betreffende land of streek. Deze foto's van goed kwaliteit kun je downloaden en invoegen in een persmap.
- e. Belangrijk vindt men ook het bouwen van allianties met groepen die dezelfde waarden en doelstellingen delen, zowel op centraal als regionaal niveau. Binnen de alliantie moet men komen tot het vaststellen van een raamwerk van uitgangspunten en actie.

Instrumenten om bij een breed publiek in de westerse wereld biodiversiteit onder de aandacht te brengen

Interessante instrumenten die genoemd zijn, zijn o.a.:

- a. Het ontwikkelen van nieuwe natuur in dichtbevolkte gebieden, inclusief het bouwen van bezoekerscentra.
- b. Het organiseren van biodiversiteiddagen waar de natuur van een bepaald gebied zo breed mogelijk wordt geïnventariseerd.
- c. Het uitzetten van bijvoorbeeld een boomkronenpad in een bos om de rijkdom aan biodiversiteit van een andere kant te bekijken.
- d. Een participatieve GIS (Geographical Information System) met de bevolking. Hierbij kan bijvoorbeeld op kaarten de situatie van vroeger en nu met elkaar vergeleken worden. Computeranalyses kunnen worden gecombineerd met veldervaringen.
- e. Het certificeren van houtproducten of landbouwproducten op duurzame herkomst wordt gezien als een middel dat naast voordelen voor het producerende ecosysteem, ook bewustwording bij de consument kan stimuleren.
- f. In de toerisme industrie is ook een tendens naar duurzaamheid. De consument kan bij het binnenlopen van het reisbureau reeds worden gewezen op mogelijkheden om de gevolgen voor natuur en milieu te beperken.
- g. Daarnaast zijn natuurlijk de natuurverenigingen (NGO's) van groot belang. Zie bijlage 5 voor meer informatie over opties a en b.

Instrumenten voor boeren en/of bosbewoners

- a. Participatieve technologie ontwikkeling en onderzoek op de boerderij (met boeren) worden ontwikkeld als aanvulling op formeel onderzoek in instituten en veldstations. Er zouden ook agro-biodiversiteit criteria en indicatoren moeten worden ontwikkeld. Deze zouden bijvoorbeeld gebruikt kunnen worden in wedstrijden. De te ontwikkelen criteria dienen te worden gebaseerd op beslissingen van boeren, onderzoekers en voorlichters tezamen.
- b. Het opzetten van een subsidiestelsel dat betaalt voor het vóórkomen van bepaalde indicatorsoorten in het veld van boeren.
- c. Participatieve methodes voor beheer van natuurlijke hulpbronnen; deze worden reeds lang in de tropen met succes toegepast. Onderzoek doen samen met boeren of bosbewoners is een belangrijk instrument. Voor participatieve methodes heb je wel tijd nodig. Haastige en dus verkeerde toepassing van participatieve methodes geeft slechte resultaten.

Instrumenten om kennis te verspreiden voor professioneel gebruik en capacity building

Een aantal nieuwe instrumenten zijn verbonden met recente ontwikkelingen op het gebied van ICT:

- a. Distance learning: in feite leergangen die per webstek worden aangeboden. WWF heeft zijn eigen WWF-College, waar cursussen on-line worden aangeboden in combinatie met enige weken cursus waarin de deelnemers en begeleiders elkaar daadwerkelijk ontmoeten.
- b. Het virtual centre en andere websteks met informatie over een bepaald (breed) kennisdomein. Dit is een webstek die fungeert als een concentratiepunt waar diverse soorten informatie over een bepaald kennisdomein te vinden is.
- c. Koepelorganisaties zijn een belangrijk instrument voor uitwisseling van kennis en synthese van ervaringen. Zij kunnen gebruik maken van websteks, e-mail, maar ook van meer conventionele instrumenten zoals een newsletter.

Verder werd er met name door ICCO een aantal instrumenten genoemd die gericht zijn op verbetering van de institutionele capaciteit van NGO's:

- Internationale of regionale consultaties over een bepaald thema.
- Externe evaluaties. Externe evaluaties zijn niet alleen een instrument dat door donoren wordt opgelegd, maar kunnen ook gebruikt worden als instrument om doelstellingen en activiteiten bij te stellen. Het is heel belangrijk dat mensen van buitenaf naar je projectactiviteiten kijken. Dat past bij een lerende organisatie.
- Transparantie in het eigen beleid als middel om open discussie te genereren.

- Prestatiemeting institutionele kracht van ICCO's partnerorganisaties.

Een meer algemeen instrument is het *mainstreamen* van biodiversiteit in curricula van scholen en universiteiten. Zie bijlage 5 voor meer informatie over een aantal van deze instrumenten.

Instrumenten voor de private sector

Volgens de respondenten groeit in Nederland, maar ook daarbuiten, het besef dat bedrijven bewuster met de natuur moeten omgaan in hun internationale activiteiten. Groenfondsen investeren (nog?) miljoenen in het buitenland, maar ontberen vaak veel basale kennis over biodiversiteit. Sommige bedrijven in Nederland hebben specifieke kennis over beperking van de impact van hun handelen op natuur en milieu. De kennis over beperking van de milieu-impact van gasboringen is in Nederland bijvoorbeeld veel verder ontwikkeld dan in Rusland. Het stimuleren van bedrijven om deze kennis te delen is belangrijk.

Enige interessante instrumenten uit Nederland om het bedrijfsleven meer bij de (internationale) natuur te betrekken werden genoemd:

- a. De Initiatiefgroep Duurzaam Uitgaand Toerisme probeert duurzaamheid te bevorderen in de gehele toerismeketen. Jaarlijks wordt er een conferentie georganiseerd. Bovendien zijn er een aantal pilot-projecten.
- b. Het door het EC-LNV georganiseerde publieke beraad over "Banken en Biodiversiteit". Dit was een beraad waar vertegenwoordigers van banken, NGO's en overheid de buitenlandse investeringspolitiek van banken bediscussieerden voor zover die effecten hebben op biodiversiteit.
- c. Het organiseren van evenementen met natuurwandeling, discussies, diner, optredens. Een goed voorbeeld hiervan is de door WNF georganiseerde "Nacht van de Natuur" in mei 2002 bij Slot Loevestein.

Enige in het buitenland gebruikte instrumenten zijn:

- a. Vergaderingen, workshops, cursussen, demonstraties van duurzame methodes. Het WWF bijvoorbeeld organiseert (of eerder nog: faciliteert) vergaderingen tussen natuurbeschermers en bedrijfsleven, waarin gezocht wordt naar een werkelijke dialoog en onderliggende gevoelens ook aan de orde kunnen komen. Belangrijk thema hierbij is de visie op de relatie mens-natuur.
- b. Boeren – consumenten- industrie consultaties.
- c. High level meetings van Chief Executive Officers van bedrijven. Zo organiseert de Wereldbank samen met IUCN een CEO platform waar grote kapbedrijven praten over verduurzaming van de houtoogst in Centraal Afrika.

4.4 Institutionele aspecten van de opbouw van netwerken

Sommige geïnterviewden brachten hindernissen naar voren die opbouw van netwerken bemoeilijken. Die hindernissen zijn: (a) in ontwikkelingslanden ligt de motivatie voor het werk vaak anders¹, (b) het perspectief van een aantal netwerken in ontwikkelingslanden is extern gericht (tegen bijv. illegale houtkap, etc.) en niet gericht op kennisuitwisseling, (c) veel professionele kennisinstellingen zijn ingedeeld

¹ Bij institutionele ontwikkeling speelt de culturele en economische achtergrond een grote rol. In ontwikkelingslanden ligt de professionele motivatie duidelijk anders dan bij ons. Bij ons zijn zelfrealisatie en persoonlijke ontwikkeling belangrijke motieven. In ontwikkelingslanden is men druk bezig met inkomen verwerven voor bijvoorbeeld het afbouwen van het huis als pensioenvoorziening. Om als organisatie beter te kunnen functioneren vinden wij dat men daar veel participatiever dient te werken. Dit vergt echter een houdingsverandering. En die heeft nu juist te maken met persoonlijke ontwikkeling, een thema dat gemiddeld genomen niet hoog op de motivatielijst staat. Uitwisseling van kennis en interne communicatie zijn in bijvoorbeeld Afrika nog heel moeilijk door de hiërarchie en etnische tegenstellingen. Op het moment dat één van twee collega's een trapje hoger komt, wordt er niet meer gepraat. Kennis is macht en dit geldt nog sterker in een hiërarchische structuur.

volgens hun discipline² en dat is niet bevorderlijk voor het oplossen van de problemen die we integraal moeten oplossen.

Als succesfactoren voor een netwerk werden onder meer genoemd:

- Het *nut voor de gebruiker* moet heel duidelijk zijn. Als je als Nederlander een netwerk met collega's in het buitenland op wilt bouwen dan moet je dat doen rondom een specifiek thema. Het moet een *focus* zijn dat interesse wekt en het netwerk moet voor de deelnemers ergens toe dienen. Bijvoorbeeld voedselveiligheid, dierenwelzijn, biodiversiteit of robuuste natuur. Ook moet het *doel* van het netwerk duidelijk zijn: gaat het om uitwisseling en opbouw van kennis, of is het netwerk actiegericht (bijvoorbeeld het tegenhouden van een dam in een rivier).
- Zonder *persoonlijke contacten* is het moeilijk een netwerk in stand te houden. Je moet elkaar zo af en toe eens zien.
- *Institutioneel geheugen*. Het is belangrijk aandacht te geven aan opbouw en onderhoud van het institutionele geheugen. Mensen die zich bezig gaan houden met biodiversiteit dienen op dit geheugen aangesloten te worden. Dit is noodzakelijk voor de continuïteit van de kennisontwikkeling en –benutting. Er moeten duidelijke punten zijn waar mensen hun kennis kunnen halen en brengen (*focal point*) en die het kennisnetwerk in stand houdt.
- Je moet zelf in de *gelegenheid* zijn aan activiteiten van het netwerk, bijv. workshops deel te nemen, maar je zult ook zelf iets moeten doen. Er is dus betrokkenheid nodig en bereidheid te investeren. Bijvoorbeeld groepen uit het buitenland begeleiden op een excursie naar de Oostvaardersplassen om een robuust ecosysteem te laten zien. Dat creëert veel goodwill en zelf navolging in het buitenland. En een nuttig netwerk voor jezelf. Maar je moet de mensen goed ontvangen, aardig zijn, veel organiseren vóór en tijdens de excursie. Dat kost tijd en geld maar levert ook veel op.

Respondenten vroegen meer aandacht voor de volgende aspecten:

- *Zachte systemen*, zoals professional societies. Het zijn organisaties zonder gebouw en faciliteiten, maar voor kennisuitwisseling zijn ze heel belangrijk. Vanwege het gebrek aan gebouw en faciliteiten worden dergelijke systemen vaak ten onrechte niet hoog ingeschat.
- *Netwerken zonder internet*. Bij netwerken denk je al heel gauw aan websites en e-mail. Maar de verspreiding van visueel en geschreven materiaal blijft heel belangrijk voor dat deel van de wereldgemeenschap dat niet aangesloten is op internet. Inheemse kennis stroomt nu vaak van het zuiden naar de economisch ontwikkelde wereld. Er zouden veel meer laterale verbindingen moeten zijn, maar daar zijn weinig instrumenten voor. Binnen een land of regio kun je studiereizen organiseren voor mensen die werkzaam zijn in verschillende projecten die een zelfde problematiek proberen aan te pakken.
- Ook dien je gebruik te maken van lokale NGO's en organisaties die niet in eerste instantie gericht zijn op biodiversiteit, zoals kerken, de Rotary club, vrouwenorganisaties. Als het om uitwisseling van traditionele kennis gaat, dan is de wetgeving een belangrijk aspect. Veelal is traditionele kennis niet wettelijk beschermd en dat verhindert een gemakkelijke uitwisseling.
- Meer aandacht voor *motivatie* van personeel in ontwikkelingslanden. Een mogelijk begin van een oplossing zijn de volgende punten: (a) mensen uit hun context halen en beginnen te werken in multidisciplinaire netwerken, (b) het expliciet/besprekbaar maken van cultureel bepaalde hindernissen, (c) participatieve theorie en praktijk met elkaar verbinden (d) de noodzaak tot

² Een respondent noemde de Nederlandse situatie als voorbeeld. Bij het Nederlandse onderzoeknetwerk DLO zijn de instituten te veel opgedeeld per discipline. Het enige instituut voor sociale wetenschappen is het LEI. De biodiversiteitsdiscipline zit vooral in Alterra en voor agrobiodiversiteit in PRI en ID-Lelystad. Er is een noodzaak om veel meer interdisciplinair te werken. Dat betekent dat sociale wetenschappers meer over de instituten verspreid zouden moeten zijn, evenals mensen met een biodiversiteitsachtergrond.

verandering koppelen aan grotere maatschappelijke processen zoals decentralisatie en democratisering.

Als laatste kan nog opgemerkt worden dat voor opbouw van internationale kennisnetwerken het belangrijk is relevante kennis in Nederland op peil te houden. Voorbeelden zijn taxonomisch onderzoek en fundamenteel ecologisch onderzoek. Anders gaat het netwerk in Nederland verloren en ben je ook de aansluiting en functie internationaal kwijt.

4.5 Benutting van internationale kennis door Nederland

Een aantal respondenten gaf voorbeelden van voor Nederland nuttige kennis gegenereerd in ontwikkelingslanden of het buitenland in het algemeen:

- *Gebruik participatieve planningsmethodes*. In bijvoorbeeld Engeland leidt het gebruik van participatieve planningsmethodes die in de ontwikkelingsamenwerking ontwikkeld zijn, tot enthousiasme. Je moet de methode natuurlijk wel aanpassen aan de specifieke omstandigheden en er niet bij vertellen dat het uit de OS-wereld afkomstig is. Participatieve methoden (workshops), betrekken van alle stakeholders (actorenanalyse) in de ontwikkelingslanden en Participatory Learning in Action (PLA) benaderingen, welke in de ontwikkelingslanden vrij algemeen toegepast worden, zouden ook belangrijke inputs kunnen leveren voor het bepalen van beleidsstrategieën (bijvoorbeeld educatieve programma's) op het gebied van behoud van biodiversiteit in Nederland.
- In het buitenland is meer ervaring met *certificering* van duurzaam bosbeheer dan in Nederland. Als je de cijfers vergelijkt dan is het opvallend hoe weinig bos er in Nederland maar gecertificeerd is. Daar kunnen we dus leren van het buitenland.
- Sommig *educatiemateriaal* uit ontwikkelingsprojecten is heel mooi. Bijvoorbeeld over bewustwording van grotere ecologische processen: grootschalige ontbossing, stijging zeespiegel. Het materiaal voor bewustwording van deze zaken is in Nederland beperkt. De indruk bestaat dat veel voorlichtingsmateriaal in Nederland te maken heeft met 'aibaarheidsfactoren'.

Hoe kunnen wij kennis op het gebied van biodiversiteit van elders in Nederland beter benutten? Allereerst is het van belang thema's vast te stellen waarop Nederland zich wil concentreren. Je moet een richting geven, zelf een focus bepalen. Anders is alles goed, immers, je kunt overal wat van leren. Naast de eigen beleidsprioriteiten zijn enige criteria voor vaststelling van thema's:

- De landen waarmee je de activiteiten opzet moeten er zelf wat voor over hebben. Je moet dus inspelen op belangen en interesses van diverse kanten. Je kunt daarbij wel proberen te sturen.
- Als het om natuur gaat, hebben wij bijna geen nulwaarden meer, dat wil zeggen een ongerepte toestand. Die zijn dan te vinden bijvoorbeeld in Oost Polen of de Pechora (Rusland). In zulke gebieden kunnen ecologische relaties ook veel duidelijker liggen dan bij ons. Het is belangrijk om relaties op te bouwen met beheerders van zulke gebieden.

Het is belangrijk netwerken op te bouwen: workshops over een thema organiseren, studiereizen, gezamenlijk onderzoek over één thema, uitwisseling van personeel, mensen hier laten studeren en mensen uit Nederland elders laten studeren. Je kunt natuurlijk ook een literatuurstudie doen over ervaringen in andere landen over het thema van interesse. Als je mensen die al lang hetzelfde werk doen van houding of inzicht wilt laten veranderen, dan is één workshop of literatuurstudie niet voldoende. Je hebt dan meer tijd nodig, bijvoorbeeld een verblijf van enkele weken waarin iemand in een andere organisatie meedraait.

Een interessant voorbeeld is de samenwerking met de DOV-landen Costa Rica, Bhutan en Benin. Ondanks veel negatieve kritiek zie je hier samenwerking van de grond komt

als mensen uit verschillende landen elkaar kennen. Je kunt van zo'n uitwisseling de resultaten niet direct meten, maar ze zijn er wel degelijk. Je kunt ook denken aan samenwerkingsverbanden tussen nationale parken. Basis voor langdurige samenwerking en uitwisseling is een persoonlijke vriendschap of band. Als je als groep aan beide zijden (Nederland en bijv. Benin) onderlinge contacten onderhoudt, dan wordt het geheel nog veel sterker.

5 Mogelijke rollen van LNV in de kennisnetwerken

5.1 Mogelijke prioriteiten voor een kennisstrategie

De vraag die aan de geïnterviewden werd gesteld ging over de prioriteiten die in het kennisbeleid gesteld dienen te worden (“Wat zou U doen als nu het internationale kennisbeleid voor natuur mocht bepalen?”). Ten aanzien van de genoemde prioriteiten kunnen de opmerkingen in drie categorieën ingedeeld worden, te weten: thema, (groepen van) kennisinstrumenten en doelgroepen. Die indeling gaat maar tot op zekere hoogte op. Soms noemden respondenten een bepaalde doelgroep met een kennisprobleem, met daar gelijk aan gekoppeld een instrument om de behoefte aan kennis aan te pakken.

5.1.1 Thema/kennisdomein

De volgende onderwerpen werden door de respondenten als prioritaire kennisdomeinen genoemd:

Economie/wetgeving

- Het streven naar een *beter inkomensniveau* voor de bevolking en dit te koppelen aan bescherming van biodiversiteit.
- De *institutionele omgeving*. Wetgeving en instituties dienen zodanig te zijn ingericht dat er goede besluiten betreffende de natuurlijke hulpbronnen genomen kunnen worden.

Landbouw

- *Aandacht voor agro-biodiversiteit*. In het lopende DLO Noord/Zuid project van LNV zou de agro-biodiversiteit meer aandacht kunnen krijgen.
- *Mainstreamen*. Er moet niet alleen aandacht zijn voor speciale (agro-)biodiversiteitprogramma's, maar juist voor inbreng van agro-biodiversiteit in andere programma's.
- *Gebruiksstrategieën*. We moeten ons niet alleen op 'prachtige' conserveringsstrategieën richten maar meer op 'utilisation' strategieën, zeker als het om agrobiodiversiteit gaat.
- *Vermarketing*: Vermarketing is een van de manieren om lokale producten te waarderen. Meer kennis is nodig om te inventariseren welke andere waarderingmethoden er zijn zodat deze belangrijke gewassen blijven bestaan.

Mondiale relaties

- *Ecological footprint*. Een tot nu toe onderbelicht veld is de relatie van het Nederlandse economisch handelen op de biodiversiteit in het buitenland.
- *Onderliggende oorzaken* van verdwijning van biodiversiteit.
- Toekomstvisie en *scenario's* voor de wereld en biodiversiteit in het bijzonder. Waar gaat het naar toe met de internationale biodiversiteit? Waar wil je uitkomen? Welke scenario's zijn er? Waar gaat het met de wereld op een termijn van 20-30 jaar naar toe? Waar gaat het met de financiering van de natuur naar toe? Komt over 15 jaar de helft van het geld van het bedrijfsleven? En wat betekent dat dan voor de kennisbehoefte?

5.1.2 Kennisinstrumenten

Ten aanzien van kennisinstrumenten werden door de respondenten de volgende prioriteiten genoemd:

Instrumenten voor biodiversiteitsstrategieën

- Er zou een *denktank* moeten komen om een toekomstvisie te ontwikkelen over de mondiale biodiversiteit.

Instrumenten voor publiek in het Westen

- *Algemeen en gebiedsgericht onderwijs*. Er moet in het basisonderwijs algemene aandacht zijn voor biodiversiteit en de functies van biodiversiteit. Daarnaast is er veel meer *gebiedsgerichte educatie* nodig. Mensen dienen zich betrokken te voelen bij natuur die op niet al te grote afstand van hun woonplaats te bezoeken is. Aan de hand van dat concrete voorbeeld kunnen belangrijke ecologische verbanden en processen worden toegelicht. Educatie over natuur moet tastbaar, herkenbaar, voelbaar en ruikbaar zijn. "Ownership" is hier ook belangrijk: je kunt bijvoorbeeld als school een stuk natuur of een natuurgebied adopteren. Training over biodiversiteit dient specifiek te zijn voor iedere specifieke doelgroep en de specifieke relatie van die groep tot biodiversiteit te behandelen.

Instrumenten voor boeren en bosbewoners

- *Kennisdelen*. LNV zou meer moeten nadenken over vormen van kennisdelen: mensen samenbrengen om initiatieven te ontwikkelen. De rol van de overheid is ook initiërend en katalyserend. We leven in een mondige samenleving, dus ligt een rol voor LNV in het samenbinden van partners. Er bestaan juridische, economische en culturele hindernissen om te komen tot werkelijke kennisdeling. LNV zou daar een visie op moeten ontwikkelen. Welke kennis moet voor iedereen toegankelijk zijn en welke kennis kost geld voor de gebruiker?

Instrumenten voor verspreiding kennis onder professionals

- Bij een kennisstrategie hebben we het ook vaak over *netwerken* maar in veel ontwikkelingslanden wordt dat concept niet goed begrepen. Men koppelt kennis dan alleen maar aan een instituut en de materiële aankleding ervan. De kennis zit echter in de hoofden. Een vereniging van bijvoorbeeld natuurbeschermers die regelmatig kennis uitwisselen is wel zo belangrijk, zonder dat zo'n club een mooi gebouw heeft en veel computers. Er is meer aandacht nodig voor zulke netwerken. Het concept is echter moeilijk te verkopen binnen overheden in bijvoorbeeld Afrika.
- *Genenbanken*. Het is belangrijk te werken aan ontwikkeling van wereldwijd goede en betrouwbare genenbank netwerken die de genetische erosie kunnen tegengaan en de conservering serieus nemen. Nogal wat landen hebben onvoldoende voorzieningen om PGR goed te conserveren. De genenbanken in Oost Europa hebben na 1990 een ernstig verval laten zien. Er bestaat hier een groot gevaar van verlies van belangrijke genetische bronnen. Nederland zou met één of meerdere landen (b.v. Bulgarije) een bredere samenwerking kunnen opzetten. Het IPGRI in Rome is internationaal verantwoordelijk voor genetische bronnen (vooral van gewassen). Diverse andere organisaties zijn op dit gebied actief (o.a. FAO, diverse CGIAR instituten). Nederland is een belangrijke donor van al deze organisaties en financiert direct/indirect PGR (plantgenetische bronnen) projecten.
- *Strategische allianties*. Het ontwikkelen van internationale (strategische) allianties bijvoorbeeld voor het instandhouden van agrobiodiversiteit.
- *Communicatie van resultaten van onderzoek*. Er moet meer aandacht komen voor communicatie van onderzoeksresultaten. Vaak worden de resultaten van onderzoek weinig effectief gebruikt. Er is eigenlijk maar weinig internationaal onderzoek. Daar zou meer van moeten zijn, maar dan in de vorm van (langdurige) partnerships met nationale en lokale onderzoeksinstituten.
- *Cursussen* op lokaal niveau, maar ook op internationaal niveau, bijvoorbeeld het IAC, zijn heel nuttig. Maar ze zouden ook meer in de landen zelf georganiseerd kunnen worden. Uitwisselen van ervaringen – op welke wijze dan ook – is heel

nuttig. Maar cursussen hebben een duidelijker *follow-up* nodig, *backstopping*. Toepassing van het geleerde is heel moeilijk in een organisatie die niet jouw training heeft gehad. Er moeten duidelijker ideeën voor een vervolgtraject worden gecreëerd en daar moet op trainingsinstituten ook duidelijk tijd en geld voor zijn.

- Wij moeten ons richten op *capacity building* door op gelijkwaardige wijze samen te werken met anderen in het buitenland. Capacity building draait daarbij om het verbeteren van gehele organisaties en niet alleen individuen. Dit leidt tot een langdurig traject. Implementatie van activiteiten dient te worden uitgevoerd door het land zelf. Internationale organisaties zoals ICRAF werken niet of slecht samen met nationale instituten. Dit is echter absoluut noodzakelijk om te komen tot echte capacity building. De EU heeft bijvoorbeeld grote onderzoekprogramma's waar ontwikkelingslanden maar weinig aan overhouden. De gegenereerde kennis blijft hier. Er moet dus meer nadruk komen op participatie en *ownership* van het Zuiden.

Instrumenten voor de private sector

- Bij *export van kennis* zou het bedrijfsleven meer ingeschakeld kunnen worden, ook als het gaat om beperking van impact op natuur en milieu. De manier waarop private natuurorganisaties in Nederland werken zou wellicht –met aanpassingen– ook bijvoorbeeld in Midden en Oost Europa kunnen worden toegepast.

Algemeen

- Er dient een Nederlands Centrum te komen voor internationaal natuurbeleid. Dit centrum zou relevante vragen moeten beantwoorden. Maar ook: wat zijn de toepassingsmogelijkheden van een relatief onbekende houtsoort? Het zou lespakketten moeten samenstellen over internationale biodiversiteit problematiek.
- *Criteria en monitoring*. We zouden ons meer moeten afvragen wat de criteria zijn voor het meten van succes van onderzoek, voorlichting en onderwijs. Hoe effectief zijn ze eigenlijk?
- *ICT en lokale netwerken*. Innovatieve benaderingen zoals distance learning hebben zeker een nuttige functie en de mogelijkheden hier worden nog niet volledig benut. Als het om ontwikkelingslanden gaat (en vermoedelijk delen van Midden en Oost Europa), dan speelt de computer daar nog nauwelijks een rol. Voor bescherming van de mondiale biodiversiteit is het van belang meer gebruik te maken van de aanwezige lokale netwerken (die kennis op een andere wijze uitwisselen). Het gaat dan om milieu-NGO's, ontwikkelings-NGO's, kerken, moskeeën, tempels, de Rotary, vrouwenorganisaties, lokale onderzoeksinstituten etc. Hoe moeten we daarmee omgaan? De traditionele communicatiemiddelen gebruiken (zoals publicaties) of streven naar een zo snel mogelijke aansluiting van deze netwerken op de ICT-netwerken? De vraag is dan: hoe maken we ICT zo snel mogelijk bereikbaar voor grote groepen van de rurale bevolking in ontwikkelingslanden en Midden en Oost Europa?
- *Lokale en internationale netwerken* bijvoorbeeld voor agro-biodiversiteit. Bij agro-biodiversiteit kan men constateren dat in ontwikkelingslanden en landen in transitie nationale netwerken zwak zijn of niet-bestaand. LNV zou juist zulke netwerken kunnen ondersteunen. Een internationaal netwerk voor agro-biodiversiteit bestaat ook niet. Na de organisatie van een workshop zou zo'n netwerk kunnen starten met steun van LNV.
- *Voorbeeldprojecten*. In veel landen is behoefte aan voorbeeldprojecten die laten zien hoe duurzaam beheer en bescherming van biodiversiteit in de praktijk werkt.

5.1.3 Doelgroepen

- Het gebruik maken van *niet direct op de natuur gerichte netwerken* is een onderschat facet. Het zijn groepen die minder voor de hand liggen maar heel belangrijk kunnen zijn. In Nederland valt te denken aan de KNVB. Voetbalclubs met in totaal zo'n 1 miljoen leden, beheren immers een aanzienlijke hoeveelheid groen. Ook kerken kunnen bijdragen aan het creëren van een basisdraagvlak voor biodiversiteit. Vanuit levensbeschouwing zijn er raakvlakken met natuur. Ook

binnen de rotary club kan belangstelling bestaan voor natuur. De relatie is indirect, maar men voelt associatie en verbinding.

- *NGO-wereld.* In veel landen is er grote behoefte het maatschappelijk middenveld op te bouwen en te versterken. Er is een duurzaam tegenwicht nodig tegen maatschappelijke krachten die biodiversiteit aantasten. Het is van groot belang veel meer grassroots NGO's aan te sluiten op internet. Voor een paar duizend euro heb je een computer, met digitale camera. Daarnaast is nog een introductie nodig hoe het allemaal werkt op de digitale hoofdweg. Hiervoor zou zelfs een fonds moeten worden opgericht.
- *Kennis van de lokale bevolking.* Het documenteren van lokale kennis voor integratie van biodiversiteitsbescherming en duurzaam levensonderhoud en het ontwikkelen van farmers' field schools voor bescherming van agro-biodiversiteit. Dit kan gecombineerd worden met het opzetten van netwerken voor in-situ bescherming van agrobiodiversiteit op lokaal niveau.
- Kennisinstrumenten voor het *bedrijfsleven* zijn in ontwikkeling, maar er bestaat behoefte aan uitbreiding van dit instrumentarium. Deze doelgroep verdient meer aandacht van LNV.
- *Scholen.* Voor duurzame ontwikkeling en duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen is het van belang veel aandacht te geven aan ontwikkeling van natuurcurricula voor lagere en middelbare scholen en voor praktisch landbouwonderwijs.

5.2 Stimuleren van capaciteitsopbouw elders

Hoe zou LNV capaciteitsopbouw elders kunnen stimuleren voor bescherming en duurzaam beheer van biodiversiteit? De respondenten gaven het volgende in overweging.

Als je aan capaciteitsopbouw elders wilt doen dan zijn er randvoorwaarden zoals:

- *Financiën.* Als je een rol wilt spelen in internationale kennisnetwerken, dan moet je daar als LNV ook voldoende geld voor ter beschikking stellen. Beleid uitzetten zonder er financiële consequenties aan te verbinden werkt niet. Onze eigen belangen bij kennisuitwisseling moeten niet onderschat worden. LNV moet niet alleen meeliften met DGIS als het om internationaal kennisbeleid gaat.
- *Lange termijn oriëntatie.* Er is een duidelijke behoefte aan capacity building in plaats van korte-termijn of ad-hoc training. Daarvoor zijn langdurige vormen van samenwerking op gebied van onderzoek, onderwijs, beheer van biodiversiteit en voorlichting nodig (partnerships). Dit dienen wel vraaggestuurde activiteiten te zijn.
- *Situatie analyse:* Als het gaat om agro-biodiversiteit, dan dient er meer aandacht te zijn voor het in kaart brengen van de huidige situatie. Op grond van de situatiebeschrijving kan men pas komen tot het stellen van prioriteiten.
- *Goede voorbeeld geven in Nederland.* Je kunt wel allerlei zaken proberen te regelen in het buitenland, maar je dient eerst zaken waar te maken in je eigen land en ze dan elders toe te passen. Als je het thuis nog niet op orde hebt, wat is dan de ruimte in ontwikkelingslanden?
- *Thema's.* Bewuste keuze van thema's (kennisdomeinen) is heel belangrijk. Het is niet voldoende alleen workshops te faciliteren, er is meer diepgang, commitment en lange termijn planning nodig. LNV zou tot een bewuste keuze moeten komen tot het ontwikkelen van thema's en daar een actieve rol in spelen. Het is daarin facilitator voor het verspreiden van kennis en het betrekken van alle stakeholders, zowel op lokaal, nationaal als internationaal niveau.

Concreet genoemde mogelijkheden voor capaciteitsopbouw zijn:

- *Ondersteuning van curriculum ontwikkeling.* Op veel universiteiten in ontwikkelingslanden en landen in transitie is het landbouwonderwijs alleen productie georiënteerd. Agro-biodiversiteit ontbreekt vaak geheel.
- *Small grant program.* Via een small grant program kan er gewerkt worden aan capaciteitsopbouw van voorlichters, onderzoekers en lokale gemeenschappen in bovengenoemde landen via bijvoorbeeld activiteiten in farmers' schools.
- *Netwerken.* Capaciteitsopbouw doe je vooral door het opzetten van netwerken over relevante onderwerpen. De thema's kunnen zowel voor ons als bijvoorbeeld landen in Midden en Oost Europa relevant zijn. Als het om ontwikkelingslanden gaat dan is de *onderlinge* uitwisseling van kennis en ervaringen in netwerken heel belangrijk. Hier zou Nederland een meer faciliterende rol spelen, met minder eigen belangen.

5.3 LNV als facilitator of regisseur van kennis-ontwikkeling en -exploitatie

Welke rol heeft LNV: is LNV facilitator van processen die vanuit de maatschappij opborrelen of is zij initiator/regisseur van nieuwe processen, of moet zij zich richten op het vaststellen van randvoorwaarden? Wat is vraag-gestuurd werken in dit verband?

Kritische vragen

In de Nederlandse NGO-wereld kijkt men kritisch aan tegen de rol van LNV in het nationale en internationale natuurbeleid. Het is immers het ministerie waar zowel landbouwbelangen als natuurbelangen worden behartigd en die staan niet zelden op gespannen voet met elkaar. Nationaal, zo vinden sommigen, haalt Verkeer en Waterstaat als het om natuur gaat, soms meer binnen dan LNV. Het internationale LNV natuurbeleid lijkt qua uitvoering niet altijd transparant, met veel nadruk op enkele issues zoals vogels. Eigen interesses van ambtenaren lijken soms de boventoon te voeren. LNV heeft bovendien een ambitieus beleid, maar er staan niet veel financiële middelen tegenover. Dat betekent dat soms LNV ambtenaren bij NGO's gaan vragen om bepaalde projecten te financieren die zijzelf via hun buitenlandse contacten op het spoor zijn gekomen. Sommigen vinden dat dit niet de rol van de overheid is. Nu schrijft men brede wollige beleidsnotities. Sommige situaties in het buitenland zijn van buitenaf nauwelijks te veranderen. Wees daarom als LNV reëel in je doelstellingen. Beter ware het een minder ambitieus programma te formuleren maar dan met bereikbare doelstellingen en daar ook voldoende middelen voor beschikbaar te stellen. En een serieuze monitoring is ook nodig.

Als het om onderzoek voor biodiversiteit gaat, dan is de vraag of de marktoriëntatie leidt tot een type onderzoek waarvan je de resultaten op een wat langere termijn nodig hebt. De zogenaamde derde geldstroom voor onderzoek leidt tot resultaten die vooral op de korte termijn zijn gericht. De overheid heeft hier een specifieke rol.

Verschillende situaties vragen verschillende rollen

Als het om verschillende rollen van LNV gaat, zijn in principe alle opties denkbaar en wenselijk, afhankelijk van de specifieke situatie de doelstellingen en de internationale behoefte. Het is ook afhankelijk van de visie die je hebt op je eigen samenleving en op andere samenlevingen.

Natuurbescherming heeft nauwelijks een *markt*. De overheid blijft een belangrijke rol spelen en die kan niet worden weggepoetst door te wijzen op noodzakelijke marktwerking. Sommige buitenstaanders zien een vergrijzing in de groene sector van de overheid en achten dit een gevaarlijke tendens voor onderzoek, onderwijs en beleid. Natuur gaat om grotendeels om publieke goederen en de overheid heeft daar een belangrijke rol en verantwoordelijkheid. Een actieve houding is noodzakelijk.

In Nederland hebben we een sterke civil society. Soms is het voldoende *randvoorwaarden te stellen*. De Nederlandse overheid heeft bijvoorbeeld in het kader van de Conventie voor Biologische Diversiteit bepaalde verplichtingen op zich genomen. Maar de overheid is nogal eens te gefixeerd op het opstellen van regeltjes en neemt te weinig eigen initiatief. In NvM zegt de overheid wel degelijk dat ze zelf ook initiatieven wil nemen. De natuur is bovendien een collectief goed en dan heeft de overheid een belangrijke rol te vervullen. Want de markt werkt hier maar in beperkte mate. Publieke belangen dienen gewaarborgd te worden. Tegelijkertijd is er soms twijfel of de overheid wel in staat is de rol van regisseur en initiator te vervullen. Mensen storen zich aan de bureaucratie en een overheid die ver van doelgroepen zoals boeren afstaat. Dingen worden verboden zonder dat daar veel alternatieven tegenover staan of oplossingen worden geboden. Boeren hebben dan het gevoel dat het brood hun uit de mond wordt gestoten. Meer meedenken is noodzakelijk, meer zoeken naar alternatieven.

De leukste rol is die als *facilitator*. Deze past ook goed in het buitenland, want daar kan de Nederlandse overheid nauwelijks of niet (beperkende) randvoorwaarden stellen. Processen die ergens opborrelen kunnen zeer belangrijk zijn. Als je iets signaleert dat heel nuttig is, dan moet je het uitproberen. In het buitenland zouden de landbou wattachés een grotere rol kunnen spelen. Via partnerships tussen Nederlandse en buitenlandse instellingen zouden ook nieuwe thema's aan de orde gesteld kunnen worden. In Nederland ontwikkelen instellingen zoals Natuurmonumenten en de provinciale landschappen ook kennis. Kennis, ontwikkeld buiten de overheid om, dient wel door de overheid te worden verspreid. De overheid dient ook in de gaten te houden waar het met de kennisontwikkeling naar toe gaat (monitoring) en waar de lacunes zitten. Die zitten nu bijvoorbeeld in de relatie natuur en maatschappij. Zo heeft in Nederland de Ecologische Hoofd Structuur (EHS) ingrijpende consequenties voor groepen mensen. Hoe daar effectief beleid op te voeren? Vaak overheerst nog te veel de gedachte van het hek om het park, ook internationaal gezien ontbreekt kennis om beleid te maken dat omwonenden passend compenseert.

Toch blijft onderzoek geëntameerd door de overheid belangrijk (*rol als initiator*). In sommige gevallen is de capaciteit van de civil society beperkt om nieuwe processen te initiëren. Dan heeft het ministerie een rol om direct actief processen te initiëren. Verder heeft LNV een duidelijke rol bij het bepalen welke kennis openbaar toegankelijk dient te zijn en welke kennis niet en welk prijskaartje daar met name voor minder bevoorrechte groepen aan moet hangen.

5.4 Relatie kennisbeleid LNV en DGIS

Bij uitvoering van het internationale kennisbeleid heeft LNV te maken met belangrijke andere Nederlandse actoren, met name het Ministerie voor Ontwikkelings-samenwerking (DGIS) dat actief is op het natuurwerkterrein maar tevens andere doelstellingen heeft (in het geval van DGIS is dat de armoedebestrijding).

DGIS heeft veel meer middelen beschikbaar voor internationaal natuurbeleid dan LNV. In de NGO-wereld is de rol van DGIS in de internationale natuurbescherming niet onomstreden. Er wordt geklaagd over veel bureaucratie. Zit daar iets structureel mis?

DGIS moet uitvoering geven aan het besluit om 0.1% van het BNP aan internationaal natuur- en milieubeleid uit te geven. De wijze waarop dit gebeurt, heeft niet ieders instemming. Sommige respondenten vinden dat er binnen DGIS nauwelijks meer een aanspreekpunt is wat betreft de besteding van die milieugelden. Met de delegatie van verantwoordelijkheden naar de posten vallen de beslissingen over implementatie van beleid ergens anders en heb je er vanuit Nederland nauwelijks greep op. Die 0.1% zou misschien wel bij een andere, onafhankelijke instantie moeten worden gebracht die er een lange termijn beleid voor uitzet. Dat komt de duurzaamheid wel ten goede, zo menen sommigen.

De relatie LNV-DGIS wordt door sommigen als tamelijk onwerkbaar ervaren. Als LNV verantwoordelijk is voor het natuurbeleid, dan ook voor de fondsen. Met PIN-OS zijn er problemen geweest, omdat het geld van DGIS moest komen. Organisaties in Nederland hadden voor de fondsen te doen met twee partijen. Er zou een klachtenbureau nodig zijn. Je wordt soms van het kastje naar de muur gestuurd.

Hoe dient LNV zich qua kennisbeleid op te stellen tegenover DGIS?

- Als eerste consequentie kan worden genoemd dat er een betere afstemming nodig is tussen het kennisbeleid van LNV en DGIS als het over biodiversiteit en landbouw gaat. Het BBI is hiervan een goed voorbeeld, maar nu de implementatie nog.
- Er is behoefte aan meer coherentie tussen biodiversiteit, armoedebestrijding en de ecologische, sociale en economische effecten van ons handelen op de ontwikkelingslanden. Er is hier een hoop dat we nog niet weten. Een volle agenda dus.
- Er kan geen sprake zijn van een natuurbeleid zonder de rol van mensen erbij te betrekken. LNV moet de balans vinden tussen behoud en gebruik van biodiversiteit. In het geschreven beleid staat het correct opgeschreven, maar in het handelen valt het nog wel eens tegen. Soms is het beleid zo abstract dat ieder het ermee eens is, maar zo gauw de praktijk komt, blijkt het verschil van mening.
- Als het om effecten van het handelen van de private sector in ontwikkelingslanden, dan heeft LNV – voor wat betreft de Agribusiness - een betere relatie met die sector dan DGIS. Hier zou men meer aanvullend op elkaar moeten werken.
- LNV zou meer aandacht voor lokale productie omstandigheden en technieken moeten hebben en minder voor het promoten van Nederlandse methodieken.
- Behoud van agro-biodiversiteit kan in diverse gevallen een positieve bijdrage leveren aan de armoedebestrijding zoals herintroductie van oorspronkelijk materiaal, participatieve veredeling. Europa (Nederland) zou haar genenbank capaciteit ter beschikking kunnen stellen voor veiligheidsduplicatie van monsters van enkele OS landen
- Armoedebestrijding zou ook integraal onderdeel van het LNV (kennis)beleid moeten uitmaken. Bij agrobiodiversiteit betekent dit o.a. werken aan marktcondities en standaarden. Agrobiodiversiteit zou anderzijds als een positief bezit van arme boeren moeten worden gezien, een bezit dat verder ontwikkeld moet worden. Gelijkheid van verdeling van opbrengsten (equity) speelt hier een rol. Reguleringen om agrobiodiversiteit te beschermen hebben een probleem bij adoptie door arme boeren.
- LNV kan zich wel op prioritaire handelslanden richten, maar dient zich daar wel te richten op duurzame ontwikkeling.

5.5 Zin en onzin van een gezamenlijk EU kennisbeleid voor biodiversiteit

Samenwerking binnen de EU neemt toe op allerlei gebied. Mondialisering is een ander kenmerk van onze tijd. Indien de EU een gemeenschappelijk kennisbeleid voor natuur zou hebben, wat zouden hiervan de consequenties zijn? Zou het voor LNV aantrekkelijk kunnen zijn te streven naar zo'n gemeenschappelijk kennisbeleid?

De bossenexperts op OS-gebied komen nu al regelmatig samen. Hun bijeenkomsten zijn beleidsmatig gericht. Op het gebied van onderzoek bestaan al organisaties zoals ETFERN en IUFRO die pogen kennisnetwerken te zijn. Maar dat betekent nog niet dat het beleid wordt gecoördineerd. Een EU kennisbeleid samen kan heel zinnig zijn. Nu wordt al veel in EU-verband bepaald. De EU is internationaal een hele grote donor.

Moet coördinatie van Europees beleid wel een prioriteit zijn voor LNV? De meningen hierover zijn zeer verdeeld. Overwegingen die *tegen* zo'n verregaande samenwerking pleiten zijn o.a.:

- Het risico bestaat van grootse structuren die weinig toevoegen. Voor ontwikkelingslanden is het op zich niet slecht dat diverse donoren andere prioriteiten hebben. Anders wordt de hulp nog bedreigender voor de eigen soevereiniteit. Is het niet beter te streven naar samenwerking tussen Europese instituten in plaats van één beleid? Diversiteit is een groot goed. Eenvormigheid kan de dood in de pot zijn. Vaak is er niet één oplossing voor een probleem. 'Laat duizend bloemen bloeien.'
- Als het om Afrika gaat, dan moeten in EU verband altijd de belangen van Frankrijk bediend worden. Dat geldt voor alle beleid dus ook kennisbeleid.
- Als wij invloed willen op bijvoorbeeld het jachtbeleid in Frankrijk, dan levert dit onmiddellijk soevereiniteitproblemen op.
- Hoe moet samenwerking in de praktijk gestalte krijgen? Bij EU onderzoeksprogramma moet je nu al vaak met bijvoorbeeld drie instituten uit drie landen samenwerken. Is dat wel werkbaar en efficiënt?
- Samenwerking in EU-verband heeft ook te maken met de manier waarop EU ontwikkelingsprojecten nu worden uitgevoerd. Wel veel geld uitgeven, maar weinig resultaten.
- Als het binnen Nederland al niet lukt een coherent beleid te voeren, hoe moet dat dan op EU-niveau? De WWF landenkantoren hebben in principe dezelfde natuurdoelstelling. Samenwerking tussen diverse landenkantoren, bijvoorbeeld in Siberië verloopt echter toch tamelijk moeizaam. Cultuurverschil, verschil in aanpak, het maakt samenwerking niet gemakkelijk. Dat geldt natuurlijk ook voor Europese landen.
- Als het om internationale natuurbescherming gaat, was Nederland het laatste decennium vooruitstrevend, met bijvoorbeeld relatief veel ondersteuning van NGO's. Wat blijft daar bij verregaande EU-samenwerking van over?

Maar er zijn ook overwegingen die *vóór* een verdergaande EU samenwerking pleiten op het gebied van kennisbeleid voor natuur:

- Afstemming binnen de EU. Binnen de EU is een veel actievere uitwisseling van kennis mogelijk en nodig. De nota NvM is bijvoorbeeld helemaal in Nederland gemaakt. Er is niet eerst gekeken wat omliggende landen gedaan hebben. Zo worden er boten gemist. Als het om internationale thema's en ontwikkelingssamenwerking gaat, dan zie heel veel studies waarin veel wordt herhaald. Er ontbreekt afstemming.
- Waar ligt nu een gezamenlijk Europees belang om één kennisbeleid voor biodiversiteit te ontwikkelen? Dat ligt in ieder geval bij grensoverschrijdende thema's, zoals rivieren, trekvogels en klimaat, ecologische hoofdstructuren en het vóórkomen van soorten (bijvoorbeeld verspreidingsgebied van de korenwolf).
- Biodiversiteit is toch al een ondergeschikt thema en gemeenschappelijk beleid kan tot een efficiencyslag leiden (verdeling van taken) en duplicatie van initiatieven binnen en buiten Europa voorkomen. En misschien komt biodiversiteit zo hoger op de agenda.
- Uitwisseling van ervaringen bijvoorbeeld over robuuste natuur nemen toe. Internationalisering van het beleid is sowieso een trend. Het landbouwbeleid is al decennialang Europees. Dat beleid heeft serieuze consequenties voor mens en natuur in Europa, maar ook in ontwikkelingslanden. Dus waarom dan geen Europees natuur(kennis)beleid? LNV moet ook zwaar inzetten op het beïnvloeden van de EU-agenda en vervolgens daar nationaal bij aan te sluiten in internationale projecten en programma's.

Weer anderen kiezen voor een tussenoplossing:

- Samenwerking moet vooral gestalte krijgen in het uitwisselen van ervaringen, van elkaar leren. Maar liefst niet één beleid en uitvoering. Wel gelegenheidscoalities maken en kijken waar je kunt samenwerken.
- Voor kleine dingen hoef je niet op Europees niveau samen te werken. Bepaalde onderwerpen kunnen echter alleen aangepakt worden op een hoger niveau. Bedenk dus goed waar je wel en waar je niet wilt samenwerken.

- Nederland zou zelf moeten leren meer over de grens te kijken. Er wordt bij het nemen van nieuwe maatregelen heel erg intern gekeken. Misschien is er wel naar gekeken, maar in het debat spelen ervaringen uit andere landen nauwelijks een rol.

6 Discussie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden door de samenstellers van het rapport de belangrijkste bevindingen uit de voorgaande hoofdstukken gerecapituleerd, worden conclusies getrokken en punten voor discussie aangegeven. Elk subhoofdstuk wordt besloten met een of meerdere aanbevelingen voor het internationale kennisbeleid van LNV.

6.1 Aanpak van de studie

Het is belangrijk onderscheid te maken tussen kennis en informatie. Kennis bestaat uit meer dan informatie, ook ervaring is een vorm van kennis. Respondenten maken niet altijd dat onderscheid tussen data en kennis. Het gaat hier om twee vragen: (a) welke gegevens zijn nodig om het beleid te kunnen bepalen, en (b) welke capaciteiten hebben mensen nodig om het natuurbeleid te kunnen maken en uitvoeren? In dit document wordt de nadruk gelegd op vraag b.

Gegeven de beschikbare tijd en middelen en aard van de opdracht heeft deze studie een aantal inherente beperkingen; de resultaten moeten dan ook vanuit die context beschouwd worden. De opdracht beoogde vooral het uitvoeren van een soort “quick-scan”, met als doel om impressies en meningen, met name van deskundigen van buiten LNV, te peilen omtrent het kennisbeleid van LNV. In dit kader zijn er 13 interviews uitgevoerd, voornamelijk met deskundigen die in Nederland werkzaam zijn. Gezien dit beperkte aantal interviews kwamen dan ook niet alle elementen en kennisdomeinen van biodiversiteit in dezelfde mate en diepgang aan bod.

Het was ook wellicht wenselijk geweest als we mensen uit ontwikkelingslanden en Midden- en Oost Europa zelf hadden kunnen interviewen. Hoewel er pogingen ondernomen zijn om per e-mail mensen reacties te ontlokken, is het resultaat daarvan niet bevredigend geweest; de respons was gering. Tijdens de interviews hebben wij ervaren dat de gestelde vragen in eerste instantie voor de geïnterviewden vaak moeilijk te vatten waren. De vraagstelling leek in eerste instantie nogal abstract. Pas gedurende het interview begonnen velen er plezier in te krijgen en ook de relevantie voor hun eigen werk van nadenken over kennisbeleid in te zien. Veel geïnterviewden denken dagelijks na over biodiversiteit, maar niet over de vraag hoe je kennis op een strategische manier voor biodiversiteit inzet. In dit geval was het interview voor de geïnterviewde ook een proces om duidelijk te krijgen waar het nu in het kennisbeleid eigenlijk om ging. Dat proces mis je als je mensen per e-mail de vragen toestuurt.

Om in behoeften en wensen in de doellanden beter inzicht in te krijgen zou je naast dergelijke interviews als in deze studie ook multi-stakeholder analyses (consultaties) in de landen of hier in Nederland kunnen uitvoeren (b.v. door vergaderingen te beleggen over voorlopige resultaten, zoals we in het kader van dit project op 17 september gedaan hebben).

Voor genoemde beperkingen betekenen dat dit rapport op een aantal punten onvoldoende informatie geeft. Te noemen vallen:

- Kennisproblemen in ontwikkelingslanden en Oost Europa, zoals die door de mensen zelf daar worden ervaren.
- Er is nu in het rapport weinig aandacht voor genetisch gemodificeerde organismen (GMO's), TRIPS en biotechnologie.

- Het gendersaspect komt ook nauwelijks aan de orde, terwijl het natuurlijk helder is dat het kennisprobleem voor mannen en vrouwen niet hetzelfde hoeft te zijn (en waarschijnlijk ook niet is).
- Wat doet LNV op dit moment aan kennisbeleid voor biodiversiteit internationaal? Wat is de nul-situatie? Welke verbeteringen zou je vervolgens willen aanbrengen?

De samenstellers van het rapport erkennen dat een deel van deze beperkingen voorkomen hadden kunnen worden door nog andere personen te interviewen (mensen die meer weten over gender, GMO, TRIPS). Echter als we werkelijk de doelgroepen in OS-landen en Midden en Oost Europa meer hadden willen betrekken bij dit onderzoek, dan waren een andere opzet en meer financiën noodzakelijk geweest.

Wat betreft de nulsituatie het volgende. Een andere deelstudie van dit project richt zich op de financiële stromen binnen LNV die gericht zijn op kennis. Deze deelstudie ondervond echter problemen omdat de financiële verslaglegging niet zodanig ingericht is dat gemakkelijk overzichten kunnen worden verkregen die als monitoring instrument voor het kennisbeleid kunnen dienen.

Ondanks deze beperkingen denken de samenstellers dat er in dit rapport ook veel informatie wél staat. Het is een soort eerste verkenning geworden, waarin zeer veel zaken naar voren zijn gebracht, die als een klankbord cq reflectie gebruikt kunnen worden, waarop kan worden voortgebouwd in de ontwikkeling van het LNV-kennisbeleid voor biodiversiteit internationaal.

Aanbeveling

- *Er dient bekeken te worden hoe targetgroepen in de doellanden feedback kunnen geven over het te voeren beleid en het gevoerde beleid van Nederland (zie ook 6.6).*

6.2 Omgevingsanalyse

Uit de punten zoals die in de omgevingsanalyse aangedragen worden, kan geconcludeerd worden dat kennis, onderzoek en communicatie zich allen in een zeer dynamische omgeving bevinden. De vraagstukken van vandaag en de uitdagingen van morgen bieden zich tegelijkertijd en in veelvoud aan. De snelle ontwikkeling van moderne informatie- en communicatiemiddelen gaan samen met globalisering en individualisering van de samenleving. Afstanden worden verkort en grenzen vervagen, terwijl wereldwijd de verschillen in welvaart even groot blijven of zelfs toenemen. We hebben te doen met een geweldig complexe situatie. Een passende kennisstrategie voor een complexe situatie kan alleen maar betekenen dat er op vele borden tegelijk gespeeld zal moeten worden en dat we constant alert zullen moeten zijn wat er in het buitenland gebeurt.

Aanbeveling

- *LNV dient zich zowel qua thema's (kennisdomeinen) als doelgroepen breed op te stellen.*
- *Het begrip 'biodiversiteit' dient breed te worden opgevat, inclusief raakvlakken met andere economische sectoren en duurzaamheid. Geïntegreerde en interdisciplinaire aanpakken en de constante bereidheid zich aan te passen en te leren zijn daarbij heel belangrijk.*

6.3 Actorenanalyse en doelgroepen van kennisbeleid

In de actorenanalyse worden bijna alle actoren genoemd die je je maar kunt bedenken voor een kennisstrategie. Iedere respondent heeft zijn eigen netwerk en focus. Dit reflecteert zich in de actoren die zij noemen en de opmerkingen die ze erover maken.

Internationaal

De multilaterale organisaties en internationale NGO's hebben een trendsettende rol in het kennisbeleid die gewaardeerd wordt. Hoewel de Wereldbank door de NGO gemeenschap zeer kritisch gevolgd wordt, erkent men de rol als trendsetter.

De rol van internationale onderzoeksorganisaties lijkt voor wat de kennis betreft meer discutabel. De communicatie met lagere niveaus (nationale en lokale onderzoeksinstituten en universiteiten) lijkt een bottleneck.

Internationaal werkende bedrijven worden nog nauwelijks erkend als bron of consument van natuurkennis, terwijl hun rol vermoedelijk belangrijker wordt.

Nationaal (in de doellanden)

Door de respondenten werden vele doelgroepen genoemd zoals nationale en lokale overheden, middenkader van bedrijven, semi-overheidsdiensten, NGO's, onderzoeksinstituten en universiteiten. Een aantal respondenten sprak de vrees uit dat de aandacht van donoren te veel uitgaat naar de vooraanstaande instellingen onder hen: de zogenaamde 'asfalt NGO's' in de hoofdsteden en de prestigieuze universiteiten en onderzoekinstellingen. Hoe zou LNV meer kunnen betekenen voor de 'gewonere' instellingen of NGO's?

Als we de door de respondenten genoemde lijst van doelgroepen vergelijken met de lijst van doelgroepen zoals die door mensen die betrokken zijn bij het opstellen van nationale biodiversiteitstrategieën in doellanden, dan valt op dat daar een aantal minder voor de hand liggende doelgroepen wordt genoemd: politici, urbane middenklasse en bovenklasse, ministeries die niet met natuurbeleid te maken hebben, militairen en vrouwen. Het bereiken van die doelgroepen kan leiden tot een werkelijke internalisering en mainstreaming van natuurbeleid. Besteed LNV in haar kennisbeleid daar voldoende aandacht aan, zowel in Nederland zelf als in het beleid richting doellanden?

Lokaal (in de doellanden)

Concreet genoemde doelgroepen op dit niveau zijn: gemeentes of provincies, coöperaties, NGO's die niet specifiek op milieu gericht zijn, en lagere scholen. Het valt ons op dat het niveau waar veel community forestry projecten zich traditioneel op richtten, namelijk het dorpsniveau, niet genoemd wordt. De door respondenten genoemde doelgroepen liggen – wellicht op de lagere scholen na - één niveau hoger. Veel bestaande instituties werken ook op een iets hoger niveau en het zoeken van aansluiting hierbij is belangrijk.

Prioriteitstelling

De geïnterviewden noemden naar aanleiding van een breder gestelde vraag om *prioriteiten* te stellen voor het kennisbeleid de volgende doelgroepen:

- niet direct op de natuur gerichte netwerken,
- het maatschappelijk middenveld,
- de lokale bevolking,
- het bedrijfsleven,
- scholen.

Als samenstellers van dit rapport zouden wij daar nog politici, urbane middenklasse en bovenklasse, ministeries die niet met natuurbeleid te maken hebben, militairen en vrouwen aan toe willen voegen, volgens de suggestie van mensen die zich bezighouden met biodiversiteitstrategieën in ontwikkelingslanden. Laatstgenoemde groepen zijn bij uitstek belangrijk voor het mainstreamen van natuurbeleid.

Samengevat luidt de aanbeveling als volgt

- *LNV zou in haar kennisstrategie een duidelijk doelgroepenbeleid moeten formuleren. Naast bestaande doelgroepen (vaak wetenschappers, professionals, uitvoerders van projecten, makers van natuurbeleid) dient ook aandacht te zijn voor doelgroepen die thans nauwelijks aan de orde komen. Deze zijn: niet direct op de natuur gerichte netwerken (van kerk tot voetbalclub), het maatschappelijke middenveld, de lokale bevolking, het bedrijfsleven, scholen, militairen, politici en ministeries die raakvlakken hebben met natuur.*

- *LNV zou haar projectenportefeuille zodanig moeten inrichten dat alle prioritaire doelgroepen ondersteuning krijgen in hun kennisopbouw en uitwisseling. Daarbij zou ook aandacht moeten zijn voor de feed-back van aanwezige kennis richting het kennisbeleid van LNV.*

6.4 Breed spectrum aan kennisdomeinen voor natuurbeleid

Door enige respondenten werden de volgende belangrijke aantekeningen gemaakt, die als randvoorwaarden kunnen worden gezien:

- Als Nederland in de 'kennisrace' wilt blijven, dan zal ze een kennisvoorsprong op een aantal gebieden moeten houden dan wel creëren. Als land moet je iets te bieden hebben.
- Er is tegelijkertijd een brede oriëntatie nodig en anderzijds kun je geen 'centre of excellence' zijn voor alle relevante kennisdomeinen. Daar zit een spanning en daar moeten keuzes gemaakt worden. Interdisciplinaire aanpakken dienen een belangrijke rol te spelen evenals het mainstreamen van biodiversiteit in andere sectoren.

Over kennisdomeinen voor natuur werden aan de geïnterviewden twee vragen gesteld; één ging om de breedte van het spectrum te bepalen (zie 3.1), de andere om de prioriteit te bepalen.

Op de eerste vraag werd door respondenten een breed scala aan kennisdomeinen genoemd. Samengevat gaat het om:

- *Communicatie en organisatie*: maatschappelijke processen, plaatsbepaling van natuur in de maatschappij, manieren van kennisoverdracht en juridische aspecten.
- *Economie*: manieren om lokale gebruikers meer inkomsten uit biodiversiteit te geven en economische oorzaken van verlies van biodiversiteit.
- *Ecologie en duurzaamheid*: geïntegreerde benaderingen voor bescherming en duurzaam gebruik van biodiversiteit. Daarnaast is echter nog steeds veel basale ecologische kennis nodig.
- *Landbouw*: manieren te vinden genetische diversiteit te behouden in snel veranderende maatschappelijke omstandigheden. Ook hier is aandacht nodig voor pure beschermingsaspecten.
- *Mondiale kennisdomeinen*: de relatie WTO-CBD, klimaat, ecologische voetafdruk, het meenemen van de internationale context in Nederlandse nationale besluitvorming, en scenario's voor mondiale biodiversiteit.

Op de vraag waar nu prioriteiten in het natuurkennisbeleid moeten liggen (zie 5.1.1) werden slechts onderwerpen genoemd die betrekking hadden op:

- economie/wetgeving,
- landbouw,
- mondiale relaties.

Waarom moet kennis over biodiversiteit zoveel domeinen bestrijken? Die vraag is niet aan de geïnterviewden gesteld, maar kwam pas later op tijdens de bespreking in de projectgroep. Het antwoord van de samenstellers van dit document op die vraag is:

- *Defensief*: Bedreigingen voor biodiversiteit komen van vele zijden en hebben complexe oorzaken en vele relaties. Effecten zijn vaak indirect en het duurt niet zelden lang voor ze zichtbaar worden. De inzichten hierin zijn nog sterk in ontwikkeling. Zowel nationaal als internationaal beleid is er op gericht biodiversiteit te beschermen. Dit kan alleen effectief als we meer zicht krijgen en kennis opbouwen over die complexe oorzaken en relaties.
- *Offensief*: Het inzicht is groeiende dat, als we onze maatschappij op langere termijn in stand willen houden, we naar een duurzame samenleving zullen moeten groeien, waarin er meer evenwicht bestaat tussen ecologie, economie, sociale en

institutionele aspecten. Het bedrijfsleven erkent dit ook door introductie van concepten als “People, Planet, Profit (PPP)”.

Ten aanzien van kennisdomeinen voor natuurbeleid wordt het volgende aanbevolen

- *Het kennisveld voor natuur is buitengewoon breed, want behelst in principe technologische, sociale, economische, culturele en juridische aspecten voor zover deze van invloed kunnen zijn op de biodiversiteit. In haar kennisbeleid voor natuur dient LNV met al deze disciplines rekening te houden.*
- *LNV dient enerzijds te kiezen voor een brede oriëntatie en anderzijds zich te concentreren op een beperkt aantal thema's. Die thema's dienen bij voorkeur interdisciplinair te zijn.*

6.5 Kennisinstrumenten

Op de vraag naar innovatieve kennisinstrumenten, werden door respondenten vele voorbeelden genoemd. Onderlinge communicatie tussen de geïnterviewde personen over kennisbeleid en nieuwe kennisinstrumenten lijkt nauwelijks plaats te vinden. De rol van LNV bij ondersteuning en ontwikkeling van nieuwe kennisinstrumenten lijkt niet groot.

De instrumenten die volgens de geïnterviewden meer aandacht verdienen, vallen in de categorie voor professionals. Dat is ook de groep waar de meeste respondenten in de dagelijkse praktijk het meest contact mee hebben.

Er is nog veel vertaling nodig van onderzoek richting NGO's. Veel NGO's in ontwikkelingslanden kunnen niet aan de kennis en informatie komen die ze nodig hebben. Bestaande kennis moet ook veel meer worden toegesneden op hun specifieke situatie. Dit kost geld, bovendien is veel kennis niet gratis toegankelijk. Hier vinden sommigen, is ruimte voor ontwikkeling van nieuwe kennisinstrumenten.

Het gaat bij kennisinstrumenten gericht op communicatie er niet om mensen te overtuigen, want dat lukt toch zomaar niet. Nee, het gaat om processen gericht op het bevorderen van drie aspecten: (a) de participatie van stakeholders, (b) sociale verandering, (c) het motiveren en mobiliseren van individuen (Hesselink, pers. med.). Sommigen zeggen dat het niet primair om de uitkomst of directe resultaten gaat maar veeleer om het proces zelf dat door dit soort instrumenten wordt geëntameerd.

Verschillende communicatie-instrumenten zijn nodig om verschillende doelgroepen te bereiken. Bij al deze instrumenten is het van belang helder voor ogen te hebben *wat* men wil communiceren aan *welke* doelgroep. Belangrijke punten zijn (Hesselink, pers. med.):

- Welk belang heeft de betreffende doelgroep bij het beschermen van biodiversiteit? De waarden en functies van biodiversiteit dienen per doelgroep en afhankelijk van de situatie, per groep ecosystemen te worden gespecificeerd. Bijvoorbeeld: welke producten en diensten levert een specifiek moeras/wetland voor de omringende bevolking?
- Wat is de doelstelling van de communicatie? Bij boeren kan het bijvoorbeeld zijn dat je duurzame productie wilt bevorderen. Bij het publiek (consumenten en stemmers) wellicht het bewustzijn van de relatie tussen consumenten/stemmen en milieu.
- Het kiezen van relevante onderwerpen voor iedere doelgroep. Houdt het, zo mogelijk, eenvoudig.
- Het selecteren van de juiste communicatie-instrumenten voor iedere doelgroep.
- Niet alleen bedreigingen aangeven maar vooral mogelijke oplossingen.

Aanbevelingen

- *De problemen voor natuur en biodiversiteit spelen op verschillende niveaus en tussen verschillende stakeholders (beleidsmakers, consumenten, producenten, NGO's, militairen, politici etc.). Bij ontwikkeling en gebruik van kennis dient LNV, meer dan voorheen, methodieken te bevorderen om samen te leren. Met name participatieve kennisontwikkeling, monitoring en evaluatie dienen te worden ingezet als instrument voor het continu leren van ervaringen op alle niveaus, van beleid tot in het veld.*
- *LNV dient een belangrijke rol te spelen bij het ontwikkelen en in stand houden van instrumenten voor kennisdelen en kennisuitwisseling. Het gaat dan om bijvoorbeeld ondersteuning van fora waar mensen uit verschillende geledingen regelmatig bij elkaar komen om kennis te delen, en het oprichten en instandhouden van netwerken (met behulp van ICT).*
- *LNV dient te bevorderen dat aanwezige en te ontwikkelen kennis over biodiversiteit betaalbaar is en blijft voor de verschillende relevante doelgroepen. In vele landen kunnen NGO's niet aan de (veelal al bestaande maar niet op maat gesneden) kennis komen die ze nodig hebben. Hiervoor dienen nieuwe instrumenten ontwikkeld te worden of bestaande beter te worden ingericht.*

6.6 Rol buitenlandse actoren in het LNV Kennisbeleid

Door de respondenten werden diverse hindernissen genoemd om tot een werkelijke inspraak van buitenlandse actoren in het beleid te komen. Praat je werkelijk met een afspiegeling van de maatschappij in de landen, of alleen met de bovenlaag? Machtsverhoudingen zijn ongelijk en mensen praten donoren naar de mond om de subsidie voor hun werk veilig te stellen. Men is vaak niet op de hoogte van het Nederlandse beleid. Bovendien begrijpen velen de abstracte beleidstaal niet zoals die in Nederland wordt gebruikt (trouwens vaak ook niet die van hun eigen land).

Als suggesties wordt door de geïnterviewden het volgende aangereikt: (a) verbetering van participatieve processen in de landen zelf; dit wordt door DGIS al veelvuldig toegepast; (b) een indirecte manier van verkrijgen van inzicht in kennisbehoefte in de landen, via internationale uitwisselingen, communicatie en coördinatie, en (c) een directe manier door middel van bestudering van nationale biodiversiteitstrategieën en/of uitnodiging van actoren voor consultaties over het Nederlandse beleid.

Deze drie benaderingen zijn aanvullend op elkaar. Optie (a) is natuurlijk heel belangrijk in de landen zelf, maar of het de Nederlandse prioriteitstelling voor internationaal natuurbeleid op korte en middellange termijn voldoende input kan geven, is twijfelachtig. Optie (b) is vermoedelijk institutioneel duurzamer. Als je echter op korte termijn invloed van buitenlandse actoren op het Nederlandse beleid wilt hebben dan ligt optie (c) het meest voor de hand. Maar zij kan relatief duur zijn en de kosten moeten worden afgewogen tegen de totale hoeveelheid investeringen in internationaal kennisbeleid die gedaan zullen worden.

Aanbeveling

- *De huidige inbreng van buitenlandse actoren in het Nederlandse kennisbeleid voor internationale natuur en biodiversiteit is beperkt. Kennisbeleid voor natuur en biodiversiteit is echter een onderwerp dat belangrijk genoeg is om een internationale workshop of seminar aan te wijden. Als LNV daar vooral representanten van stakeholders uit de doellanden zou uitnodigen, dan zal zo'n bijeenkomst inzichten opleveren die voor velen binnen en buiten LNV en Nederland relevant zijn.*

6.7 Opbouw van kennisnetwerken

Hindernissen voor opbouw van kennisnetwerken liggen o.a. bij (a) een andere professionele motivatie in ontwikkelingslanden (men kan bijvoorbeeld minder geïnteresseerd zijn in persoonlijke professionele ontwikkeling en de aandacht veeleer richten op overleven, bijklussen etc.), (b) een perspectief van het netwerk dat nogal eens extern gericht is op actie *tegen* iets en niet op uitwisseling en delen van ervaringen, en (c) de disciplinaire indeling van veel bestaande kennisinstellingen en -netwerken.

Succesfactoren voor een netwerk zijn o.a.: (a) een duidelijk nut en doel voor de gebruiker, (b) de gebruiker moet de middelen hebben werkelijk aan de netwerkactiviteiten deel te nemen, (c) er moet een institutioneel geheugen zijn, een focal point waar men kan aankloppen voor kennis, (d) zo af en toe moet er ruimte zijn voor persoonlijke ontmoetingen.

Respondenten vonden dat er meer aandacht nodig was voor professional societies, bestaande, 'ouderwetse' netwerken die nog niet op internet zijn aangesloten en NGO's die niet specifiek op de natuur gericht zijn. Kunnen deze groepen bereikt worden door niet-ICT-middelen in te zetten, of door juist te streven naar een zo snel mogelijke aansluiting op de moderne communicatiemiddelen? Of nog even wachten tot dit gebeurd is, want de ICT-ontwikkeling gaat toch heel snel?

Aanbevelingen

- *Rekening houdend met hindernissen en succesfactoren dient LNV meer aandacht te geven aan de opbouw van kennisnetwerken in de doellanden en, indien mogelijk, deze te koppelen aan bestaande Nederlandse netwerken (zie ook 6.8).*

6.8 Benutting van internationale kennis door Nederland

Voorbeelden van thema's waar wij als Nederland kunnen leren van het buitenland zijn o.a.:

- Gebruik van participatieve planningsmethodes.
- Certificering voor duurzaam bosbeheer.
- Educatiemateriaal over grootschalige ecologische processen afkomstig uit sommige projecten of programma's.

Bij benutting van internationale kennis zul je je moeten concentreren op bepaalde thema's. Je kunt altijd van elk thema iets leren, maar ongerichtheid geeft vermoedelijk niet veel resultaat. Selectie van die thema's hangt naast het vigerende beleid af van o.a. de interesse in de landen waarmee je wilt samenwerken en van de vraag of je van die landen iets kunt leren (bijv. een ongerepte situatie die lijkt op de oorspronkelijke situatie in Nederland). Deze criteria mogen ons inziens niet te rigide of te eng worden geïnterpreteerd. Er moet altijd een zekere ruimte zijn voor het oppakken van nieuwe thema's.

Als je mensen nieuwe inzichten wilt laten verwerven – daar en ook in Nederland - dan kost dat tijd. Meestal is alleen het doornemen van literatuur niet voldoende. Uitwisseling van mensen en ideeën en opbouw van relaties in langdurige netwerken worden in dit verband gezien als belangrijke instrumenten. Persoonlijke relaties zijn belangrijk.

Sommige respondenten gaven de indruk dat zij enige twijfel hadden over de bereidheid van Nederlanders om van het buitenland te leren. Concreet werden genoemd de vermeende weerzin om bijvoorbeeld een participatieve methode toe te passen als men weet dat die in (en voor) ontwikkelingslanden ontwikkeld is. Ook werd gerefereerd aan de manier waarop de nota NvMMvN tot stand is gekomen,

namelijk zonder vooraf kennis te nemen van vergelijkbare nota's in het buitenland (met name Europa).

Aanbeveling

- *LNV dient duidelijk voor zichzelf te bepalen op welke gebieden zij het gebruik van kennis van buiten wil bevorderen en aansluitend hierop netwerken te initiëren en/of te versterken. Voorbeelden van kennis uit het buitenland die hier direct (meer) toegepast kunnen worden zijn participatieve planningsmethodes, educatiemateriaal uit ontwikkelingsprojecten en kennis betreffende certificering van bossen.*

6.9 Rol LNV

Uit de interviews bleek dat de kennis over de nota NvMMvN zeer gering is bij de buitenwacht. Een reden hiervoor kan zijn dat men bij het opstellen van de nota nauwelijks betrokken is geweest. De rol van LNV is niet onomstreden in het natuurbeleid in het algemeen en dat weerspiegelt zich in het kennisbeleid voor natuur. Men maakt nauwelijks of geen onderscheid tussen het algemene natuurbeleid en de rol van LNV in kennisnetwerken voor natuur.

Afhankelijk van de situatie vinden de geïnterviewden diverse rollen wenselijk voor LNV: facilitator, regisseur, randvoorwaarden scheppend of initiator van initiatieven. Er is vraag naar een reëel uitvoerbaar programma waar doelstellingen en financiën met elkaar in evenwicht zijn.

Op de discussiemiddag op 17 september is nog uitgebreid over de rol van LNV gesproken. Er was een duidelijke tendens in de discussie die de samenstellers van dit rapport willen overnemen en als volgt willen samenvatten.

- *Bij het opstellen van beleid, ook internationale aspecten ervan, dient LNV maatschappelijke actoren in Nederland en in het buitenland systematisch te betrekken, zodat het uiteindelijke beleid bekend is bij die actoren, zij het als relevant ervaren en er dus draagvlak voor is.*
- *Het is belangrijk dat in het kennisveld de rollen helder zijn gedefinieerd, zowel die van LNV als van andere actoren: instituten voor onderwijs, onderzoek, voorlichting en NGO's.*
- *LNV zou, gezien de beperkingen (capaciteit en budget) zich vooral moeten richten op processen welke belangrijk zijn voor het uitwisselen van kennis en kennissystemen; een makelaar van kennis. Effectieve monitoring van kennisprocessen is noodzakelijk. LNV moet procesbewaker zijn: waar vallen gaten en wie vult ze op?*
- *LNV zou zich vooral moeten richten op het bevorderen van multiple stakeholder processen, netwerken, en capaciteitsopbouw zodat instituten in het Zuiden en MOE ook aan kennissystemen kunnen werken. Het stimuleren van communicatie is erg belangrijk³.*
- *Daarnaast is het sturen van bewustwordingsprocessen bij de bevolking belangrijk, hier en in de doellanden (maatschappelijk draagvlak creëren).*

³ Vergelijk het door LNV gesponsorde en door NC-IUCN georganiseerde Bossenoverleg over het Nederlandse internationale bossenbeleid dat velen nuttig vinden. De deelnemers, afkomstig uit wetenschap, onderwijs, onderzoek en NGO's, komen zowel kennis halen als inbrengen (dus kennis delen).

6.10 Coherentie van het kennisbeleid en relaties van LNV met andere ministeries

De NvMMvN paragraaf over kennisbeleid is niet gericht op het buitenland. Zij richt zich op bepaalde instrumenten voor bepaalde doelgroepen (natuur- en milieueducatie 'leren voor duurzaamheid', vorming door middel van onderwijs, onderzoek voor het terreinbeheer, het kennissysteem in het algemeen en de voorlichting aan beheerders). Voor de brede thematiek zoals die allerwegen door de geïnterviewden werd erkend, lijkt niet veel aandacht te zijn, met uitzondering van de term 'leren voor duurzaamheid'. Het lijkt vooral te gaan om thema's die nauw verbonden zijn met het directe natuurbeheer, het veldwerk van beherende organisaties. Het aantal doelgroepen dat voor kennisbeleid wordt genoemd is zeer beperkt.

Het BBI ademt wel een internationale sfeer, wat natuurlijk niet verwonderlijk is. Als het om kennisdomeinen gaat is het BBI spaarzaam met uitspraken, maar we vinden wel de volgende passage: "Een brede oriëntatie is van groot belang voor het behoud van de biodiversiteitexpertise in Nederland." Het BBI zegt relatief veel over het kennisinstrumenten 'onderzoek', maar capaciteitversterking van organisaties op lokaal en nationaal niveau komt ook aan de orde. Er is aandacht voor meerdere kennisdomeinen en meer doelgroepen. Wat in het BBI staat lijkt daarom redelijk in lijn met de algehele tendens die uit het onderhavige onderzoek naar voren komt. De vraag uit de TOR voor deze studie was of in het BBI een coherentie kennisstrategie te vinden is. Het antwoord op die vraag luidt dat, hoewel er interessante aanzetten voor een strategie te vinden zijn, een systematische benadering van o.a. doelgroepen, actoren, instrumenten, kennisdomeinen, kennisnetwerken ontbreekt.

Betere afstemming tussen LNV en DGIS beleid en uitvoering is nodig. Het BBI is een voorbeeld hoe het wel moet, maar nu de implementatie nog. Diverse geïnterviewden vinden dat LNV meer gevoel dient te ontwikkelen voor OS-onderwerpen als armoedebestrijding, dat men meer zou moeten samenwerken en aanvullend op elkaar bezig zou moeten zijn.

De geïnterviewden erkennen de belangrijke rol die DGIS heeft bij het financieren van internationaal natuurbeleid van Nederland. Tegelijkertijd heeft men het gevoel dat er door de delegatie van bevoegdheden naar de ambassades, nauwelijks een aanspreekpunt is in Nederland. De uitvoeringsstructuur van het PIN-OS programma (uitvoering door LNV met financiering van DGIS) betekende voor de buitenwacht veel extra werk omdat men in de praktijk met twee ministeries moest werken. Een oplossing is wellicht het vestigen van één loket (front-office).

Op de discussiemiddag op 17 september 2002 kwam naar voren dat de problematiek in feite breder ligt. Zo staat bijv. VROM (NMP-4) aan de basis van de discussie over NvMMvN en BBI. Waar het om gaat is het volgende: hoe kan een grotere coherentie bereikt worden in het beleid en de uitvoering tussen LNV, DGIS, VROM en Economische Zaken?

Aanbeveling

- *Aanbevolen wordt te komen tot een systematische benadering voor een kennisstrategie voor het BBI (doelgroepen, actoren, instrumenten, kennisdomeinen, kennisnetwerken). Hopelijk is het onderhavige rapport een aanzet de bestaande lacune op te vullen.*
- *LNV dient zich maximaal in te spannen om zoveel mogelijk gezamenlijk met de andere relevante ministeries op te trekken en te zorgen dat het overheidsbeleid voor internationaal biodiversiteit en het gerelateerde kennisbeleid één gezicht heeft.*

6.11 Gemeenschappelijk kennisbeleid binnen de EU

Zou het voor LNV aantrekkelijk zijn te streven naar een gemeenschappelijk Europees kennisbeleid voor internationaal natuurbeleid?

Tegen een verdergaande samenwerking pleit het volgende: ontwikkelingslanden worden geconfronteerd met één massief EU-beleid, er gaan eigen interne belangen meespelen van andere landen, en het relatief progressieve Nederlandse beleid voor internationale natuur kon wel eens verloren gaan.

Er zijn echter ook duidelijke voordelen, zoals: betere afstemming en actievere uitwisseling van kennis, het effectiever kunnen oppakken van grensoverschrijdende onderwerpen (bijv. trekvogels, rivieren), meer efficiëntie in het algemeen, en een beter tegenwicht tegen het landbouwbeleid, dat reeds lang gemeenschappelijk Europees is.

Aanbevelingen

- *Voor de lange termijn is het voor LNV belangrijk een discussie op te starten over de voor- en nadelen van een gemeenschappelijk EU-kennisbeleid voor biodiversiteit. Kan er een zodanig gemeenschappelijk beleid ontwikkeld worden waarbij de nadelen geminimaliseerd worden terwijl de voordelen behouden blijven?*
- *Voor de korte en middellange termijn liggen tussenoplossingen het meest voor de hand: gelegenheidscoalities maken en actief kijken waar Nederland kan samenwerken met de EU en andere EU lidstaten; per onderwerp dient daarbij bedacht te worden of Europese samenwerking een toegevoegde waarde heeft; ook dient gekeken te worden van welke ervaringen in Europa we als Nederland kunnen leren, ook voor het kennisbeleid.*

Literatuur

Anonymus, 2002. 16th Session of the Global Biodiversity Forum, The Hague, Netherlands (5-7 April 2002). Background Documentation. Workshop on Mainstreaming Biodiversity – The Role of Communication, Education and Public Awareness.

Anonymus, 2002. Beleidsstrategieën van Wageningen-UR en IAC

Boven, Gwen van en Frits Hesselink, 2002(?), Mainstreaming Biological Diversity. The role of communication, education and public awareness. 8pp.

Sources of existence: conservation and the sustainable use of genetic diversity, policy document of the government of the Netherlands. March 2001.

DFID. Biodiversity – a crucial issue for the world's poorest.

Carlos M. Correa. Traditional knowledge and intellectual property. Issues and options surrounding the protection of traditional knowledge. QUNO

FAO, 2002. Towards a communication strategy for agricultural biodiversity. Silvia Balit, december 2001.

Friends of the Earth, 2002. Implications of WTO negotiations for biodiversity. April 2002.

Bijlage 1 Resource persons

De volgende personen werden geïnterviewd:

Organisatie	Persoon
Agriterra - internationale samenwerking tussen ledenorganisaties van het platteland, Arnhem	Rik Delnoye, relatiemedewerker
Alterra	<ul style="list-style-type: none"> Paul Hillegers, Hoofd programma Internationaal Natuurbeheer van DLO Programma 404, Internationale Samenwerking
EC-LNV, Ede	<ul style="list-style-type: none"> Kees van Dijk, Programmaleider Internationale biodiversiteit en lid van de board of directors van het International Council for Research in Agro Forestry (ICRAF), gevestigd in Nairobi. Herman Savenije, Senior Medewerker Mens en Maatschappij
ICCO, Zeist	<ul style="list-style-type: none"> Jochem Schneemann, Asia desk en verantwoordelijke voor bossenprogramma
International Agricultural Centre (IAC), Wageningen	<ul style="list-style-type: none"> Koen Beelen, Kennis en Informatie Management Wouter Leen Hijweege, Medewerker IAC-DBN,, tot april 2002 werkzaam op een DGIS project in Malawi voor capacity building in natural resources management Reinout de Hoogh, cursusleider Leadership and Adaptive Management in Forest Environment, IAC. Jim Woodhill, Hoofd Sociaal en Economische Afdeling Henk Zingstra, senior medewerker wetlands, tot 2002 projectmanager bij Wetlands International)
International Centre for development oriented Research in Agriculture (ICRA), Wageningen	<ul style="list-style-type: none"> Jon Daane, directeur
Nederlands Comité voor IUCN, Amsterdam	<ul style="list-style-type: none"> Jan Kamstra, medewerker small grants fund voor tropisch regenwoud
Wereld Natuur Fonds, Zeist	<ul style="list-style-type: none"> Arnold van Kreveld, medewerker bossen internationaal.

De volgende personen hebben aan de agrobiodiversiteit-enquete bijgedragen:

Organisatie	Persoon
Wageningen Universiteit	H.J.M. Udo, Dierlijke productie systemen
Plant Research International, Wageningen-UR	L.J.M. van Soest, Centrum voor genetische bronnen, Nederland,
Agriculture University, Ho Chi Minh City, Vietnam	Nguyen Nhu Pho, Vice Dean Veterinary faculty,
ID-Lelystad, Wageningen-UR	S.J. Hiemstra,

Enige korte vragen per e-mail werden beantwoord door:

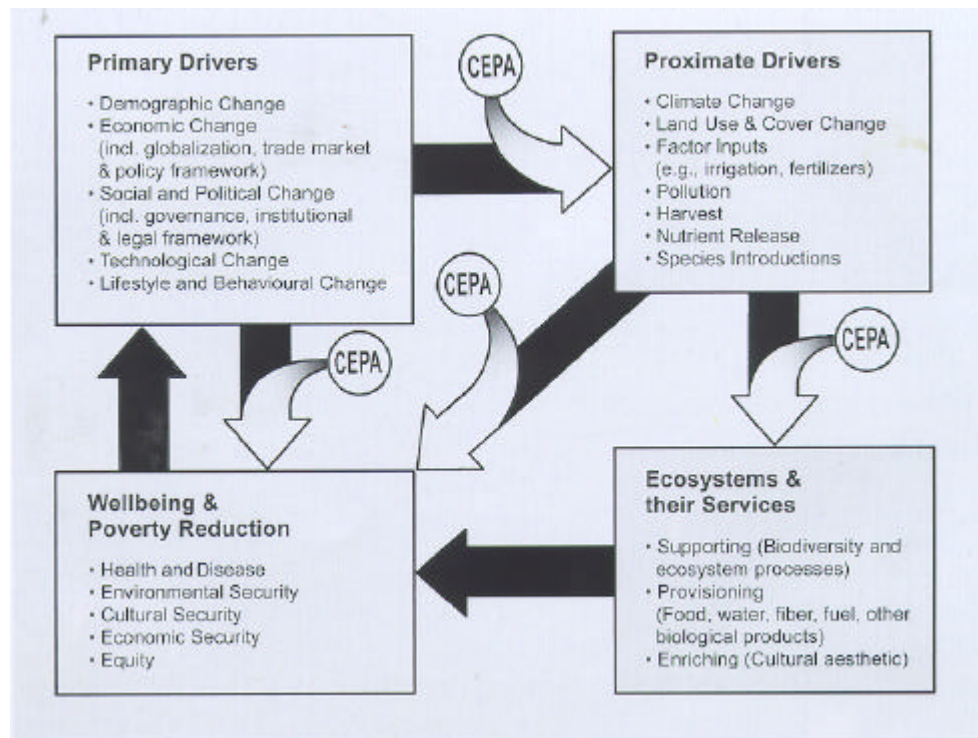
- René Boot, Projectleider PROMAB, samenwerkingsverband en project van Universiteit van Utrecht en Universidad del Beni in Riberalta, Bolivia.

De volgende personen namen deel aan de discussiemiddag op 17 september 2002:

Organisatie	Persoon
EC-LNV, Ede	<ul style="list-style-type: none"> • Arjan Lindenberg, programmaleider • Cathrien de Pater • Herman Savenije, Senior Medewerker Mens en Maatschappij
International Agricultural Centre (IAC), Wageningen	<ul style="list-style-type: none"> • Koen Beelen, Kennis en Informatie Management • Wouter Leen Hijweege, Medewerker IAC-DBN • Menno Salverda (organisatie discussiemiddag) • Arend Jan van Bodegom (organisatie discussiemiddag) • Arend Jan Nell (organisatie discussiemiddag)
Ministerie van Buitenlandse zaken, Directie Milieu (DML)	Chris Enthoven John Veerkamp (Transitie naar duurzaamheid))
Nederlands Comité voor IUCN, Amsterdam	Jan Kamstra, medewerker small grants fund voor tropisch regenwoud
Tropenbos	René Boot, directeur
Arcadis	Charles Nijssen, projectleider LNV communicatieproject

Bijlage 2 Communicatie, educatie en bewustwording volgens IUCN

De onderstaande paragraaf is gebaseerd op IUCN publicaties en vertolkt dus niet noodzakelijkerwijs de mening van de geïnterviewden. In onderstaande figuur geeft men aan *waar Communication, Education and Public Awareness (CEPA)* een rol moet spelen. De indeling is nuttig om eerste overzicht te krijgen van relevante kennisdomeinen, maar uit de interviews die wij voerden bleek dat er nog meer relevante kennisdomeinen zijn dan uit de figuur te deduceren valt (zie 1.1.3). Als we bezien waar CEPA volgens de figuur een rol zou moeten spelen dan ontstaat een complex beeld met zeer veel aangrijpingspunten voor ontwikkeling en gebruik van kennis. Het is onmogelijk en ook niet nuttig om die allemaal hier te benoemen. We zullen in het onderstaande een korte beschrijving geven per blok. Hierbij zullen we ook een aantal specifieke kennisdomeinen noemen die door geïnterviewden naar voren werd gebracht.

Figuur 1: Om de complexe relaties aan te pakken van onderliggende oorzaken (primary drivers) en directe oorzaken (proximate drivers) die invloed hebben op bescherming van biodiversiteit, dienen vele sectoren betrokken te worden. CEPA (Communication, Education and Public Awareness) heeft een rol bij identificatie van deze oorzaken en de sociale processen van leren die nodig zijn om ze aan te pakken. (Bron: IUCN, 2002)

(a) *Onderliggende oorzaken van achteruitgang van biodiversiteit*

Deze oorzaken zijn:

- Demografische veranderingen.
- Economische veranderingen (inclusief globalisering, handelsmarkt en beleidskader).
- Sociale en politieke verandering (inclusief goed bestuur, institutioneel en juridisch kader).
- Technologische verandering.
- Verandering van levensstijl en gedrag.

Deze onderliggende oorzaken oefenen invloed uit op directe oorzaken van achteruitgang van biodiversiteit en op welzijn en armoedebestrijding.

(b) *Directe oorzaken van achteruitgang van biodiversiteit*

Directe oorzaken zijn:

- Klimaatverandering.
- Verandering van bedekking en gebruik van land.
- Inputs voor landbouw (irrigatie, ontwatering, kunstmest).
- Vervuiling.
- Oogst.
- Vrijkomen van nutriënten.
- Introductie van vreemde soorten.

CEPA speelt een rol bij de relaties richting ecosystemen en hun diensten, en bij welzijn en armoedebestrijding.

(c) *Ecosystemen en hun diensten*

In deze categorie is het volgende van belang:

- Ondersteunend: biodiversiteit en ecosysteem processen.
- Voorziening: voedsel, water, vezels, brandstof en andere biologische producten.
- Verrijking: cultureel esthetisch.

In de figuur zoals door IUCN gepresenteerd, wordt geen rol toebedacht aan CEPA bij de relaties van het blok ecosystemen en hun diensten in de richting van de andere blokken. Wij zien echter een belangrijke rol voor CEPA richting 'Welzijn en armoedebestrijding'. Te noemen vallen onder andere:

- De relatie tussen behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit enerzijds en *armoedebestrijding* anderzijds. Vrijwel alle hulp voor ontwikkelingslanden voor bescherming van biodiversiteit wordt betaald uit fondsen voor ontwikkelingssamenwerking. Donoren stellen vaak de eis dat die fondsen bijdragen aan armoedebestrijding. Nog belangrijker is het ervaringsfeit dat mensen in ontwikkelingslanden niet in staat zijn iets aan bescherming van biodiversiteit te doen, als niet tegelijkertijd gewerkt wordt aan bestrijding van hun armoede.
- De *waardering van functies, diensten en producten* uit ecosystemen en het ontwerpen en implementeren van methodes om te komen tot passende betaling voor deze diensten en producten (financiële mechanismen). Hier zijn een ecologische en economische component te onderscheiden. Ecologie is nodig om de ecologische relaties te benoemen en ecologisch naar waarde te schatten, economie is nodig om hier vervolgens een economische waardering aan te geven.
- De biodiversiteit die in landbouw productiesystemen aanwezig is (*agrobiodiversiteit*) Hoe deze te beschermen en tegelijkertijd te gebruiken voor armoedebestrijding?
- Bij beheer van semi-natuurlijke, natuurlijke en landbouw ecosystemen *is inheemse en/of traditionele kennis* vaak belangrijk als bouwsteen voor de ontwikkeling van nieuwe beheersystemen en producten (o.a. medicinale planten).
- Traditionele kennis en biodiversiteit houden ook verband met *cultuur en culturele diversiteit*.

(d) Welzijn en armoedebestrijding

Hier spelen de volgende aspecten een rol:

- Gezondheid en ziekte.
- Veiligheid van de omgeving.
- Culturele veiligheid.
- Economische veiligheid.
- Eerlijke verdeling.

Onderliggende oorzaken, directe oorzaken en ecosystemen en hun diensten oefenen allen invloed uit op welzijn en armoedebestrijding en CEPA heeft daar overal een rol te spelen (zie hierboven).

Bijlage 3 Concreet genoemde kennis- domeinen

Communicatie en organisatie

- *Interactieve besluitvormingsprocessen*: als je op het gebied van natuur en biodiversiteit iets gedaan wilt krijgen dan moet je tot overeenstemming zien te komen met de belangrijkste actoren. Je moet problemen kunnen identificeren vanuit verschillende perspectieven, onderling begrip kunnen kweken en bouwen aan een oplossing. Dat vereist specifieke persoonlijke vaardigheden. Daarnaast zijn er methodieken nodig om samen te leren op diverse niveaus. In ontwikkelingslanden zijn er juist veel van deze mechanismen (participatieve benaderingen en leerprocessen) reeds ontwikkeld. Het zou interessant zijn om meer van deze mechanismen te leren: hoe zijn deze mechanismen tot stand gekomen en wat zijn de uitkomsten.
- *Sociaal-economische actorenanalyse*: welke factoren geven de doorslag bij het nemen van beslissingen van boseigenaren en –beheerders over beheer van natuurlijke hulpbronnen. Zulke beslissingen zijn niet alleen economisch, maar ook sociaal en cultureel bepaald.
- *Multidisciplinair denken en handelen*: in veel projecten werkt men wel met verschillende disciplines, maar men heeft niet geleerd naar elkaar te luisteren en men begrijpt elkaar dan ook nauwelijks. Het resultaat is dat men langs elkaar heen werkt. Als je nooit hebt geleerd multidisciplinair te werken, dan valt het niet mee dit zomaar te gaan doen.
- *Kennis van netwerken en collega's in Europa en het Zuiden die zich bezighouden met voor NvM relevante thema's*: als je bijvoorbeeld het Pan Europese Ecologische hoofdstructuur (PEEN) wilt implementeren (één van de doelstellingen van NvM) dan zul contacten nodig hebben, een netwerk van collega's om te onderhandelen om gebieden met elkaar te verbinden. Ook heb je kennis van de gebieden nodig, maar het zijn die collega's die de kennis vooral hebben.
- *Conceptueel denken over planning van natuurlijke hulpbronnen*. Bij NGO's die in ontwikkelingslanden milieuprojecten uitvoeren ziet men vaak dat zij moeite hebben met conceptueel denken, planning van projecten, bepalen van beleid. Het ontbreekt aan gevoel voor ruimtelijke ordening.
- *Relatie politiek/beleid en uitvoering*: Hoe kun je politiek beter linken met uitvoering? Hoe maak je procedures korter en helder? Procedures in Nederland lijken nogal eens te algemeen met weinig ruimte voor aanpassingen in specifieke situaties, terwijl Nederland toch bekend staat om zijn gedoogbeleid, poldermodel etc. Hoe kun je verantwoordelijkheden zo laag mogelijk neerleggen?
- *Relatie onderzoek en voorlichting*: de opbouw van kennis via onderzoek is vaak heel gefragmenteerd in OS-landen (maar niet alleen daar). Dit is een gevolg van het projectmatige werken van donoren. Zelfs binnen de sectorale benadering gaat de versnippering door en heeft onderzoek vaak geen of weinig relatie met de praktijk.
- *Privatisering van beheer van natuurlijke hulpbronnen*: zowel in ontwikkelingslanden als Midden en Oost Europa wordt de verantwoordelijkheid voor het beheer van natuurlijke hulpbronnen geheel of gedeeltelijk (terug-)gegeven aan lokale groepen of private instellingen (NGO's). Hoe daarmee om te gaan? Welke capaciteiten dienen versterkt te worden? Landrechten en (recht op) landgebruik zijn hier cruciaal.

- *Rol van de overheid en organisatie ontwikkeling en verandering:* in een situatie van privatisering moet de rol van de overheid gedefinieerd worden. Moet de overheid wel aan voorlichting doen. Moet er voor voorlichting betaald worden? De rol van procesmanagement wordt groter. Hoe verander je overheidsorganisaties? We weten dat sub-sectorale benaderingen niet werken, maar hoe doorbreek je de versnippering? De overgang van een controlerende functie naar een adviesfunctie is een oud verhaal, maar helaas nog steeds actueel (in o.a. vele ontwikkelingslanden).
- *Plaats van biodiversiteit in een veranderende maatschappelijke context:* in vele landen is de bevolking in een overgang van zelfvoorziening naar een meer marktgerichte en economisch verder ontwikkelde maatschappij. Hoe ontwikkelt de perceptie op biodiversiteit zich in zulke omstandigheden? Hoe kun je een grotere betrokkenheid van de diverse stakeholders genereren?
- *Transparancy/awareness:* Hoe passen ecologische gegevens en problemen in het algemene plaatje voor ontwikkeling. Waarom moet je een bepaald stuk natuur in stand houden? Uitleg aan de maatschappij. Welke methodes bestaan er om bescherming van natuur en biodiversiteit aantrekkelijker te maken voor actoren? Welke aspecten vinden mensen belangrijk in het gebruik van de natuur? Waar liggen collectieve en individuele belangen en hoe liggen de afhankelijkheidsrelaties? Wat betekent dit voor het individuele gedrag?
- *Overdracht van kennis.* De manier van kennisoverdracht is in veel landen nog zeer traditioneel: feiten erin stampen, zonder veel begrip, visie of beleving.
- *Stadsbiodiversiteit in hele grote agglomeraties:* het gaat hier met name om de megasteden in ontwikkelingslanden die verstikken in hun eigen groei. Ook daar is behoefte aan biodiversiteit en die biodiversiteit kan bijdragen aan de ontwikkeling van draagvlak voor het beleidsthema biodiversiteit. Hoe kun je voorwaarden scheppen in die steden om biodiversiteit in stand te houden? (Bijvoorbeeld een ecologische structuur die gekoppeld is aan de ecologische hoofdstructuur van het land).
- *Noodzaak van juridische kennis.* De Wereldbank heeft een Inspection Panel waar NGO's kunnen klagen. Er zijn NGO's geweest die met succes hebben aangetoond dat bepaalde acties van de Wereldbank niet overeenkwamen met het Wereldbank beleid. Daar heb je dan wel juridische kennis voor nodig. Welke juridische mogelijkheden zijn er om overheden en multilaterale organisaties aan te spreken op hun eigen beleid?

Economie, wetgeving

- *Betaling voor milieufuncties / financieringsmechanismen:* hoe kun je komen tot juiste waardering van milieufuncties waarvoor thans geen markt bestaat? Hoe kom je tot mechanismen om wel voor die functies te betalen? Welke zijn de economische processen die invloed hebben op land- en grondstoffengebruik? Als je politici wilt overtuigen van het nut van bossen en andere natuur, dan zul je moeten aantonen dat ze economisch belangrijk zijn. Natuur is niet alleen goed en mooi, maar vooral ook economisch belangrijk. Je kunt niet zonder natuur. De combinatie economie-politiek is belangrijk. Vermarkting van natuurwaarden betekent ook concreet dat bedrijven die voor hun werk gedeeltelijk afhankelijk zijn van de natuur, ook voor een deel meebetalen aan het onderhoud en bescherming van die natuur. Hoe laat je kanoverhuurders in de Biesbosch meebetalen aan het behoud van het natuurgebied? Voor groepen mensen in ontwikkelingslanden is het belangrijk op simpele en praktische wijze aan te kunnen geven wat duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen oplevert, nu en op de langere termijn en verdeeld over doelgroepen. Wat levert duurzame productie van diensten en producten uit het bos op?
- De ontwikkeling van *trustfunds* voor bescherming van biodiversiteit is moeizaam maar creëert een lange termijn perspectief en ook ownership in de landen zelf. Transparancy en accountability moeten verder worden uitgewerkt. Hoe kunnen financieringsmechanismen in het algemeen minder corrumperend werken? (corrumperend in de zin van: ontwikkelingslanden passen hun vraagstelling aan

aan de modes van donoren en ontwikkelen daardoor onvoldoende strategieën met een nationaal draagvlak).

- *Ketenbeheer*. In veel projecten lukt het nog wel een bepaalde duurzame productie te realiseren. Maar vervolgens moet je je product nog wel vermarkten. Wat vaak ontbreekt in grote projecten maar ook bij initiatieven van kleine NGO's, is een goede marketing strategie en een visie op ketenbeheer in het algemeen. Hoe om te gaan met een *open economie*? Hoe kun je productverwerking opzetten in een open economie waar de concurrentie buitengewoon scherp is?
- Het streven naar een *beter inkomensniveau* voor de bevolking en dit te koppelen aan bescherming van biodiversiteit. Het is een erkend feit dat een hoger inkomen van de bevolking leidt tot gemiddeld genomen meer waardering voor biodiversiteit. Vandaar dus het belang van koppeling van bescherming van biodiversiteit aan *armoedebestrijding*. Duurzaam landgebruik is daarbij ook heel belangrijk.
- De *institutionele omgeving* is buitengewoon belangrijk. Wetgeving en instituties dienen zodanig te zijn ingericht dat er goede besluiten betreffende de natuurlijke hulpbronnen genomen kunnen worden. Hierbij staan twee zaken voorop: gelijke toegang tot de opbrengsten van biodiversiteit en achtergestelde groepen in staat stellen aan besluitvorming en beheer deel te nemen ("empowerment"). Om dit te kunnen realiseren dient er kennis ontwikkeld te worden.
- Relatie *macro-economisch beleid* en duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen: veel economische politiek heeft nadelige gevolgen voor duurzaam beheer van biodiversiteit.
- *Onderliggende oorzaken van verlies aan biodiversiteit*. Welke rol speelt ongelijke verdeling van de opbrengsten van biodiversiteit?

Ecologie en duurzaamheid

- *Beleidstrategieën voor bescherming*. Een omheining rond het park zetten met als doel dit af te schermen van destructieve menselijke activiteiten leidt tot niets als de bevolking van deze natuurlijke hulpbronnen afhankelijk is voor hun levensonderhoud. Dit betekent dus andere strategieën wat betreft het beleid tot behoud van biodiversiteit. Er is behoefte aan kennisstrategieën om te zoeken naar gebruiksvormen van producten waardoor de ecologische waardering voor het product biodiversiteit samen kan gaan met de economische afhankelijkheid van ditzelfde product.
- *Landdegradatie*: in het bijzonder in droge tropische gebieden en vooral in relatie tot bescherming van biodiversiteit. Voor de rijken is bescherming belangrijk, voor de armen duurzaam gebruik. Hoe kun je hier de synergie optimaliseren? De westerse consumenten kunnen hun vraag naar diversiteit (en indirect biodiversiteit) en rust, recreatie en natuur in een effectieve vraag omzetten. De arme boer in een ontwikkelingsland wil dit ook wel maar kan door inkomensbeperkingen in relatie tot afhankelijkheid van de natuurlijke hulpbronnen deze niet vertalen in een effectieve vraag ofwel investering in behoud van deze hulpbronnen. Het tegenovergestelde is het geval; het leidt tot degradatie.
- Strategieën en methodes voor de *integratie van biodiversiteitsbescherming en duurzame levensonderhoud (livelihood)*. Hier gaat het om combinatie van armoedebestrijding met bescherming van biodiversiteit. Waar in ontwikkelde (westerse) landen vermarkting een optie lijkt om biodiversiteit te behouden (al zijn er zeer duidelijk nog wel problemen die dit in de weg staan), voor ontwikkelingslanden ligt het probleem tussen economie en biodiversiteit anders. Een citaat uit het DFID rapport "Biodiversity – a crucial issue for the world's poorest", verhalende over een inwoner van Ha Tinh in Vietnam over Biodiversiteit spreekt misschien wel het duidelijkst uit waar het om gaat: "We know that cutting down trees will cause water shortages and that making charcoal can cause forest fires, but we have no choice. Because we lack food, we have to exploit the forest ...". Mensen zijn afhankelijk van het behoud van biodiversiteit en de bossen, maar tegelijkertijd hebben deze bossen voor deze mensen een financiële waarde waarvan ze op de korte termijn nog meer afhankelijk van zijn (inkomen).
- *Gebruik van water*. Hoe omgaan met water in de meest brede zin?

- *Effect van toename van jacht en gebruik van soorten op het vóórkomen van belangrijke planten en diersoorten:* men denkt vaak dat gebruik van biodiversiteit voor zelfvoorziening niet erg schadelijk is, maar in de praktijk kan dit gebruik een sterk negatief effect hebben. Effecten van commerciële jacht of exploitatie is vaak nog veel groter. Een vraag is ook wat de lange-termijn ecologische effecten zijn van bijvoorbeeld duurzaam bosbeheer.
- *Lokale kennis over gebruik en beheer van biologische hulpbronnen.*
- *Kennis over het voorkomen en de bedreiging van soorten, variëteiten en ecosystemen:* in Bolivia is de rurale bevolking zich bijvoorbeeld helemaal niet bewust van deze problematiek. Op met name regionaal en lokaal niveau bij overheidsorganisaties ontbreekt het aan kennis om actie te kunnen ondernemen. In het algemeen is er gebrek aan wetenschappelijke kennis over trends bij het verlies van biologische diversiteit. In veel landen in Afrika is de kennis over biodiversiteit moeilijk toegankelijk en men moet ervoor naar Europa of de VS. Als je niet eens weet welke biodiversiteit je land bezit, hoe moet je dan prioriteiten voor actie stellen?
- *Ecologie en genetische biodiversiteit.* Dit kennisdomein betreft de ecologische benadering. Waar het om gaat is de rol van soorten en het evenwicht in een ecosysteem. Een gerelateerde vraag is hoe divers een ecosysteem moet zijn om een balans in stand te houden. Er moet dus in ieder geval kennis ontwikkeld worden om beter inzicht te verkrijgen in deze relaties. Het is hierdoor relevant te denken aan technisch biologisch onderzoek. Vervolgens leidt dit inzicht tot betere input in het proces van strategieën en instrumenten inzetten.
- *Biodiversiteit van abstract concept naar praktische toepassing en inzicht in belangrijke ecologische processen.* Van belang bij kennisdelen is verder te komen dan het begrip "biodiversiteit". Dit is een *abstract concept* dat in de beleidsvorming en – uitvoering veelvuldig gebruikt wordt, maar waarmee gewone mensen niet veel kunnen. Het gaat om gebruik van natuurlijke hulpbronnen en specifieke toepassingen van beheer (ook concrete voorbeelden). Het is - bijvoorbeeld op scholen - belangrijk te praten over belangrijke ecologische relaties en processen: houtkap die leidt tot bodemdegradatie, rivieren met sedimenten die uitmonden in zeeën waar koraalriffen vervuild kunnen raken, etc.
- *Uitwerkingen van het begrip duurzaamheid.* Wat zijn precies de ecologische, economische en sociale aspecten? Hoe hangen onderliggende trends zoals bevolkingsgroei met duurzaamheid samen?

Landbouw

- *Integratie van natuur in landbouw en vice versa:* naast intensieve landbouwproductiesystemen en ruige natuur, zal er ook behoefte zijn en blijven aan mengvormen. Kennisontwikkeling op het spanningsveldgebied van waar de landbouw bijdraagt aan behoud van diversiteit en waar dit juist niet gebeurt. Dit heeft ook veel te maken met het kennisdomein traditionele landbouw/kennis (over traditionele landbouw), duurzame landbouwmethodes en biodiversiteit (in relatie tot wetenschappelijke kennis). Tegelijkertijd is het duidelijk dat ook al is biodiversiteit het hoofdthema, economische aspecten hierbij een zeer belangrijke rol spelen. In veel gevallen is er sprake van een conflict; in ontwikkelingslanden (maar niet alleen daar), betekent economische vooruitgang een verlies aan biodiversiteit.
- *Waardering van behoud van genetische diversiteit.*
- *Verlies traditionele kennis:* Door het grote verlies aan mensen als gevolg van aids vindt er veel landen in zuidelijk Afrika veel minder overdracht van traditionele kennis plaats over planten, dieren en cultuur. Welke implicaties heeft dit o.a. voor landbouwvoorlichtingsbeleid?
- *Relatie agro-biodiversiteit en te verwachten ontwikkelingen van de landbouw.* Welke (plant)genetische bronnen (PGR) denkt men in de toekomst voor de landbouw nodig te hebben? Wat is de relatie tussen agro-biodiversiteit en *intensivering* (het tegengestelde belang van deze twee), relatie met food security, relatie met de verschillende doeleinden van boeren. Wat is de rol van de traditionele landbouw? Door gentechnologie kan de landbouw diversiteit verarmen (genetische variëteit) omdat de grote bedrijven die deze nieuwe

gewassen ontwikkelen zoveel mogelijk streven naar een uniform gewas die in zoveel mogelijk gebieden tegelijk verbouwd kan worden. Hierdoor is er grote druk vanuit de markt op de kleine boeren om hun traditionele landbouwmethodes in te ruilen voor andere producten (waar wel vraag naar is op de wereldmarkt) met alle potentiële gevolgen voor agro-biodiversiteit van dien.

- *Europees landbouwbeleid en biodiversiteit internationaal.* Het Europese beleid is erop gericht de landbouw binnen de Europese grenzen te subsidiëren waardoor indirect overtollige productie concurreert met lokale productie in ontwikkelingslanden. Dit is nadelig voor ontwikkeling van duurzame systemen. Er is hier reeds veel discussie over gaande (ook binnen Europa), en het lijkt niet eenvoudig om tot een gezamenlijk beleid te komen waarin alle belangen kunnen worden meegenomen. Er dient meer inzicht te komen in internationale afspraken zoals TRIPS, lokale kennis en (Europese) handelsbetrekkingen. Er moet meer inspraak komen in internationale verdragen.
- *Mainstreamen.* Er moet niet alleen aandacht zijn voor speciale (agro-)biodiversiteit-programma's, maar juist voor inbreng van agro-biodiversiteit in andere programma's. Bijv. in recente aandacht voor opzetten meer commerciële varkenshouderij in China geeft LNV veel aandacht aan onze westerse technieken, echter China heeft unieke genenbronnen op het gebied van varkens, echter die bronnen gaan er aan bij het promoten van het Nederlandse varkensmodel in China.
- *Gebruiksstrategieën.* We moeten ons niet alleen op 'prachtige' conserveringsstrategieën richten maar meer op 'utilisation' strategieën, zeker als het om agrobiodiversiteit gaat. Mogelijk dat Nederland zich wat meer zou kunnen richten op het stimuleren van het gebruik van PGR in de landbouw uitgaande van de aanwezige genetische bronnen in de betreffende landen. Het zou dan kunnen gaan in de richting van participatieve veredeling.
- *Vermarkting:* bij het behoud van biodiversiteit speelt lokale wetenschap, kleinschalige (traditionele) landbouw en productie een grote rol. Tegelijkertijd is er een grote druk vanuit de handelsliberalisatie om meer via standaarden (consumentendruk en grote multinationals) uniforme producten te leveren van een gelijke (en goede) kwaliteit. Vermarkting is een van de manieren om lokale producten te waarderen. Meer kennis is nodig om te inventariseren welke andere waarderingsmethoden er zijn zodat deze belangrijke gewassen blijven bestaan. Dus een kennisstrategie waarin allerlei aspecten worden bestudeerd welke van invloed kunnen zijn op een gebruikswaarde en de limiterende condities (koopkrachtige overheid, koopkrachtige vraag vanuit lokale bevolking (of buitenlandse bevolking) voor het product biodiversiteit). Hierbij kan het product biodiversiteit dus gestimuleerd worden door het laten staan van bomen in het regenwoud of juist door commerciële exploitatie van lokale producten, (gekweekte slakken). Vraaggericht zijn dus.
- *Aandacht voor agro-biodiversiteit.* In het lopende DLO Noord/Zuid project van LNV zou de agro-biodiversiteit meer aandacht kunnen krijgen. Studie uitvoeren om na te gaan in welke gebieden in de wereld de conservering van de agro-biodiversiteit gevaar loopt en waar ondersteuning noodzakelijk is. Het Nederlandse belang (gewassen keuze) zou daarbij mede in overweging genomen kunnen worden.
- *Genenbanken:* acquisitie nieuw genenmateriaal, optimale verzameltechnieken, instandhouding/regeneratie van genenmateriaal, kennis om zo optimaal mogelijk het materiaal te conserveren in genenbanken, ontwikkeling van beslissingondersteunende methodes ten behoeve van beslissingen over bescherming, documentatie van de beschikbare gegevens om de toegankelijkheid te en gebruik te verbreden, versteviging van de internationale samenwerking (netwerken in continenten of regio's).

Mondiale relaties

- *Handel en biodiversiteit (WTO en CBD):* Al is er wel aandacht binnen de WTO voor milieu, toch zijn er de nodige reserves. Er zijn potentiële conflicten tussen de CBD en de WTO. Het is namelijk mogelijk dat een handelsrestrictie welke opgezet wordt om de biodiversiteit te behouden binnen een land implicaties heeft voor buitenlandse handel. Onder de WTO reglementen kunnen andere betrokken

landen hierdoor sancties uitvoeren omdat het land in kwestie zich niet aan deze WTO reglementen heeft weten te houden. De WTO neemt deze beschermende maatregelen (nog) niet in overweging waardoor de CBD ondergeschikt gesteld wordt aan de CBD. In de minst ontwikkelde en ontwikkelingslanden zijn juist ook weer reserves ten aanzien van voorstellen om andere dan handelsgerelateerde aspecten mee te nemen in WTO reglementen, omdat zij deze zien als verdisconteerde handelsbelemmeringen ten koste van deze landen omdat zij niet, zoals het noorden, subsidies kunnen geven aan deze sectoren).

- *Kooldioxide en klimaatsverandering:* bossen als sinks maar ook het voorkomen van ontbossing om kooldioxide uitstoot te vermijden. Steppen en savannes worden omgezet in landbouwgronden met gevolgen voor de koolstofbalans en biodiversiteit. Dit is een mondiaal belangrijk thema. De klimaatgelden zijn in opkomst. Wat is eigenlijk de kooldioxidewaarde van een concreet stuk bos en hoe kun je het als boseigenaar certificeren?
- *Ecological footprint:* invloed van Nederland op mondiale ecosystemen. Maar ook: mondiale invloed op Nederlandse ecosystemen. Micro-macro relaties. Een tot nu toe onderbelicht veld is de relatie van het Nederlandse economisch handelen op de biodiversiteit in het buitenland. Hoe liggen de directe ecologische en economische relaties? Bloemen, boontjes, zaden, ze worden vaak in het buitenland met Nederlandse input gekweekt, zonder daarbij voldoende rekening met natuur en milieu te houden. Lokale productiesystemen leiden er onder. Gegevens ontbreken hier voor een groot deel. Daar zou voor LNV toch een belangrijke verantwoordelijkheid moeten liggen. Wat is de interactie van het Nederlandse beleid en ontwikkelingslanden? Belangrijk is ook die ecological footprint te verminderen, bijvoorbeeld door het opbouwen van keurmerken. Ook in Europa en Nederland is een actief beleid nodig om in de tropen tot actieve bescherming van tropisch regenwoud te komen. Bedrijven moeten aangesproken worden op de effecten van hun investeringsbeleid, en er moet meer duidelijkheid zijn voor de consument waar het product vandaan komt (Netherlands and the World Ecology, zoals bijvoorbeeld het investeren van Nederlandse banken in oliepalmplantages in Indonesië). Het is bekend dat in Indonesië bijna 70% van het hout dat verhandeld wordt illegaal gekapt wordt. Dit hout kan aan de Nederlandse grens niet eens tegengehouden worden, en de overheid (Economische Zaken) is niet van zins hierin een pro-actieve rol te gaan spelen om hier verandering in te brengen. Er zou meer juridische kennis inzake deze problematiek, en het onderwerp illegaal hout moet op de agenda komen.
- *Internationale context:* Hoe mondiale kennis en besluitvorming bij milieuverdragen nationaal in Nederland, maar ook in Os-landen en Midden en Oost Europa toe te passen? In heel veel landen (ook Nederland) is bij uitvoerende organisaties belangrijke kennis afwezig om geïnformeerde keuzes te kunnen maken. Dan bekijk je bijvoorbeeld de korenwolf niet alleen in de situatie van Zuid-Limburg, maar breder Europees en kom je misschien wel tot de conclusie dat je over de grens op veel duurzamer wijze het leefgebied van de korenwolf in stand kunt houden dan hier.
- *Toekomstvisie en scenario's voor de wereld en biodiversiteit in het bijzonder.*

Bijlage 4 Mogelijkheden voor verbetering rol buitenlandse actoren bij vaststelling prioriteiten

De suggesties om de situatie te verbeteren zijn, iets verder uitgewerkt, als volgt:

1. *Nationale biodiversiteit strategieën.* Als je geïnteresseerd bent in de onderwerpen die in landen belangrijk zijn, dan kun je je oriënteren op de nationale biodiversiteitstrategieën van die landen. Hierin vind je zeker aanknopingspunten voor onderzoek, onderwijs, voorlichting en andere kennisbehoeften. Zulke behoeften kun je vervolgens verifiëren in workshops met stakeholders in de landen.
2. *Uitwisseling van onderzoekers, voorlichters, stages, etc.* Als je meer mensen uit ontwikkelingslanden en Midden en Oost Europa laat meedraaien in onze programma's, op onze departementen en onderzoeksinstituten, dan krijg je ook meer zicht op de behoeftes in die landen.
3. *Bilateraal* kan er samengewerkt worden met een beperkt aantal landen of regio's binnen continenten. Workshops kunnen worden georganiseerd voor identificatie van problemen. Identificatie van nationale problemen en doelstellingen voor natuurbeleid en bescherming van (agro)biodiversiteit is ondanks ongelijke machtsverhoudingen en donorbias wel mogelijk. Je kunt sessies organiseren (OOPP) waarin je een probleemanalyse maakt en doelstellingen voor beleid identificeert. Tropenbos International doet dat bijvoorbeeld. Het precies vaststellen van strategie en middelen is veel moeilijker participatief te bepalen, want daar komen de problemen van donorbias en ongelijke machtsverhoudingen sterk naar voren.
4. *Participatieve benaderingen op diverse niveaus in de doellanden zelf.* Als het om bijvoorbeeld agrobiodiversiteit gaat dan kan die alleen beschermd worden door de boeren. Op dorpsniveau zijn er bijvoorbeeld farmers' field schools nodig om lokale boeren te ondersteunen in proeven voor participatieve technologie ontwikkeling en experimenten op de boerderij. Samen met de boeren moeten de prioriteiten gesteld worden en alternatieven voor ontwikkeling van duurzaam levensonderhoud en in-situ bescherming. Op district niveau dient er informatie-uitwisseling (in twee richtingen) te zijn tussen boeren enerzijds en voorlichting en onderzoek anderzijds. Op nationaal niveau dient agro-biodiversiteit ingepast te worden in de nationale strategie voor duurzame ontwikkeling, in plaats van zich alleen te richten op een beperkt aantal cash crops.
5. *Samenwerking met (inter)nationale NGO's en onderzoeksinstituten.* Een andere optie is het samenwerken met regiokantoren van WWF, IUCN en/of lokale partners, rekening houdend met het karakter van de betreffende NGO's (groen en voornamelijk gevestigd in de steden).
6. *Uitwisseling van kennis en ervaring.* het top-down beleid is vaak internationaal gericht en heeft meer links naar de buitenwereld. Bottom-up is vaker gericht op meer specifieke kennis, waarvan eerst dient te worden bekeken of en hoe deze breder toepasbaar is. Deze twee stromen zijn aanvullend op elkaar en beide niveaus dienen elkaar voortdurend te toetsen. Wederzijdse bezoeken en uitwisseling van ervaringen in nationale en internationale workshops zijn ook goede middelen hiervoor. Uitwisselingen en bezoeken tussen projecten en programma's zijn in dit kader ook heel waardevol.
7. *Aanpassing aan de nationale hoofdstroom.* Interventies dienen een nationaal draagvlak te hebben. De menselijke factor bepaalt de waarde, de waardering en

de functie van biodiversiteit. Landen zullen zelf hun agenda moeten bepalen. Er is sprake van een structurele overschatting van de invloed van donoren op het nationale beleid in steunontvangende landen. Je zult moeten erkennen dat de invloed van ontwikkelingssamenwerking beperkt is. Je moet eerst kijken in welke richting de 'stroom' gaat en dan proberen wat bij te sturen.

8. *Betere aansluiting van nationaal en internationaal onderzoek.* Nationale onderzoekprogramma's zijn qua inhoud nogal verschillen van internationaal gesteund onderzoek. Het nationale onderzoek is vaak praktischer en het internationaal gesteunde onderzoek is vaak strategischer en innovatiever. Uitwisseling van kennis tussen die twee niveaus is te gering. Het verschil mag niet te groot worden, dan stopt de dialoog. Er zijn twee benaderingen mogelijk voor dit probleem (die elkaar niet noodzakelijkerwijze geheel behoeven uit te sluiten):
9. Je constateert dit verschil en je waardeert het juist positief. De twee types onderzoek kunnen elkaar goed aanvullen. Het is bovendien in het belang van Nederland om zich bezig te houden met het strategische en innovatieve onderzoek, want anders verliezen we op termijn onze markt. Er moet veel meer aandacht komen voor het ontsluiten van al aanwezige kennis. Zo is er nog steeds nuttige koloniale kennis die niet voor OS-landen beschikbaar is. Het PROSEA project fungeert als een nuttige kennisverzamelaar, maar heeft zijn beperkingen als kennisverspreider.
10. Je constateert het verschil en je waardeert het negatief, want er is zo te weinig ruimte voor werkelijke overdracht van kennis en capacity building. De benadering om de situatie te veranderen is dan als volgt. De hoofdlijnen voor beleid moeten Nederland en de andere internationaal opererende organisaties uiteindelijk zelf bepalen. Bijvoorbeeld: ICRAF gaat over agroforestry, CIFOR over tropische bossen. Binnen dat mandaat moet je aansluiten op behoeftes binnen regio's of landen. Zo ontwikkelen CIAT, ICRAF en CIFOR een gezamenlijke strategie met EMBRAPA voor Brazilië en met INIIA voor Peru. Binnen zo'n verband is iedere organisatie bezig met zijn eigen stiel, maar men zoekt wel naar synergie. Nederland zou dit beleid met samenwerking met nationale partners veel meer binnen het CG-systeem moeten promoten.
11. *Directe inzet van kenniswerkers voor NGO's.* Inspraak hebben in de kennisagenda van een land is één zaak. Maar vaak hebben NGO's concrete vragen waarvoor een zekere personele inzet van onderzoekers of andere kenniswerkers nodig zou zijn. Je zou bijvoorbeeld 5% van de capaciteit van kennisinstellingen kunnen bestemmen voor het direct werken voor NGO's.
12. *Consultaties van zuidelijke NGO's over beleidsonderdelen.* De organisatie FERN (www.fern.org) nodigt soms NGO's uit het Zuiden uit om te praten over EU internationaal beleid dat consequenties heeft voor bossen. Daarover wordt soms een conferentie van korte duur over georganiseerd. Zoiets zou je ook kunnen organiseren voor het vaststellen van een internationaal kennisbeleid voor natuur.
13. *Monitoring en evaluatie.* Onderzoek, voorlichting en onderwijs moeten ook worden afgerekend op de impact. Waar leidt bijvoorbeeld het onderzoek uiteindelijk toe? Evaluaties van projecten in ontwikkelingslanden worden onvoldoende gebruikt bij het ontwikkelen van het Nederlandse kennisbeleid. Maar dit geldt wellicht voor OS-beleid in het algemeen.
14. *Voorlichting.* Aan voorlichting in de landen ontbreekt nog veel. Participatie heeft alleen zin als mensen weten wat er van ze wordt verwacht en als ze weten dat ze serieus genomen worden. Onderwijs en voorlichting zijn hier essentiële elementen. Lokale onderzoeksinstellingen, onderwijs en voorlicht en de boeren dienen met adequate informatie op de hoogte gebracht te worden van de waarde van biodiversiteit voor hun lokale productieomstandigheden. Bescherming van (agro)biodiversiteit moet ingebracht worden in lokale ontwikkelingsprogramma's.
15. Het opzetten van een *website* waar mensen hun probleem kunnen formuleren, waarna er naar hulp gezocht wordt. Van belang is wel dat het probleem duidelijk geformuleerd wordt. Sigfried Woldhek, voormalig directeur WNF, is bezig met zo'n initiatief ('nabuur').

16. *Andere kanalen.* Als het gaat om bepaling van nationaal natuurbeleid in de OS-landen en MOE, dan moet je ook op zoek naar de Rotary Club, de kerken, de voetbalclubs etc. Dat is moeilijk, maar niet onmogelijk. Of deze kanalen nuttig zijn bij het bepalen van het algemene Nederlandse internationale natuurbeleid is echter zeer twijfelachtig.

Voor al deze voorstellen is niet alleen kennis, maar ook gewoon geld nodig, al gaat het lang niet altijd om grote sommen. In dit verband kan het woord 'seed-money' meerdere betekenissen krijgen.

Bijlage 5 Innovatieve kennisinstrumenten

Instrumenten gebruikt voor bewustwording voor en opzetten en implementeren van nationale biodiversiteitstrategieën in ontwikkelingslanden

Instrumenten gebruikt bij opzet en implementatie van biodiversiteitstrategieën (maar niet alleen daar) zijn o.a.:

- a) Organiseren van workshops met stakeholders en formele en informele forums voor dialoog.
- b) Biodiversiteitsfestivals, waarbij aangesloten kan worden bij rituelen en tradities. Traditionele variëteiten van gewassen en landbouwhuisdieren, zaden etc. kunnen worden tentoongesteld.
- c) Massa evenementen, bijvoorbeeld een fiets- of bootwedstrijd, met onderwijl of naderhand informatie over biodiversiteit.
- d) Nieuwsbrieven, brochures, posters, supplementen in kranten. In OS landen is vaak het probleem dat in kleuren gedrukte informatie in het buitenland moet worden gemaakt, omdat men zelf niet over de technologie beschikt. Kranten hebben zeker in ontwikkelingslanden maar een beperkt bereik, maar bedient wel een groep die veel invloed heeft op het beleid
- e) Website met ook concept rapporten om de transparantie te optimaliseren. Maar in ontwikkelingslanden heeft dit medium nog een zeer klein bereik.
- f) Radio en TV spotjes en documentaires. In ontwikkelingslanden heeft radio een veel breder bereik dan TV. Het maken van TV documentaires over de biodiversiteit van vele ontwikkelingslanden is vrijwel geheel gemonopoliseerd door internationaal werkende organisaties als National Geographic en BBC. Lokaal gemaakte natuurdocumentaires zijn voor de nationale markt veel belangrijker en kunnen meer impact hebben op het nationale publiek. Subsidies van € 20.000 kunnen genoeg zijn om een interessant product te maken.
- g) Speciale voorlichting voor kinderen of gehandicapten. In veel landen ontbreekt het aan leuke kinderboeken over de natuur. Een leuk alternatief is het verzamelen van plaatjes over natuur bij de chipsof bij de benzinepomp.
- h) Vergaderingen met donoren.
- i) CD-Rom met relevante informatie. De toegankelijkheid van CD-ROMs is beperkt. Niet iedereen heeft een computer met een CD-ROM-lezer. Bij vele kleine organisaties heeft bijvoorbeeld alleen de chef dat, terwijl de gewone medewerker veel meer zou hebben aan een boek.
- j) Persoonlijke communicatie.
- k) Drama- of theatergroepen. Je kunt ook proberen een soap-opera te maken, of een soap-serie voor TV waarin biodiversiteit aan de orde komt.
- l) Documenteren van het hele proces.
- m) Seed-money is nodig om een eerste start te geven aan evenementen. Vaak zijn er voor deelactiviteiten aparte sponsors te vinden.

Instrumenten om bij een breed publiek in de westerse wereld biodiversiteit onder de aandacht te brengen

- a) Het ontwikkelen van nieuwe natuur in dichtbevolkte gebieden. Een mooi voorbeeld is de London wetland partnership for biodiversity, ontwikkeld door de Wildfowl and Wetland Trust (WWT) uit het Verenigd Koninkrijk, in samenwerking met een lokale projectontwikkelaar. Hoe breng je mensen in de stad terug in contact met de natuur? De WWT was er zich eind jaren tachtig van bewust dat zij in dichtbevolkte gebieden geen bezoekerscentrum of wetland had. WWT is toen

op zoek gegaan naar een mogelijke plaats om iets te ontwikkelen en kwam uit bij een niet-gebruikt spaarbekken voor de drinkwatervoorziening in Londen. Een deel van de grond werd bestemd voor de ontwikkeling van woongebied. Met het aldus verdiende geld kon de rest van het gebied worden ingericht als wetland, inclusief bezoekerscentrum. Dit centrum bereikt vele mensen. Vooral de mensen die wonen in het ontwikkelde woongebied voelen zich nauw betrokken bij het wetland. Het communicatie-instrument is hier dus niet het bezoekerscentrum, maar uitdrukkelijk het hele project, inclusief de huizen, die zo gebouwd zijn dat de natuur als het ware tot de drempel reikt. Het is duidelijk dat dit instrument niet ingezet moet worden in gebieden die al natuur zijn. Het project trekt vele bezoekers waaronder een minister uit Zuid-Korea die door zijn bezoek op het idee kwam vloedvlaktes in Korea te gaan beschermen.

- b) Een heel andere optie is het organiseren van biodiversiteitsdagen. Het magazine GEO doet dit al een aantal jaren in Duitsland. Het idee is om in een van tevoren bepaald (natuur)gebied binnen 24 of 48 uur zoveel mogelijk soorten waar te nemen en te identificeren. Dit kan gebeuren met wetenschappers, maar ook met scholieren. De eerste keer leverde de dag in een natuurgebied in Duitsland 2000 soorten op en natuurlijk veel publiciteit. In Duitsland is het idee een groot succes en het concept is inmiddels al overgewaaid naar Oostenrijk, Denemarken en Polen. Het heeft de Nederlandse grens bijna bereikt, maar heeft die nog niet gepasseerd. Met hulp van GTZ is het concept nu ook in Colombia toegepast. Je kunt het nationaal of lokaal toepassen.
- c) Het uitzetten van bijvoorbeeld een boomkronenpad in een bos om de rijkdom aan biodiversiteit van een andere kant te bekijken.

Instrumenten om kennis te verspreiden voor professioneel gebruik en capacity building

- a) *Distance learning* is een middel dat een zeker succes heeft. WWF heeft bijvoorbeeld zijn WWF-College, een website met vele lessen voor het wereldwijd gestationeerde personeel. Aan het begin en eind van de cursus zien de deelnemers elkaar lijfelijk gedurende een één-weekse workshop.
- b) Van netwerken op internet bestaan vele voorbeelden, o.a.:
 - Al enige tijd bestaat het *virtual centre* van Livestock Environment and Development (LEAD) Initiative (<http://www.lead.virtualcentre.org/en/frame.htm>) Deze site fungeert als een concentratiepunt waar informatie over veeteelt en milieu te vinden is. Er staat onder andere een toolkit op, er is al eens een virtueel congres georganiseerd waarbij de deelnemers de aan het centrum toegestuurde bijdrages per e-mail toegestuurd kregen. Moderators van deze discussie zaten over verschillende landen verspreid.
 - David Kaimovitz van het CIFOR stuurt per e-mail één maal per 2-3 weken korte berichten over recent wetenschappelijk onderzoek over internationaal bosbeleid de wereld rond. Voor onze westerse wereld en voor de hoogste niveaus van ontwikkelingslanden is dat nuttig en belangrijk.
 - Het WWF heeft op haar intranet onder andere een Forest Information System (FIS) staan. Hierin zijn binnen de organisatie aanwezige kennis en informatie gegroepeerd rondom belangrijke kennisdomeinen (knowledge areas), zoals: beschermde gebieden, duurzaam bosbeheer, belangrijke bedreigen, gegevens en kaarten, en nieuws. Per domein vind je relevante studies, verslagen van bijeenkomsten en position papers. Het opzetten van deze webstek heeft veel tijd en geld gekost, maar nu kunnen door alle personeelsleden van de WWF organisaties gemakkelijk nieuwe documenten worden toegevoegd aan deze webstek. Helaas is deze webstek alleen toegankelijk voor personeel van de wereldwijde WWF organisatie.
- c) Het *mainstreamen* van biodiversiteit in curricula van scholen en universiteiten.
- d) *Koepelorganisaties* zijn een belangrijk instrument voor uitwisseling van kennis en synthese van ervaringen. ICCO heeft hiermee goede ervaringen opgedaan in de South Pacific. Men heeft een eigen website (zie www.ecoforestry.org.pg) en brengt ook een newsletter uit (op de site, maar ook op papier). De website herbergt relevante documenten en de newsletter. De newsletter zelf wordt ook op

papier uitgebracht. Het rustig kunnen lezen van artikelen op papier heeft nog steeds een meerwaarde. Koepelorganisaties kunnen het contact met het lagere niveau verliezen en een doel op zichzelf worden. Hoogste doel wordt dan het zichzelf in stand houden. Een koepelorganisatie moet democratisch gecontroleerd worden door de ledenorganisaties en een echte deelname van de leden is een vereiste. De noodzaak voor oprichting van een koepel moet in eerste instantie door de ledenorganisaties zelf gevoeld worden.

- e) *Consultaties*: Je kunt mensen op internationale, nationale of regionale schaal uitnodigen voor een meerdaagse vergadering, waar ook veldbezoeken aan verbonden zijn. Het organiseren van de consultatie in een concreet projectgebied, met alle ongemakken van het platteland in de derde wereld, werkt juist verrijkend en inspirerend. Het kunnen uitwisselen van concrete veldervaringen werkt motiverend en maakt mensen sterk in hun eigen werk. Hier moet sprake zijn van een zeker evenwicht, anders kan er een gesubsidieerd reiscircuit ontstaan.
- f) *Externe evaluaties*. Externe evaluaties zijn niet alleen een instrument dat door donoren wordt opgelegd, maar kunnen ook gebruikt worden als instrument om doelstellingen en activiteiten bij te stellen. Het is heel belangrijk dat mensen van buitenaf naar je projectactiviteiten kijken. Dat past bij een lerende organisatie.
- g) *Transparantie in het eigen beleid*. De medefinancieringsorganisatie ICCO heeft het eigen beleid duidelijk geformuleerd en wordt daar door de partnerorganisaties die steun ontvangen, ook op aangesproken. Voor beide partijen is transparantie zo een leer- en communicatiemiddel waardoor dialoog wordt bevorderd. ICCO organiseert soms ook consultaties van de partnerorganisaties om het eigen beleid kritisch te laten beschouwen.
- h) *Prestatiemeting institutionele kracht van partnerorganisaties*. ICCO heeft een businessplan moeten indienen om de overheidssteun voor de komende jaren (2003-2006) veilig te stellen. In dit businessplan is ook een nulmeting opgenomen met een geaggregeerde score van alle ondersteunde partnerorganisaties. Aspecten waarop gescoord kon worden zijn:
 - Verbinding armoedebestrijding met maatschappelijke opbouw
 - Vormt onderdeel netwerk
 - Verbindt meerdere niveaus
 - Gender
 - Maakt genderspecifieke analyse
 - Maakt genderspecifieke rapportage
 - Verzelfstandiging
 - Hanteert verzelfstandigingstrategie
 - Maakt rapportage hierover
 - Economische duurzaamheid van de activiteiten
 - Werkt op basis van businessplan
 - Rapporteert op basis van businessplan
 - Basisvoorzieningen
 - Slaagt erin om overheid te laten meefinancieren
 - Legt samenwerking met overheid vast
 - Planning, Monitoring en Evaluatie systeem gericht op kennisopbouw, kwaliteitsontwikkeling en intern leren.
 - Heeft SMART doelstellingen en rapportage
 - Gebruikt uitkomsten van Monitoring en Evaluatie systeem

De ICCO-medewerkers hebben voor alle partnerorganisaties een score gemaakt. Voldoen zij wel of niet aan de betreffende indicator? Die score is gemiddeld. Tevens heeft men een streefgetal opgenomen voor het jaar 2006. Op deze wijze is de prestatiemeting een instrument om institutionele versterking te meten en te monitoren.
- i) Er is nog veel *vertaling nodig van onderzoek* richting NGO's. Veel NGO's kunnen niet aan de kennis en informatie komen die ze nodig hebben. Bestaande kennis moet worden toegesneden op hun specifieke situatie. Dit kost geld, bovendien is veel kennis niet gratis toegankelijk. Hier vinden sommigen, is ruimte voor ontwikkeling van nieuwe kennisinstrumenten.

Instrumenten voor de private sector

In Nederland, maar ook daarbuiten, groeit het besef dat bedrijven bewuster met de natuur moeten omgaan in hun internationale activiteiten. Groenfondsen investeren miljoenen in het buitenland, maar ontberen vaak veel basale kennis over biodiversiteit. Sommige bedrijven in Nederland hebben specifieke kennis over beperking van de impact van hun handelen op natuur en milieu. De kennis over beperking van de milieu-impact van gasboringen is in Nederland bijvoorbeeld veel verder ontwikkeld dan in Rusland. Het stimuleren van bedrijven om deze kennis te delen is belangrijk.

Enige interessante instrumenten uit Nederland om het bedrijfsleven meer bij de (internationale) natuur te betrekken zijn:

- a) De Initiatiefgroep Duurzaam Uitgaand Toerisme probeert duurzaamheid te bevorderen in de gehele toerismeketen. Jaarlijks wordt er een conferentie georganiseerd. Bovendien zijn er een aantal pilot-projecten.
- b) Het door het EC-LNV georganiseerde publieke beraad over "Banken en Biodiversiteit". Dit was een beraad waar vertegenwoordigers van banken, NGO's en overheid de buitenlandse investeringspolitiek van banken bediscussieerden voor zover die effecten hebben op biodiversiteit.
- c) Het organiseren van grote evenementen met natuurwandeling, discussies, diner, optredens. Een goed voorbeeld hiervan is de door WNF georganiseerde "Nacht van de Natuur" in mei 2002 bij Slot Loevestein.

Enige in het buitenland gebruikte instrumenten zijn:

- a) Vergaderingen, workshops, cursussen, demonstraties van duurzame methodes.
- b) Boeren – consumenten- industrie consultaties.
- c) High level meetings van Chief Executive Officers (CEOs) van bedrijven. Zo organiseert de Wereldbank samen met IUCN een CEP platform waar grote kapbedrijven praten over verduurzaming van de houtoogst in Centraal Afrika.

Bijlage 6 Institutionele aspecten van de opbouw van netwerken

De geïnterviewden brachten de volgende punten naar voren:

- *Multidisciplinariteit. Zachte systemen.* Er moet meer aandacht komen voor 'zachte' systemen, zoals professional societies. Het zijn organisaties zonder gebouw en faciliteiten, maar voor kennisuitwisseling zijn ze heel belangrijk. Vanwege het gebrek aan gebouw en faciliteiten worden dergelijke systemen vaak ten onrechte niet hoog ingeschat.
- *Motivatie.* Het *nut voor de gebruiker* moet heel duidelijk zijn. Bij consultaties is de vraag belangrijk of je de deelnemers serieus genoeg neemt. Neem je voldoende voorbereidingstijd? Hoe gebruik je de input van de deelnemers? Om je netwerk nuttig te maken kun je het bouwen rondom een thema. Als je als Nederlander een netwerk met collega's in het buitenland op wilt bouwen dan moet je dat doen rondom een specifiek thema. Het moet een thema zijn dat interesse wekt en het netwerk moet voor de deelnemers ergens toe dienen. Bijvoorbeeld voedselveiligheid, dierenwelzijn, biodiversiteit of robuuste natuur. Je moet dan in de gelegenheid zijn aan workshops deel te nemen, maar je zult ook zelf iets moeten doen. Bijvoorbeeld groepen uit het buitenland begeleiden op een excursie naar de Oostvaardersplassen om een robuust ecosysteem te laten zien. Dat creëert veel goodwill en zelf navolging in het buitenland. En een nuttig netwerk voor jezelf. Maar je moet de mensen goed ontvangen, aardig zijn, veel organiseren vóór en tijdens de excursie. Dat kost tijd en geld maar levert ook veel op.
- *Netwerken zonder internet.* Bij netwerken denk je al heel gauw aan websites en e-mail. Zo stuurt David Kaimovitz van het CIFOR per e-mail één maal per 2-3 weken korte berichten over recent wetenschappelijk onderzoek over internationaal bosbeleid de wereld rond. Voor onze westerse wereld en voor de hoogste niveaus van ontwikkelingslanden is dat nuttig en belangrijk. Maar de verspreiding van visueel en geschreven materiaal blijft heel belangrijk voor dat deel van de wereldgemeenschap dat niet aangesloten is op internet. Inheemse kennis stroomt nu vaak van het zuiden naar de economisch ontwikkelde wereld. Er zouden veel meer laterale verbindingen moeten zijn, maar daar zijn weinig instrumenten voor. Binnen een land of regio kun je studiereizen organiseren voor mensen die werkzaam zijn in verschillende projecten die een zelfde problematiek proberen aan te pakken. Ook dien je gebruik te maken van lokale NGO's en organisaties die niet in eerste instantie gericht zijn op biodiversiteit, zoals kerken, de Rotary club, vrouwenorganisaties. Als het om uitwisseling van traditionele kennis gaat, dan is de wetgeving een belangrijk aspect. Veelal is traditionele kennis niet wettelijk beschermd en dat verhindert een gemakkelijke uitwisseling.
- *Institutioneel geheugen.* Het is belangrijk aandacht te geven aan opbouw en onderhoud van het institutionele geheugen. Mensen die zich bezig gaan houden met biodiversiteit dienen op dit geheugen aangesloten te worden. Dit is noodzakelijk voor de continuïteit van de kennisontwikkeling en -benutting. Er moeten duidelijke punten zijn waar mensen hun kennis kunnen halen en brengen.
- *Perspectief vaak extern gericht.* Netwerken worden vaak opgezet om één gezamenlijk doel te realiseren, een bundeling om naar buiten toe sterk te staan. De onderlinge uitwisseling van kennis is vaak zwak. Voor natuur NGO's in ontwikkelingslanden is het belangrijk meer kennis te krijgen over projectmanagement en het opzetten van strategie en beleid. Uitwisseling met anderen vindt mondjesmaat plaats. Trainingsbehoefte wordt nauwelijks in kaart

gebracht. Waarom? Netwerken moet je opzetten voor een langere termijn. Veel kennis ontbreekt hoe je netwerken moet beheren en ondersteunen.

- *Kennis in Nederland.* Belang is het op peil houden van relevante kennis in Nederland. Voorbeelden zijn taxonomisch onderzoek en fundamenteel ecologisch onderzoek. Anders gaat het netwerk in Nederland verloren.
- *Noodzaak van juridische kennis.* De Wereldbank heeft een Inspection Panel waar NGO's kunnen klagen. Er zijn NGO's geweest die met succes hebben aangetoond dat bepaalde acties van de Wereldbank niet overeenkwamen met het Wereldbankbeleid. Daar heb je dan wel juridische kennis voor nodig. Welke juridische mogelijkheden zijn er om overheden en multilaterale organisaties aan te spreken op hun eigen beleid?